

O capodoperă a literaturii ruse,
redescoperită după șaptezeci de ani

POLIROM

Gaito Gazdanov

Spectrul lui
Alexander Wolf

BIBLIOTECA POLIROM

Gaito Gazdanov

Spectrul lui
Alexander Wolf

Traducere din limba rusă și note
de Adriana Liciu

POLIROM
2014

GAITO GAZDANOV (1903-1971) s-a născut la Sankt-Petersburg, a crescut în Siberia și Ucraina, iar în 1919, la doar 16 ani, s-a înrolat în Armata Albă a Baronului Vranghel și a participat la Războiul Civil Rus pînă în 1920. După o scurtă perioadă în Gallipoli și Constantinopol, unde și-a desăvîrșit studiile, a plecat la Paris; aici a lucrat ca docher, spălător de locomotive și muncitor la fabrica de automobile Citroën. În 1928 a început să-și cîștige existența ca șofer de taxi în timpul nopții, lucru care-i permite să asiste ziua la cursuri la Sorbona și să scrie. Primele sale povestiri apar în revistele de limbă rusă ale emigranților. În 1929 publică *O seară cu Claire*, roman apreciat, printre alții, de Maxim Gorki. În 1953 începe la Radio Europa Liberă un program despre literatura rusă, pe care-l va realiza timp de aproape douăzeci de ani. Moare în 1971 și este înmormîntat la Sainte-Geneviève-des-Bois, lîngă Paris. Opera lui Gazdanov a fost publicată în Rusia abia după 1990.

Dintre toate amintirile, din șirul fără de sfârșit al simțămintelor mele, cea mai împovărătoare era imaginea singurului omor pe care îl săvârșisem. Din clipa când l-am comis, nu știu să fi existat zi în care să nu fi fost covârșit de regrete. Nu m-a amenințat niciodată vreo pedeapsă, pentru că totul se petrecuse în împrejurări excepționale și era evident că nu avusesem alternativă. În plus, nimeni în afară de mine nu avea cunoștință despre cele întâmplate. Fusese unul dintre nenumăratele episoade ale Războiului Civil; în conjunctura generală a evenimentelor de atunci, acest fapt putea fi privit ca un amănunt lipsit de însemnătate, cu atât mai mult cu cât în decursul celor câteva minute și secunde care au precedat acest episod, deznodământul lui a avut importanță numai pentru noi doi, pentru mine și pentru acel ins necunoscut mie. După aceea am rămas numai eu. Nimeni altcineva nu a fost acolo.

Mi-ar fi imposibil să descriu cu exactitate ce a fost înainte de asta, pentru că totul s-a petrecut în împrejurări tulburi și incerte, proprii aproape oricărei lupte, în orice război, cei aflați la fața locului având cea mai palidă reprezentare asupra celor petrecute în realitate. S-a întâmplat într-o vară, în sudul Rusiei; fuseseră patru zile și patru nopți de deplasare continuă și dezordonată a trupelor, însoțită de canonade și de lupte care se dădeau ici și colo. Pierdusem orice noțiune a timpului și n-aș putea spune nici în ce loc anume mă găseam. Îmi amintesc doar senzațiile pe care le aveam și care ar fi fost posibile și în alte împrejurări: foame, sete și o oboseală chinuitoare; nu dormisem două nopți și jumătate înainte de asta. Era o căldură dogoritoare, iar mirosul de fum din aer se simțea din ce în ce mai slab: cu o oră în urmă ieșiserăm dintr-o pădure care avea un flanc cuprins de flăcări, iar acolo unde nu pătrundea lumina soarelui se târa cu încetineală o umbră uriașă, de un galben stins. Simțeam că mă sfârșesc de somn, în momentul acela aveam impresia că cea mai mare fericire posibilă era să te oprești, să te culci pe iarba pârjolită și să adormi instantaneu, uitând absolut totul. Dar tocmai asta nu trebuia să fac, și am continuat să merg ca prin vis prin pâcla fierbinte, înghițindu-mi la răstimpuri saliva și ștergându-mi din când în când ochii injectați de nesomn și de arșiță. Țin minte că atunci când am trecut cu toții printr-o pădurice, m-am rezemat pentru o secundă, după cum mi s-a părut mie, de un copac, și așa, în picioare, am adormit în zgomotul canonadei cu care reușisem demult să mă obișnuiesc. Când am deschis ochii nu mai era nimeni în jur. Am traversat păduricea și am luat-o pe drum, în direcția în care presupuneam că se duseseră tovarășii mei. Dar aproape imediat m-a ajuns din urmă un cazac pe un cal murg iute, a dat din mână către mine și a strigat ceva nedeslușit. După o vreme am avut norocul să dau de o iapă corbie, al cărui stăpân fusese, după cât se pare, omorât. Avea pe ea căpăstrul și o șa căzăcească; rupea din iarbă mișcându-și întruna coada lungă și rară. Cum am încălecat-o, a și pornit într-un galop destul de vioi.

Mergeam pe un drum pustiu, șerpuit, ale cărui cotituri erau ascunse din timp în timp privirii mele de pâlcurile de copaci ieșite în cale. Soarele era în înaltul cerului, aerul aproape că reverbera de dogoare. În ciuda faptului că înaintam cu repeziciune, mintea mea păstra o amintire falsă, de

încetineală a celor ce se întâmplau. Ca și mai înainte, îmi doream cu disperare să dorm, nevoia de somn îmi copleșea trupul și conștiința, și din cauza asta totul mi se părea chinuitor și fără de sfârșit, deși, desigur, în realitate nu putea fi așa: luptele conteniseră, era liniște. Nici în fața și nici în spatele meu nu se vedea nimeni. Și, iată, la un cot al drumului care făcea în locul acela aproape un unghi drept, dintr-odată, calul meu a căzut grămadă în plin galop. Am căzut împreună cu el într-un loc moale și – cum ochii mei erau închiși – întunecat, dar am izbutit să-mi eliberez piciorul din scăriță și aproape că nu am pățit nimic în cădere. Un glonț nimerise în urechea dreaptă a calului și îi străpunsese capul. M-am ridicat, m-am întors și am văzut că nu la foarte mare distanță venea din urmă, galopând greoi și fără spor, după cât mi s-a părut mie, un om pe un cal alb, uriaș. Mi-am dat seama că nu mai aveam demult pușca, o uitasem cu siguranță în pădurice, când adormisem. Dar îmi rămăsese revolverul, pe care l-am tras cu greu din tocul nou și strâns pe el. Preț de câteva clipe, ținându-l în mână, am rămas pe loc; era atât de liniște, încât auzeam foarte limpede zgomotul sec al copitelor pe pământul crăpat de arșiță, suflul greu al calului și încă un zgomot, semănând cu zornăitul intens al unei legături de inele metalice. Pe urmă am văzut cum omul de pe cal a aruncat frâul și a săltat spre umăr patul puștii pe care până atunci o cumpănise în mână. În secunda aceea am tras. El s-a smucit în șa, a alunecat din ea și a căzut încet la pământ. Am rămas nemișcat acolo unde eram, lângă calul meu mort, două sau trei minute. Simțeam aceeași nevoie să dorm și continuam să fiu chinuit de aceeași oboseală teribilă. Am apucat totuși să mă gândesc că nu știam ce avea să mă aștepte și cât mai aveam de trăit – și o nestăpânită dorință de a vedea pe cine omorâsem m-a făcut să mă desprind din loc și să mă apropii de el. Niciodată și nicăieri nu mi-a fost atât de greu să parcurg o distanță, cum a fost cu acei cincizeci sau șaizeci de metri care mă despărțeau de omul căzut de pe cal; mergeam totuși, făcând încet un pas după altul pe pământul încins, crăpat. În sfârșit, am ajuns foarte aproape de el. Era un bărbat la vreo douăzeci și doi – douăzeci și trei de ani; șapca îi zburase într-o parte, capul blond, lăsat pe un umăr, zăcea pe drumul plin de praf. Era aproape frumos. M-am aplecat peste el și am văzut că murea: bășicuțe de spumă roz săreau și i se lipeau de buze. Și-a deschis ochii împăienjeniți și, fără să spună nimic, i-a închis la loc. Stăteam în picioare, aplecat deasupra lui, și îi priveam chipul, continuând să țin cu degetele înțepenite revolverul de care acum nu mai aveam nevoie. Deodată, o pală ușoară de vânt fierbinte a adus până la mine, de departe, ropotul abia auzit al câtorva cai. Mi-am adus aminte atunci de pericolul care mă putea amenința. Calul alb al celui care murea stătea la câțiva pași de el, cu urechile ridicate a încordare. S-a dovedit a fi de o sprinteneală și de o rezistență ieșite din comun; l-am vândut, cu câteva zile înainte de a părăsi Rusia, unui colonist neamț care m-a aprovizionat cu o cantitate considerabilă de alimente și mi-a plătit o sumă mare de bani care nu valorau nimic. Revolverul cu care trăsesem – era un minunat Parabellum – l-am aruncat în mare, și din toate acestea nu mi-a rămas nimic altceva decât o amintire împovăraătoare, care mă urmărea încet, peste tot pe unde mă purta soarta. Totuși, pe măsură ce trecea timpul, amintirea se estompa, și în cele din urmă aproape că își pierduse substanța primară, regretul arzător pentru ceea ce era iremediabil. Dar de uitat nu puteam uita nici o clipă. De multe ori, indiferent dacă era vară sau iarnă, pe țărmul unei mări sau în adâncul continentului european, fără să mă gândesc la ceva, închideam ochii și, deodată, din

străfundul memoriei mele apărea iarăși ziua aceea toridă din sudul Rusiei, și toate simțămintele de-atunci îmi reveneau cu vechea lor intensitate. Vedeam din nou umbra aceea imensă, roz-cenușie, a pădurii în flăcări și deplasarea ei înceată, în trosnetul vreascurilor și crengilor aprinse, simțeam oboseala aceea chinuitoare, de neuitat, și dorința aproape de neînvins de a dormi, strălucirea necruțătoare a soarelui, aerul reverberând al arșiței, în fine, amintirea mută lăsată degetelor mâinii mele drepte de greutatea revolverului, imprimată parcă pentru totdeauna în pielea mea, ușoara legănare a musculiței negre în dreptul ochiului meu drept – și pe urmă, capul acela blond pe drumul plin de praf, cenușiu, și chipul modificat de apropierea morții, a acelei morți pe care chiar eu, cu o clipă mai devreme, o chemasem din neștiutul viitor.

În momentul când s-au petrecut toate acestea aveam șaisprezece ani, așa încât acest omor a fost începutul vieții mele de sine stătătoare, și nu sunt deloc convins că el nu și-a pus amprenta, fără voie, pe tot ce mi-a fost dat să aflu și să văd după aceea. În orice caz, mulți ani mai târziu, la Paris, circumstanțele lui și tot ce a avut legătură cu el mi s-au dezvăluit cât se poate de clar. Acest lucru s-a întâmplat pentru că mi-a căzut în mână volumul de povestiri al unui autor englez cu un nume care-mi era total necunoscut. Volumul se numea *Voi veni mâine – I'll Come Tomorrow*, după titlul primei povestiri. Erau cu totul trei povestiri: „Voi veni mâine“, „Peștișorii aurii“ și „Aventură în stepă“ – „The Adventure in the Steppe“. Erau foarte bine scrise; se remarcă în mod deosebit prin ritmul alert și fără cusur al narațiunii și printr-un fel aparte de a vedea lucrurile, altfel decât sunt văzute în general. Dar nici „Voi veni mâine“ și nici „Peștișorii aurii“ nu-mi puteau trezi totuși vreun interes personal, diferit de cel al oricărui alt cititor. „Voi veni mâine“ era o povestire în notă ironică despre o femeie infidelă, despre trădarea ei eșuată și despre încurcăturile care i-au urmat. „Peștișorii aurii“ – acțiunea se petrecea la New-York – era, de fapt, un dialog între un bărbat și o femeie și descrierea unei piese muzicale; menajera uitase să decupleze un mic acvariu de la sursa de căldură, peștișorii au sărit din apa care s-a încălzit, s-au zbatut pe covor și au murit, iar cei doi eroi nici nu au băgat de seamă, amândoi fiind absorbiți, ea să cânte la pian, iar el să o asculte. Ceea ce făcea ca povestirea să fie interesantă era folosirea piesei muzicale drept comentariu sentimental care spunea totul, precum și participarea fără voie la el a peștișorilor aurii care se zbăteau pe covor. M-a frapat însă cea de a treia povestire: „Aventură în stepă“. Avea ca moto un rând din Edgar Poe: „*Beneath me lay my corpse with the arrow in my temple*“¹. Era suficient pentru a-mi atrage atenția. Nu pot însă reda sentimentele care puneau stăpânire pe mine pe măsură ce citeam. Era o povestire despre un episod de război; era scrisă fără a se menționa nici țara în care avusese loc, nici naționalitatea părților aflate în luptă, lăsând totuși impresia că titlul ei, „Aventură în stepă“, numai el, indica faptul că s-ar fi petrecut în Rusia. Începea așa: „Cel mai bun cal pe care l-am avut vreodată a fost un armăsar de culoare albă, corcit, de o mărime ieșită din comun, care se deosebea prin trapul său foarte întins. Era atât de frumos, încât l-aș fi comparat cu un cal dintr-aceia despre care se vorbește în Apocalipsă. Mai mult, această asemănare era subliniată – pentru mine – și de faptul că pe acest cal anume galopasem în întâmpinarea propriei mele morți, pe un pământ care dogorea, într-unul dintre cei mai fierbinți ani pe care i-am cunoscut în viața mea“.

Am găsit acolo reconstituirea exactă a tot ceea ce trăisem în anii îndepărtați ai Războiului Civil din Rusia, și descrierea zilelor acelora insuportabil de toride în care avuseseră loc cele mai de durată și mai dure lupte. Am ajuns, în sfârșit, la ultimele pagini ale povestirii; le-am citit cu răsuflarea aproape tăiată. Mi-am recunoscut acolo iapa corbie și acel cot al drumului unde căzuse moartă. Cel în numele căruia se făcea povestirea era convins de la bun început că acel călăreț care căzuse odată cu calul fusese cel puțin grav rănit, pentru că trăsesese de două ori în el și avusese impresia că nimerise de amândouă dată. Nu înțeleg de ce eu simțisem o singură împușcătură. „Dar n-a fost ucis, pare-se că nici măcar rănit – continua autorul – căci l-am văzut ridicându-se; în lumina vie a soarelui am observat, după cum mi s-a părut, luciul întunecat al unui revolver în mîna lui. Nu avea pușcă, asta știu precis.“

Armăsarul alb continua să meargă în galopul lui greoi, apropiindu-se de locul unde, cu o imobilitate de neînțeles, după cum scria autorul, stătea în picioare, paralizat poate de frică, omul cu un revolver în mînă. Apoi autorul a reținut mersul avîntat al calului și și-a dus pușca la umăr, dar brusc, fără a auzi împușcătura, a simțit o durere cumplită fără a-i ști locul și un întuneric fierbinte în ochi. După o vreme și-a recăpătat pentru o clipă spasmodică conștiința, și atunci a auzit niște pași care se apropiau cu încetineală de el, dar totul a dispărut din nou, pe loc, în neant. După încă o vreme, fiind aproape în delirul premergător morții, a simțit, inexplicabil, că deasupra lui era aplecat cineva.

„Am făcut un efort supraomenesc să deschid ochii și să-mi văd, în sfârșit, moartea. Visasem de atâtea ori chipul ei îngrozitor, de fier, încât nu mă puteam înșela, aș fi recunoscut oricând aceste trăsături pe care le știam până în cele mai mici amănunte. Acum însă, vedeam cu uimire deasupra mea un chip tânăr, palid, absolut străin mie, cu o privire, după cum mi s-au părut, îndepărtată și somnoroasă. Era un băiat de paisprezece, poate cincisprezece ani, cu o figură comună și lipsită de frumusețe, care nu exprima nimic în afară de o vădită oboșală. A stat câteva secunde, pe urmă și-a pus revolverul în toc și s-a îndepărtat. Când am deschis din nou ochii și am întors cu o ultimă efortare capul, l-am văzut călare pe armăsarul meu. După aceea am rămas iarăși fără simțire și mi-am venit în fire abia după multe zile, într-un spital. Glonțul revolverului îmi străpunsese pieptul cu o jumătate de centimetru mai sus de inimă. Calul meu apocaliptic nu izbutise să mă ducă chiar până la moarte. Dar cred că nu mai era deloc mult până la ea, și el a continuat această călătorie, doar că purtând alt călăreț. Ce n-aș fi dat să pot afla unde, când și cum au întâlnit ei amândoi moartea și dacă acelui băiat i-a mai prins bine revolverul pentru a trage în spectrul ei. De altfel, nici nu cred că, în general, țintea bine, nu arăta a așa ceva; faptul că mă nimerise fusese mai mult ca sigur o întâmplare, dar, evident, aș fi cel din urmă care să îi reproșeze acest lucru. N-aș face asta și pentru că, cred eu, probabil că a murit demult și s-a pierdut în neant, călare pe armăsarul cel alb, ca o ultimă nălucă a acelei aventuri în stepă.“

Pentru mine nu a rămas aproape nici o îndoială că autorul povestirii era tocmai acel bărbat necunoscut, palid, în care trăsesem eu atunci. A explica asemănarea perfectă a faptelor, cu toate particularitățile lor, mergând până la descrierea cailor și la culoarea lor, numai printr-o serie de coincidențe, mi se părea imposibil. M-am uitat din nou la copertă: *I'll Come Tomorrow* de Alexander Wolf. Desigur, putea fi un pseudonim. Dar acest lucru nu a avut importanță pentru mine: am dorit să îl

întâlnesc neapărat pe acest om. Faptul că era scriitor englez era și el de mirare. Este adevărat, Alexander Wolf putea să fie un compatriot al meu care să stăpânească suficient de bine limba engleză pentru a nu recurge la ajutorul unui traducător; aceasta era cea mai plauzibilă explicație. În orice caz, voiam să lămuresc cu orice preț toate aceste lucruri, pentru că, la urma urmelor, eram legat de acest om fără să îl cunosc câtuși de puțin, iar amintirea lui îmi bântuise prea mult timp și prea stăruitor viața. După cât se vedea din povestirea lui, era limpede faptul că și el nutrea pentru mine un interes la fel de mare, tocmai pentru că „Aventură în stepă“ avea o foarte mare importanță în existența lui și, probabil, îi determinase soarta în și mai mare măsură decât determinase amintirea mea despre el umbra aceea pe cale să dispară, care îmi întunecase mulți ani din viață.

I-am scris o scrisoare pe adresa editurii londoneze la care apăruse cartea lui. I-am expus faptele care îi erau necunoscute și l-am rugat să îmi răspundă când și unde ne-am putea întâlni – firește, dacă această întrevvedere îl interesa la fel de mult ca pe mine. A trecut o lună fără să primesc nici un răspuns. Era posibil, desigur, ca el să fi aruncat scrisoarea mea la coș fără să o citească, presupunând că îi fusese trimisă de vreo admiratoare a talentului său, cu rugămintea de a-i trimite fotografia lui cu autograf și de a-și spune părerea despre propriul ei roman, pe care avea să i-l trimită sau să i-l citească imediat ce va primi răspunsul lui. Acest lucru părea într-o oarecare măsură plauzibil și pentru că, în ciuda măiestriei reale, incontestabile cu care fusese scrisă, cartea era, cred eu, deosebit de atractivă și pentru femei. Oricum vor fi stat însă lucrurile, nu am primit nici un răspuns.

Exact la două săptămâni după aceea, s-a ivit ocazia de a mă duce la Londra pentru un mic reportaj. Am rămas acolo trei zile și mi-am făcut timp să trec pe la editura la care apăruse cartea lui Wolf. Am fost primit de director. Acesta era un bărbat gras, la vreo cincizeci de ani, semănând a ceva între bancher și profesor. Vorbea fluent franceza. I-am expus motivul vizitei mele, spunându-i în câteva cuvinte că citisem „Aventură în stepă“ și explicându-i de ce mă interesa această povestire.

— Aș vrea să aflu dacă domnul Wolf a primit scrisoarea mea.

— Domnul Wolf nu este momentan la Londra, a spus directorul, iar noi, din păcate, nu avem posibilitatea de a comunica în acest moment cu el.

— Asta începe să aducă a roman polițist, am spus eu, nu fără oarecare năduf. Nu voi abuza de timpul dumneavoastră, vă doresc toate cele bune. Aș putea conta pe faptul că atunci când contactul dumneavoastră cu domnul Wolf va fi restabilit – dacă acest lucru se va întâmpla – îi veți aminti de scrisoarea mea?

— Puteți fi absolut liniștit, a răspuns el repede. Dar aș vrea să adaug un lucru esențial. Înțeleg că interesul dumneavoastră pentru persoana domnului Wolf nu are un caracter material. Așa încât trebuie să vă spun că domnul Wolf nu poate fi omul pe care îl aveți dumneavoastră în vedere.

— Până acum am fost aproape convins de contrariu.

— Nu, nu, a spus el. După câte înțeleg eu, trebuie să fie un compatriot al dumneavoastră, nu?

— Mai mult ca sigur că da.

— În acest caz, nici nu poate fi vorba. Domnul Wolf este englez, îl cunosc de mulți ani și vă pot garanta acest lucru. Mai mult decât atât, nu a părăsit niciodată Anglia pentru mai mult de două sau trei

săptămâni, pe care le-a petrecut cel mai adesea în Franța sau în Italia. Mai departe nu a călătorit, știu acest lucru în mod sigur.

— Înseamnă că nu este decât o neînțelegere, deși mă miră, am spus eu.

— În ceea ce privește povestirea „Aventură în stepă“, este o născocire de la primul până la ultimul rând.

— La urma urmelor, nu este deloc imposibil.

Ultimele minute ale convorbirii le-am petrecut în picioare, pregătindu-mă să plec. Directorul s-a ridicat și el din fotoliu și, deodată, a spus coborând mult vocea:

— „Aventură în stepă“ este, desigur, o născocire. Dar dacă ar fi ceva adevărat, nu pot să nu vă spun că ați procedat cu o neglijență de neiertat. Trebuia să țintiți mai bine. Ați fi scutit de complicații inutile și pe domnul Wolf și alte câteva persoane.

L-am privit mirat. Zâmbetul lui larg mi s-a părut cu totul nelalocul lui.

— Este adevărat, erați prea tânăr și circumstanțele scuză lipsa de precizie cu care ați ochit. Și apoi, desigur, în ceea ce îl privește pe domnul Wolf, nu este vorba decât de un produs al imaginației, care, din întâmplare, a coincis cu realitatea dumneavoastră. Vă doresc toate cele bune. Dacă voi avea noutăți, vi le voi comunica. Îngăduiți-mi să mai adaug ceva; sunt mult mai în vârstă decât dumneavoastră și mi se pare că sunt îndreptățit să o fac. Vă asigur că faptul de a face cunoștință cu domnul Wolf, dacă s-ar produce, nu v-ar aduce nimic în afară de dezamăgire și nu ar prezenta interesul pe care i-l acordați fără temeii.

Această discuție nu putea să nu producă asupra mea o impresie extrem de stranie. Ea lăsa să se vadă limpede faptul că directorul editurii avea niște socoteli personale cu Wolf și niște motive reale – sau închipuite – de a-l urî. Faptul că aproape îmi reproșase că nu țintisem suficient de bine părea cel puțin neașteptat, venit din gura acestui om gras și pașnic. Cum cartea apăruse cu doi ani în urmă, era de presupus că evenimentele care îl determinaseră pe director să își schimbe atitudinea față de Wolf se petrecuseră în acest interval de timp. Dar toate acestea nu-mi puteau oferi, desigur, nici un fel de imagine asupra autorului volumului *I'll Come Tomorrow*, singurul lucru pe care l-am aflat fiind părerea negativă și pe deasupra, evident subiectivă, pe care o avea despre el directorul editurii. Am mai citit o dată cartea cu atenție și impresia mea a rămas aceeași: același ritm impetuos și lipsit de rigiditate al povestirii, aceeași redare reușită, aceeași legătură fără cusur, și părând a fi necăutată, între materia subiectului și foarte scurtele și sugestivele comentarii ale autorului.

N-aș spune că m-am împăcat cu gândul de a nu afla despre Wolf ceea ce mă interesa, dar pur și simplu nu vedeam ce aș fi putut să fac. Trecuse deja o lună de zile de la ciudata discuție pe care o avusesem la Londra și nu mai aveam aproape nici o îndoială că nu trebuia să contez pe răspunsul lui Wolf, probabil că niciodată și, în orice caz, nu în viitorul apropiat.

La vremea aceea trăiam absolut singur. Printre restaurantele unde luam micul dejun și prânzul – erau patru, în diferite colțuri ale orașului – era și un mic local rusesc la care, fiind și cel mai apropiat de locuința mea, mă duceam de câteva ori pe săptămână. M-am dus acolo și în seara de ajun a Crăciunului, pe la ora zece. Toate mesele erau ocupate, rămăsese un singur loc liber, în colțul cel mai

îndepărtat, la o masă unde, îmbrăcat în haine de sărbătoare, ședea singur un bărbat în vârstă pe care îl știam bine din vedere, căci era client fidel al restaurantului. Apărea întotdeauna cu diferite doamne, de o factură greu de definit în câteva cuvinte, dar pentru a căror viață era caracteristică, în cele mai multe cazuri, o încetare a activității: dacă era o actriță, era o fostă actriță, dacă era o cântăreață, rămăsese nu demult fără voce, dacă era pur și simplu o chelneriță, se măritase de ceva vreme. Avea o reputație de Don Juan – și cred că în cercul femeilor acelora chiar se bucura de succes. De aceea am rămas foarte surprins că se afla singur într-o astfel de seară. Dar, cum-necum, mi s-a propus un loc la masa lui. După ce l-am salutat și am dat mâna cu el, ceea ce nu avusesem ocazia să fac până atunci, m-am așezat pe scaunul din fața lui.

Era cam mahmur, ochii începuseră să i se împăienjenească. Cum m-am așezat, a băut aproape unul după altul trei pahărele de vodcă și, dintr-odată, s-a binedispus. Oamenii din jur vorbeau tare, la gramofonul restaurantului se punea placă după placă. În timp ce el își turna al patrulea pahar, la gramofon a început o șansonetă franțuzească melancolică:

*Il pleut sur la route,
Le coeur en déroute.*²

El a ascultat atent, cu capul lăsat pe-o parte. Când placa a ajuns la cuvintele:

*Malgré le vent, la pluie,
Vraiment si tu m'aimes...*³

i-au dat chiar lacrimile. Abia atunci mi-am dat seama că era deja beat de-a binelea.

— Romanța asta, a spus el cu o voce neașteptat de sonoră, îmi trezește unele amintiri.

Observasem că avea alături de el, pe micuța canapea unde ședea, o carte învelită în hârtie, pe care o mutase de câteva ori dintr-un loc în altul cu vădită grijă.

— Cred că, în general, aveți destul de multe amintiri.

— De ce aveți impresia asta?

— Aspectul dumneavoastră mă face să cred.

El a râs și a confirmat că, într-adevăr, are destul de multe amintiri. Avea o criză de sinceritate și de nevoie de a vorbi, lucru foarte caracteristic pentru oamenii neînfrânați de felul lui, după ce beau. A început să-și povestească aventurile amoroase, în multe dintre cazuri fantazând și exagerând vizibil, după cum mi s-a părut mie. M-a surprins totuși în chip plăcut faptul că nu și-a vorbit de rău nici una dintre numeroasele sale victime; în toate amintirile lui era un soi de amestec, era în ele pe cât de multă deșănțare, tot atâta gingășie. Era o foarte specială mostră de simțire, proprie lui, avea un neîndoielnic farmec involuntar, și am înțeles de ce acest om putea să aibă, într-adevăr, succes la atât de multe femei. Deși i-am urmărit cu atenție povestirea, nu am putut reține chiar tot șirul de nume de femei pomenite de el. La un moment dat a oftat, s-a întrerupt singur și a spus:

— Dar tot ce-a fost mai bun în viața mea a fost o țigăncușă, Marina mea.

În general, vorbind despre femei folosea mereu diminutive: țigăncușă, fetiță, blonduță, brunețică, zburdălnicuță – astfel încât, neștiind, aveai impresia că povestește doar despre adolescente.

Mi-a descris-o îndelung pe Marina, care, potrivit spuselor lui, poseda absolut toate calitățile, ceea ce nu întâlnești chiar la tot pasul; dar cel mai de mirare mi s-a părut faptul că ea călărea mai bine decât orice jocheu și că trăgea cu pușca fără greș.

— Dar cum de ați luat hotărârea să vă despărțiți de ea?

— Nu eu am luat-o, dragă prietene, a spus el. Ea a plecat de la mine, tuciurica, și n-a plecat departe, s-a dus la un vecin. Poftim – și mi-a arătat cartea învelită – la el a plecat.

— La autorul acestei cărți?

— Păi la cine altul?

— Pot să mă uit? am întrebat eu întinzând mâna.

— Poftim.

Am desfăcut hârtia – și mi-a sărit dintr-odată în ochi cunoscuta alăturare de litere: *I'll Come Tomorrow* by Alexander Wolf.

A fost pe cât de neașteptat, pe atât de stupefiant. Am rămas mut câteva secunde, continuând să mă uit la titlu. Pe urmă am întrebat:

— Sunteți sigur că vânzătorul de la librărie nu v-a dat din greșală altă carte?

— Nici vorbă, a spus el, n-are ce greșală să fie. Eu nu citesc în engleză, dar în privința asta fiți sigur că nu greșesc.

— Eu am citit această carte, dar mi s-a spus nu demult că autorul ei este englez.

El a râs din nou.

— Sașa Wolf englez! Păi, lua-l-ar dracu', de ce n-ar fi atunci japonez?

— Ați spus Sașa Wolf?

— Sașa Wolf, Alexandr Andreevici, dacă doriți. E la fel de englez pe cât suntem dumneavoastră și cu mine.

— Îl cunoașteți bine?

— Ba bine că nu!

— E mult de când l-ați văzut ultima dată?

— De anul trecut, a spus el turnându-și vodcă. În sănătatea dumneavoastră. De anul trecut, cam pe vremea asta. Cum atunci porniserăm prin Montmartre, am și rămas acolo două zile. Nu-mi mai amintesc deja ce-a fost și cum am ajuns acasă. Așa e de fiecare dată când se nimerește el la Paris. Știți, sunt și eu gata oricând să beau și, cum să vă spun, să zburd, dar el e deja prea din cale-afară. Îi spun: Sașa, ai frică de Dumnezeu. Dar el îmi răspunde mereu la fel: o singură viață, zice, avem, și aia destul de urâtă. Păi atunci, ce mama dracului? Aveți de spus ceva la asta? N-ai cum să nu fii de acord.

Era destul de beat, începuse să i se împleticească limba.

— Deci el nu stă la Paris?

— Nu, cel mai mult stă în Anglia, deși umblă peste tot. Îi spun: de ce nu scrii, drac împielit, în

rusă? Că te-am citi. N-are sens, zice, e mai avantajos în engleză, plătesc mai bine.

— Dar cu Marina ce-a fost?

— Aveți timp?

— Cât doriți.

Atunci a început să-mi povestească de-a fir a păr despre Marina, despre Alexander Wolf, despre cum și când se petrecuse totul. Era o relatare haotică și destul de colorată, pe care o întrerupea din când în când ca să bea când în sănătatea lui Wolf, când în sănătatea Marinei. A vorbit mult și despre multe și, în ciuda faptului că lipsea ordinea cronologică, am putut să-mi fac o imagine mai mult sau mai puțin clară despre tot.

Alexander Wolf era mai tânăr decât acest om – al cărui nume, Vladimir Petrovici Voznesenski, era de sorginte spirituală⁴ – cu cinci sau șase ani. Era din Moscova ori, poate, din altă parte, dar, în orice caz, din nordul Rusiei. Voznesenski îl cunoscuse în detașamentul de cavalerie al tovarășului Ofițerov, revoluționar de stânga cu tendințe anarhice. Detașamentul acela ducea un război de partizani în sudul Rusiei. – Împotriva cui? am întrebat eu. – În general, împotriva oricărei armate care încerca să pună nelegitim mâna pe putere, a spus Voznesenski cu neașteptată tărie. Din câte am înțeles, tovarășul Ofițerov nu urmărea nici un scop politic anume. Era unul dintre acei aventurieri pursânge pe care îi cunoaște istoria oricărei revoluții și oricărui război civil. Efectivul detașamentului său ba se mărea, ba se micșora – în funcție de împrejurări, de numărul mai mare sau mai mic de dificultăți, de anotimp și de multe alte cauze, nu de puține ori întâmplătoare. Dar nucleul rămânea mereu același, iar Alexander Wolf era cel mai apropiat colaborator al lui Ofițerov. Se distingea, potrivit spuselor lui Voznesenski, prin câteva calități, clasice în cazul acestor relatări: era de un curaj nebun, nu știa ce înseamnă oboseala, bea vârtos și era, firește, un bun tovarăș. A stat în detașamentul lui Ofițerov mai bine de un an. În care timp le-a fost dat să trăiască în tot felul de condiții: în izbe de țărani și în case de moșieri, pe câmp și în pădure; uneori flămânzeau cu zilele, alteori se îmbuibau, sufereau de frig iarna și de căldură vara – într-un cuvânt, erau cele știute din experiența mai tuturor celor care au luat parte la un război cât de cât de durată. Wolf se distingea prin faptul că era extrem de îngrijit și de pedant – nici acum nu pricep cum izbutea să se bărbierească zilnic, a spus Voznesenski; știa germana, ceea ce a ieșit la iveală la un moment dat, când Voznesenski și cu el au nimerit la niște coloniști nemți, și o bătrână care nu vorbea rusește, stăpâna unei ferme, plănuise să își trimită fiica cu o căruță în orașul din apropiere, la trei kilometri de-acolo, ca să anunțe la comandamentul diviziei sovietice că în sat se află doi partizani înarmați. Lucruri pe care i le-a spus fiicei ei în germană, în prezența lui Voznesenski și a lui Wolf.

— Și ce-a urmat?

— Atunci nu mi-a spus nimic, doar că n-am lăsat fătuca să plece, le-am legat pe amândouă și le-am dus în pod, pe urmă ne-am luat ceva provizii și-am plecat.

La plecare, potrivit spuselor lui Voznesenski, Wolf a clătinat din cap și a zis: Ce cotoroanță! – Dar de ce n-ai împușcat-o? – a întrebat Voznesenski după aceea, când Wolf i-a lămurit lucrurile. Păi, blestemata de ea, nu mai are oricum mult de trăit, a răspuns Wolf, o ia Dumnezeu și fără noi.

Wolf a avut mare noroc în timpul războiului; a reușit să scape absolut nevătămat din cele mai periculoase situații.

— N-a fost rănit niciodată? am întrebat eu.

— O singură dată, a spus Voznesenski, dar rău de tot, mă și pregătisem de prohod. Nu-i, cum zic francezii, un *façon de parler*⁵; doctorul declarase că Sașa nu mai avea de trăit decât câteva ore.

Dar doctorul se înșelase. Voznesenski și-a explicat asta prin faptul că doctorul subapreciase capacitatea de a rezista a lui Wolf. Și a mai adăugat că Wolf fusese rănit în niște împrejurări absolut misterioase, despre care nu a vrut să spună nimic, pretextând că nu își amintește ce s-a întâmplat. Pe atunci aveau loc lupte înverșunate între unități ale armatei roșii și albiei care se retrăgeau; detașamentul lui Ofițerov s-a ascuns prin păduri și nu a luat parte în nici un fel. Cam la o oră după ce au amuțit ultimele zgomote de împușcături, Wolf a anunțat că se duce în recunoaștere și a plecat singur. A trecut o oră și jumătate și el nu s-a întors. Voznesenski a plecat împreună cu doi tovarăși în căutarea lui. Cu puțin timp înainte auziseră trei împușcături, ultima fiind mai îndepărtată și mai slabă decât primele două. Au străbătut două sau trei verste pe drumul pustiu; peste tot era liniște, nu se vedea nici țipenie pe nicăieri. Era o căldură cumplită. Voznesenski l-a zărit primul pe Wolf: zăcea nemișcat de-a latul drumului și „horcăia cu sânge și spumă“, după cum s-a exprimat el. Calul, de mirare și asta, îi dispăruse; de obicei mergea după el ca un câine, și n-ar fi plecat niciodată de bună voie.

— Mai țineți minte ce cal era acela? Ce rasă?

Voznesenski s-a gândit puțin și pe urmă a spus:

— Nu, nu țin minte. E mult de-atunci, dracu' mai știe. El îi tot schimba.

— Păi cum, doar spuneți că mergea după el ca un câine.

— Asta era talentul lui, a spus Voznesenski, toți caii lui erau așa. Știți, sunt oameni la care câinii nu se dau niciodată, nici cei mai răi. Era un dar al lui, pe care îl avea și la cai.

Și lui Voznesenski, și tovarășilor lui li se păruseră extrem de ciudate împrejurările în care Wolf fusese rănit atât de grav. Doctorul spusese după aceea că rana era de la un glonț de revolver, tras de la mică distanță și că, în mod sigur, Wolf nu putuse să vadă cine trăsese în el. Principal era faptul că nu avusese loc nici o luptă și că nu fusese nimeni prin jur; dar, nu departe de locul unde îl găsiseră pe Wolf, zăcea leșul unei iepe corbii cu șaua pe ea. Voznesenski bănuia că Wolf fusese împușcat de omul căruia îi aparținea calul acela și care, după aceea, plecase pe calul lui Wolf, dispărut în mod atât de inexplicabil. Și a mai adăugat că, dacă ei, Voznesenski și însoțitorii lui, ar fi ajuns la timp, n-ar fi pregetat să își răzbune și ei tovarășul cu un glonț. Mi-am amintit pala de vânt fierbinte care adusese până la mine ropotul îndepărtat al câtorva cai – zgomot care mă făcuse să și plec în clipa următoare.

— Dar poate că la urma urmelor, a spus pe neașteptate Voznesenski, omul ăla și-a apărât pur și simplu viața, și nu e nici el de condamnat. Vă propun să ciocnim cu această ocazie în sănătatea lui. Trebuie să beți, arătați tare îngândurat.

Am încuviințat în tăcere, în timp ce o voce joasă de femeie cânta la gramofon:

Nimic nu trebuie,

Era deja ora unu noaptea; în aer stăruiau un miros cam rece de șampanie și valuri de parfum; mai mirosea și a găscă friptă și a mere coapte. Din stradă răzbăteau zgomote înăbușite de claxon; dincolo de vitrina restaurantului, despărțită de noi numai printr-un geam, se lăsase o noapte de iarnă, cu lumina aceea ștearsă și rece a felinarelor reflectată pe caldarâmul umed al Parisului. Și am văzut în fața mea, cu o inexplicabil de tristă claritate, ziua dogoritoare de vară, drumul negru-cenușiu crăpat rotindu-se încet, ca prin vis, printre micile crânguri, și trupul nemișcat al lui Wolf zăcând, după ce se prăbușise secerat, pe pământul încins.

Voznesenski l-a dus într-un orașel alb cu verde – alb de la culoarea caselor, verde de la copaci – de pe Nipru și l-a depus la spital. Doctorul i-a spus lui Voznesenski că Wolf mai avea de trăit câteva ore. Dar, după trei săptămâni, el a ieșit din spital, cu obrajii scofâlciți și cu o barbă deasă pe fața care nu prea îi mai semăna. Voznesenski s-a dus după el împreună cu Marina, pe care o întâlnise a doua zi după ce ajunsese în orașul acela. Era îmbrăcată într-o rochie albă, ușoară; brațările îi zornăiau pe brațele tuciurii. Îi părăsise pe-ai ei cu doi ani în urmă și de-atunci colinda sudul Rusiei, câștigând ba cu ghicitul, ba cu cântatul. Voznesenski era ferm convins că ea chiar trăia din aceste câștiguri; judecând după cum a descris-o, nu prea mi-a venit a crede că trebuia să-și bată prea mult capul ca să aibă ce mânca. Avea pe-atunci cam șaisprezece-șaptesprezece ani. Vorbind despre ea, lui Voznesenski chiar i s-a schimbat vocea și presupun că, dacă nu ar fi fost atât de beat, mi-ar fi vorbit despre niște calități ale ei absolut de neredat și cu adevărat rare, ce puteau fi cunoscute, desigur, numai de către cei care simțiseră nu doar o dată farmecul fierbinte, irezistibil al apropierei ei. A stat cu ea într-o vilișoară; două case mai încolo s-a instalat Wolf, care era încă prea slăbit pentru a-și relua viața de partizan. În casa lui Voznesenski era un pian. Wolf a venit în vizită la tovarășul său chiar a doua zi, îmbrăcat civil, bărbierit și curat ca întotdeauna, au prânzit împreună, pe urmă el s-a așezat la pian și a început să o acompanieze pe Marina care și-a cântat cântecele.

După un timp, Voznesenski a plecat pentru câteva zile la Ofițerov; și când s-a întors, Marina nu mai era. S-a dus la Wolf – și ea i-a deschis ușa. Wolf lipsea în ziua aceea. Ea l-a privit pe Voznesenski fără să se tulbure și i-a spus direct, cu o naturalețe de om sălbatic, că acum nu-l mai iubește pe el, ci îl iubește pe Sașa. În clipa aceea, după cum a spus Voznesenski, semăna cu Carmen.

— Eu am fost la viața mea un tip tare, a spus el, mi-au fost uciși tovarăși chiar sub ochi, și chiar eu mi-am riscat viața de multe ori, și am trecut prin toate ca găscă prin apă. Dar în ziua aceea am venit acasă, m-am trântit pe pat și am plâns ca un puștan.

Ceea ce mi-a povestit după aceea a fost surprinzător și naiv. A convins-o pe Marina că Wolf era încă prea slăbit și că ea trebuia să îl cruțe și să îi dea pace.

— Păi când începe să tușească și să horcăie îl las, a răspuns ea cu naturalețea care o caracteriza.

De altfel, trădarea Marinei nu influențase nicicum relațiile dintre Voznesenski și Wolf. Voznesenski a găsit puterea de a se purta prietenește chiar și cu Marina. Care a rămas cu Wolf vreme de câteva luni, însoțind detașamentul pretutindeni, și atunci au și avut ei ocazia să-i aprecieze arta de a

călări și de a trage cu pușca.

După aceea au venit niște vremuri crâncene. Pe urmele detașamentului, din care rămăseseră două sute de oameni, a fost trimisă o divizie călare. Timp de câteva săptămâni s-au ascuns prin păduri. Asta se petrecea în Crimeea. Ofițerov a fost ucis. În una dintre ultimele zile ale șederii lor acolo, au găsit în pădure niște bordeie părăsite care aveau cele de trebuință în ele. Pentru prima dată după o lună și jumătate au petrecut o noapte liniștită, oarecum la căldură și mai omenește. Au dormit ore în șir. Când s-au trezit, Marina nu mai era.

— N-am mai aflat ce s-a întâmplat cu ea și unde a dispărut, a spus Voznesenski.

Să o caute, nu au avut nici timp, nici posibilitatea. Au răzbit la malul mării și au plecat din Rusia în cala unui vapor turcesc care transporta cărbune. La Constantinopol, după două săptămâni, s-au despărțit – și s-au întâlnit după douăzeci de ani la Paris, într-un vagon de metrou, când Wolf, deja nu se știe a câta oară, venise în Franța din Anglia, unde își avea domiciliul.

Despre soarta Marinei, Voznesenski nu mai știa nimic. Apăruse pe neașteptate, într-o dimineață de vară, în piața-bazar a aceluia orașel de pe Nipru, și dispăruse la fel de neașteptat, în faptul unei nopți de toamnă, în Crimeea. A apărut, a pârjolit și a dispărut, a spus el. Noi însă n-am uitat-o, nici Sașa, nici eu.

M-am uitat la el și m-am gândit la desfășurarea de necrezut a împrejurărilor care legaseră viața mea cu tot ce istorisise el. Cu cincisprezece ani în urmă, acest om care ședea acum în fața mea într-un restaurant parizian și întâmpina Crăciunul cu vodcă, gâscă și amintiri, în cea mai amicală dispoziție posibilă față de interlocutorul care eram, plecase călare, cu doi tovarăși de-ai săi, în căutarea lui Alexander Wolf, și dacă nu ar fi fost o pală de vânt, nu le-aș fi auzit apropierea, m-ar fi putut ajunge din urmă și atunci, cu siguranță, revolverul meu nu m-ar fi putut salva. Ce e drept, cred că bidiviul alb al lui Wolf era mai iute decât caii lor, dar și el putea fi rănit sau ucis, ca iapa mea corbie. Dar nu acest lucru îmi ocupa gândurile. Asta era o întâmplare care privea acea parte a vieții mele petrecută deja și nu eram convins că merita să aleg o variantă. Într-un sfârșit, m-am despărțit de Voznesenski; el a plecat pășind nesigur, iar eu am rămas singur, cufundat în gândurile mele despre tot ceea ce aflasem în timpul din urmă și îmi trezise o sumedenie de imagini haotice și contradictorii. Evident, povestirea lui Voznesenski putea conține o anumită doză de fantezie, aproape inevitabilă pentru amintiri orale de acest fel, dar ea nu atinsese principalul. Ceea ce îmi spusese directorul editurii se deosebea cu totul de cele ce aflasem în seara aceea din discuția de la restaurant; ce e drept, pe director eram înclinat să îl cred mult mai puțin decât pe interlocutorul meu din seara de ajun al Crăciunului. Dar de ce avusese nevoie să mă încredințeze că Wolf nu plecase niciodată pentru mult timp din Anglia – și de ce regreta că nu îl omorâsem? Dar și acestea erau considerații secundare. Cel mai frapant mi se părea altceva: cum fusese în stare acest Sașa Wolf, prietenul lui Voznesenski, aventurierul dedat băuturii, afemeiatul care o sedusese pe Marina, cum fusese în stare acest Sașa Wolf să scrie *I'll Come Tomorrow*? Autorul acestei cărți nu putea fi așa. Știam că era fără doar și poate un om inteligent, extrem de instruit, a cărui cultură avea o bază serioasă; în afară de asta, el nu avea cum să nu fie străin din punct de vedere spiritual de un bețivan simpatic și fără frâu ca Voznesenski și, în general, de toți cei de această speță.

Mi-era greu să mi-l imaginez pe acest om, pe care îl simțeai atât de bine în pasele și nuanțele psihologice pe a căror izbutită folosire era construită proza sa, de pildă, legând fetița acelor coloniști germani. Sigur, nu era nimic neverosimil în asta, cu atât mai mult cu cât lucrurile se întâmplaseră cu mulți ani în urmă, și cu toate astea părea cumva foarte evident că ele nu se potriveau cu imaginea care ar fi fost firească pentru cel care scrisese *I'll Come Tomorrow*. Nici dacă era englez sau rus nu avea importanță, după părerea mea. Ceea ce mă interesa cel mai mult – în ipoteza că relatarea lui Voznesenski era în general de crezut, lucru de care aproape că nu mă îndoiam – era cum se transformase aventurierul și partizanul Sașa Wolf în Alexander Wolf care scrisese acea carte. Era un lucru greu de imaginat pentru mine: acel călăreț pe un armăsar alb, care mergea galopând în întâmpinarea morții sale, a unei morți anume – de un glonț de revolver, în plin galop – și autorul volumului ce purta ca motto un citat din Edgar Poe. Mai devreme sau mai târziu, mă gândeam eu, o să aflu totuși, și poate voi reuși să urmăresc de la început până la sfârșit istoria acestei vieți, în acel dublu aspect al ei care mă interesa. Lucrul acesta se putea întâmpla sau nu; în orice caz, despre asta era de vorbit numai la viitor, și eu nu-mi imaginam absolut deloc în ce împrejurări voi afla, dacă avea să-mi fie dat să aflu. Fără voia mea, eram atras de acest om; și pe lângă motivele care mi se păreau cele mai evidente și suficiente pentru a explica interesul meu pentru el, mai era unul nu mai puțin important și, de astă dată, legat de propria mea soartă. Cu toate acestea, când m-am gândit prima oară la el, aproape că mi s-a părut absurd. Era ceva care cam aducea a nevoie de autojustificare sau de empatie, și mi-a venit în minte faptul că cel care este condamnat la o pedeapsă caută în chip firesc societatea unor oameni care se află în aceeași situație ca el. Cu alte cuvinte, soarta lui Alexander Wolf mă interesa și pentru că eu însumi suferisem toată viața din cauza dedublării extrem de persistente și de nebiruit, cu care căutam în zadar să lupt și care îmi otrăvise cele mai bune ceasuri ale existenței. Poate că presupusa dedublare a lui Alexander Wolf era pur și simplu falsă, și tot ce mi se părea mie contradictoriu în imaginea pe care o aveam despre el se înscria în acea armonie sufletească prin care se distingea cel ce scrisese *I'll Come Tomorrow*. Dar dacă era așa, voiam să înțeleg mai ales cum anume reușise să obțină un rezultat atât de fericit și să izbândească în ceea ce pentru mine însemnase în mod invariabil un lung și chinuitor șir de eșecuri.

Istoria acestor eșecuri mi-o amintesc foarte bine, încă din vremea când problema propriei mele dedublări avea un caracter absolut inofensiv și nu părea să prevestească nicicum acele consecințe catastrofale la care a dus mai târziu. Totul începuse de la faptul că mă simțeam atras, în egală măsură, în două direcții: pe de o parte, eram pasionat de istoria artei și culturii, de lectură, căreia îi dedicam foarte mult timp, și de probleme de natură abstractă; pe de altă parte, nutream o dragoste la fel de lipsită de moderație pentru sport și pentru tot ceea ce ținea de viața pur fizică, musculo-animalică. Puțin a lipsit să îmi pun în pericol inima cu niște gantere prea mari pentru mine, aproape jumătate din viață mi-am petrecut-o pe terenuri de sport, am participat la multe competiții și chiar până în vremea din urmă preferam un meci de fotbal oricărui spectacol de teatru. Am rămas cu foarte neplăcuta amintire a luptelor dure proprii tinereții mele și care nu aduceau câtuși de puțin a sport. Desigur, toate acestea trecuseră demult; rămăsesem cu o cicatrice pe cap – îmi aminteam ca prin vis că tovarășii mei

mă duseseră atunci acasă plin de sângele care şiroia şi cu costumul de sport sfâşiat. Dar toate acestea – ca şi faptul că mă găseam tot timpul în compania unor hoţi şi, în general, a unor oameni aflaţi în libertate vremelnic, între o puşcărie şi alta – nu aveau, s-ar părea, o importanţă deosebită, deşi era de presupus şi atunci că pasiunea aceea la fel de nestrămutată pentru lucruri atât de diferite cum sunt versurile lui Baudelaire şi încăierările turbate cu nişte huligani avea în ea ceva bizar. După aceea, totul a intrat în alte tipare, mai altfel, departe de acelea, dar cu nimic mai bune, deoarece cu cât se prelungea mai mult această situaţie, cu atât mai adânci deveneau clivajul şi contradicţia radicală proprii vieţii mele. Contradicţia aceasta era între ceea ce mă atrăgea şi corespundea înclinaţiei mele spirituale şi ceea ce mă chinuiam zadarnic să resping, şi anume debutul acela violent şi senzual al existenţei mele. El obstrucţiona tot, pune în umbră acele înclinaţii contemplative pe care le preţuiam mai mult decât orice, nu-mi îngăduia să văd lucrurile aşa cum ar fi trebuit să le văd, le deforma răsfângându-le grosolan şi fără alternativă, mă făcea să săvârşesc o mulţime de fapte pe care apoi, invariabil, le regretam. Mă împingea să iubesc lucruri cărora le ştiam cât se poate de bine lipsa de valoare estetică, lucruri care erau de un evident prost gust, şi puterea cu care eram atras de ele era comparabilă numai cu repulsia pe care, inexplicabil, o simţeam în acelaşi timp faţă de ele.

Cel mai trist rezultat al acestei dedublări era însă experienţa mea sufletească cu femeile. Mă surprinsesem demult urmărind, ce mai, cu ochi lacomi şi aproape străini câte o apariţie feminină greoaie şi grosolană, la care până şi cel mai atent şi mai nepărtinitor observator ar fi căutat în van vreo urmă de spirit. Era imposibil să nu văd că fiinţa aceea era îmbrăcată cu un prost gust provocator şi sigur de el, după cum nu puteam intui la ea nimic în afara unor instincte animalice, şi, cu toate astea, mişcările trupului ei şi mersul ei legănat aveau de fiecare dată asupra mea un efect inexplicabil de puternic. E adevărat, nu am avut niciodată de-a face cu femei de soiul acesta, din contră, cel mai puternic sentiment pe care mi-l provoca apropierea lor era repulsia. Celelalte femei care trecuseră prin viaţa mea aparţineau unei cu totul alte sfere, ele erau parte a acelei lumi în care ar fi trebuit să trăiesc mereu şi de unde eram tras atât de neabătut în jos. Încercam faţă de ele cele mai bune, cred, sentimente de care eram în stare, dar exista aici, în totul, un gust care-mi era străin, de farmec veşted, care îmi lăsa de fiecare dată o senzaţie tulbure de insatisfacţie. Întotdeauna era aşa – şi niciodată nu am cunoscut altceva. Presupun că de la ultimul pas m-a reţinut ceva asemănător instinctului de autoapărare, o înţelegere inconştientă a faptului că, dacă s-ar fi produs, acest lucru s-ar fi sfârşit cu o catastrofă sufletească. Dar am simţit nu de puţine ori că era aproape; şi m-am gândit că aceeaşi soartă a mea, care mă scosese până acum în chip atât de fericit din multe situaţii dificile şi deseori periculoase, mă favoriza totuşi dându-mi – preţ de câteva scurte ceasuri în întreaga mea viaţă – iluzia unei fericiri paşnice şi aproape abstracte, în care nu era loc pentru nestăvilita mea atracţie în jos. Era ca şi cum un om atras continuu de prăpastie ar trăi într-o ţară în care nu există nici munţi, nici râpe, ci numai întinderi plate, de văi.

Pe măsură ce trecea timpul şi, odată cu el, avansa încet şi viaţa mea, m-am obişnuit cu dualismul existenţei mele, cum se obişnuiesc unii oameni, să zicem, cu durerile caracteristice bolii incurabile de care suferă. Nu m-am putut împăca însă până la capăt cu conştiinţa faptului că felul meu violent şi

senzual de a percepe lumea mă lipsea de foarte multe posibilități sufletești și că existau lucruri pe care teoretic le înțeleg, dar care aveau să îmi rămână întotdeauna inaccesibile, cum avea să îmi rămână inaccesibilă și lumea sentimentelor deosebit de înalte, de care nu eram totuși chiar străin și la care aspirasem toată viața. Această conștiință își punea amprenta asupra a tot ceea ce făceam și întreprindeam; știam de fiecare dată că efortul acela sufletesc de care, în principiu, trebuia să fiu capabil și la care ceilalți aveau tot dreptul să se aștepte de la mine mi se va părea peste puterile mele – și de aceea nu dădeam importanță multor lucruri practice, și de aceea viața mea era în general atât de la voia întâmplării și atât de dezordonată. Acest lucru a hotărât și alegerea profesiei mele; și în loc să îmi consacru timpul activității literare, spre care mă simțeam înclinat, dar care cerea un consum mare de timp și un efort dezinteresat, mă îndeletniceam cu munca de ziarist, lipsită de orice program și de o diversitate obositoare. În funcție de necesități, trebuia să scriu despre tot ce vrei și ce nu vrei, de la articole politice până la comentarii despre filme și reportaje despre competiții sportive. Ceea ce nu cerea nici cine știe ce muncă, nici cunoștințe speciale; în afară de asta, foloseam fie un pseudonim, fie inițiale, eschivându-mă astfel de la răspunderea pentru ceea ce scriam. De fapt, experiența mă învățase să procedez așa: aproape nici unul dintre cei despre care mi se întâmplase să exprim o opinie nu într-un tot favorabilă nu a putut să îmi accepte opinia, fiecare simțind nevoia imperioasă de a-mi explica personal ce eroare săvârșisem. Câteodată eram nevoit să scriu despre lucruri care nu intrau nici măcar pe departe în sfera competențelor mele, ceea ce se întâmpla când înlocuiam pe cineva de specialitate, care era fie bolnav, fie plecat. Bunăoară, într-o vreme mi s-a tot întâmplat să scriu necrologuri, am scris șase în două săptămâni, pentru că acel coleg al meu care se ocupa în mod obișnuit de acest lucru – cu deosebită râvnă și cu o probitate profesională rar întâlnită – poreclit Bossuet zăcea la pat cu o dublă pneumonie. Când m-am dus să-l văd, mi-a spus cu un zâmbet ironic:

— Sper, dragă colega, că nu-ți va fi dat să te împovărezi cu o notă-necrolog referitoare la mine. Din partea dumitale ar fi cel mai mare act de sacrificiu la care am putea spera.

— Dragul meu Bossuet, am spus eu, îți promit ferm să nu scriu necrologul dumitale. Cred că nimeni nu o poate face mai bine decât dumneata...

Și nu mică mi-a fost mirarea când am aflat că Bossuet chiar își pregătise singur o notiță-necrolog, pe care mi-a arătat-o și în care am regăsit toate cele cu care eram obișnuit, toate pasajele pozitive și clasice ale acestei literaturi: erau aici și munca dezinteresată, și moartea la datorie – *pareil à un soldat, il est mort au combat*⁶ - și trecutul fără pată, și durerea familiei – *que vont devenir ses enfants?*⁷ și tot restul.

Perioada necrologurilor a fost memorabilă pentru mine, în special pentru că ultimul articol, al șaselea la număr, mi-a fost trimis înapoi de la redacție, cerându-mi-se să scot în evidență mai mult laturile pozitive ale defunctului. Ceea ce era cu atât mai greu, cu cât era vorba despre un activist politic care murise de o paralizie progresivă și care se distinsese întreaga sa viață printr-o uimitoare consecvență: continuitate în afaceri tenebroase, raportări false ale operațiunilor bancare, numeroase trădări de partid, apoi banchete, frecventarea celor mai renumite cabarete și a celor mai scumpe bordeluri și, în fine, moartea în urma unei boli venerice. Era un lucru urgent, am stat asupra lui o seară

Întreagă, încât nici n-am reușit să-mi iau cina; abia după ce am terminat de scris ultimele rânduri și am trimis articolul la tipografie, m-am dus la restaurantul rusesc unde fusesem în ajunul Crăciunului și unde, după o îndelungată pauză, l-am întâlnit din nou pe Voznesenski. Ședea tot singur și s-a bucurat sincer când m-a văzut, ca de o veche cunoștință. Mi s-a adresat familiar și degajat, ca și cum ne-am fi cunoscut de ani de zile; și, ca în tot ceea ce spunea sau făcea, nu era nimic șocant în asta. M-a întrebat unde am dispărut și dacă trebuie să aștepte o mare sărbătoare ca să mă vadă. Pe urmă s-a interesat cu ce mă ocup în general. Când i-am spus că sunt jurnalist, s-a însuflețit în mod deosebit.

— Uite că dumneata ai noroc, a spus el, mie nu mi-a dat Dumnezeu norocul ăsta.

— Dar ce mare noroc e aici?

— S-avem iertare, dar să fi fost eu jurnalist, aș fi scris de-ar fi rămas toți cu gura căscată.

— Eu cred că pentru asta nu trebuie să fii jurnalist. Trebuia să încerci.

— Am încercat, a replicat el. Nu iese nimic.

Și mi-a povestit cum, la un moment dat, s-a așezat să își scrie memoriile; scria, noaptea era deja pe sfârșite, și îi ieșeau atât de bine, încât era entuziasmat.

— Așa, știi, inteligent, niște comparații așa de splendide, un stil așa de bogat, pur și simplu formidabil.

— Foarte bine, am spus eu, și atunci de ce nu ai continuat?

— M-am culcat spre dimineață, a spus el. Eram eu însumi orbit cu totul de talentul meu, care ieșise la iveală atât de brusc.

După aceea a oftat și a adăugat:

— Dar când m-am sculat și am citit totul din nou, știi, pur și simplu, mi-a fost de-a dreptul penibil. Așa niște tâmpenii, așa de idiot era scris totul, că m-am lăsat păgubaș. N-o să mai scriu în viața mea.

Stând jos, se uita dus pe gânduri în gol, cu o expresie de reală tristețe pe chip. Pe urmă, ca și cum și-ar fi amintit ceva, a spus:

— Da, uite ce voiam să te întreb. Spune-mi, te rog, cum scrie Sașa? Bine sau așa și-așa? Ții minte, nu? Sașa Wolf, despre care am vorbit cu dumneata.

I-am spus ce credeam. El a clătinat din cap.

— Dar în cartea asta nu vorbește despre Marina?

— Nu.

— Păcat, ar fi meritat să scrie despre ea. Dar despre ce scrie? Iartă-mă că te iau așa la întrebări. Eu nu știu engleză, și cartea lui Sașa zace la mine ca un manuscris într-o limbă necunoscută.

I-am povestit în mare conținutul cărții. În mod deosebit l-a interesat, firește, „Aventură în stepă”. Dar tot nu se putea deprinde cu ideea că Sașa Wolf, acel Sașa pe care îl cunoștea atât de bine – la fel ca noi toți, a spus el – acel Sașa era scriitor, ba pe deasupra și englez.

— De unde și până unde? Nu pricep, a spus el. Uite ce înseamnă talent. E un om ca și mine. Eu mi-am pierdut toată viața cu prostii, pe când despre Sașa o să se scrie articole, dacă nu chiar cărți. Și poate, dacă el o să scrie despre noi, o să fim pomeniți și noi și, peste vreo cincizeci de ani, gimnaziștii englezi o să citească despre noi și, așa, toate câte-au fost n-o să se ducă pe apa sâmbetei.

A rămas iar cu privirea ațintită în gol.

— Și, uite, așa o să și rămână totul, a continuat el gândind cu voce tare. Și cum zornăiau brățărilor pe brațele Marinei, și cum era Niprul în vara aceea, și cum zăcea Sașa de-a curmezișul drumului. Va să zică înseamnă că a văzut cine a tras în el atunci? După câte spui dumneata, un băiețandru? Cum apare asta la el?

I-am repetat mai în amănunt acel pasaj al povestirii.

— Da, da, a spus Voznesenski. Este foarte verosimil. S-o fi speriat băiețandrul. Îți dai seama? I-au omorât calul sub el, săracul, era singur pe câmpul ăla pe care venea în galop un bandit cu o pușcă.

A căzut din nou pe gânduri.

— Așa că noi n-o să aflăm niciodată nimic despre el. O fi fost vreun gimnazist care până nu demult se temea mai mult de profesori decât de mitralieră, iar acasă citea cărțile maică-sii, ori vreun derbedeu, un om fără căpătâi, care trăsesse de frică ori din calcul rece, ca un ucigaș? Oricum, a adăugat el pe neașteptate, dacă prin cine știe ce minune l-aș fi întâlnit, i-aș fi spus: frățioare, îți mulțumesc că ai ratat un pic ținta; datorită rateului ăstuia, noi toți o să rămânem – și Marina, și Sașa, și poate chiar și eu.

— Chiar atâta importanță dai acestui fapt?

— Dar cum? a întrebat el. Viața se duce fără urmă, milioane de oameni dispar și nimeni nu-și mai amintește de ei. Și din milioanele astea rămâne câte unul. Ce poate să fie mai remarcabil? Sau uite, e câte una frumoasă, ca Marina bunăoară, din pricina căreia sunt poate gata să moară zeci de bărbați, și peste câțiva ani nu rămâne din ea nimic în afară de cadavrul care îi putrezește pe undeva. Păi e drept?

— Într-adevăr, nu putem decât să regretăm că nu ești scriitor.

— Ei, dragul meu, bineînțeles. Păi ai crezut că degeaba m-am amărât eu din cauza asta? Eu sunt un om simplu, dar ce să fac dacă am în mine setea de nemurire? Am dus o viață de desfrâu, tot prostituate și restaurante, dar asta nu înseamnă că nu m-am gândit niciodată la nimic. Din contră, după prostituate și restaurante, în liniște și singurătate, uite, atunci îți amintești totul, și ai în suflet o tristețe teribilă. Asta o să ți-o spună orice desfrânat și orice bețiv.

De data asta era într-o stare contemplativă și aproape treaz. În cele din urmă a început să discute cu mine pe tonul cu care vorbesc bătrânii cu tinerii. Uite, când o să ai anii... Dumneata, sigur, ești prea tânăr... Pe urmă a venit din nou vorba despre Wolf, dar nu a mai spus nimic nou.

Au mai trecut câteva săptămâni și, în tot acest timp, informațiilor mele nu li s-a adăugat nimic, nici măcar în ceea ce privește propriile mele presupuneri. De la Londra nu-mi sosise nici o scrisoare. Nu o dată mi-a venit în minte gândul că toate acestea aveau să rămână așa pentru totdeauna: Wolf putea să moară, eu puteam să nu îl mai întâlnesc niciodată, și tot ce știam despre el avea să se mărginească la povestirea lui, „Aventură în stepă“, la propriile mele amintiri despre zilele acelea fierbinți de vară și la ce îmi spusese Voznesenski. Aveam să îmi mai amintesc de câteva ori drumul, orașul alb și verde de pe Nipru, sunetele pianului din mica vilă și clinchetul brățărilor, pe care nu-l putea uita Voznesenski, de pe brațele Marinei, pe urmă toate astea aveau să pălească treptat și să se tulbure, iar după aceea nu avea să mai rămână aproape nimic, în afară, poate, de o carte scrisă într-o limbă curgătoare și

riguroasă și al cărei titlu avea să sune pentru mine ca o zeflema îndepărtată.

Ca și înainte, mă duceam din când în când la restaurantul acela, dar nu nimeream niciodată la orele când venea acolo Voznesenski, care, de altfel, își pierduse deja pentru mine mare parte din interes. Ca și înainte, gramofonul cuplat cu un aparat de radio își cânta plăcile – și, de fiecare dată când vocea joasă de femeie începea romanța:

*Nimic nu trebuie,
Nici târzii regrete...*

ridicam fără voie capul, și începea să mi se pară că acum avea să se deschidă ușa și să intre Voznesenski, iar în urma lui, cu un pas iute, un bărbat cu păr blond și ochi cenușii, cu o privire fixă. Faptul că avea ochi cenușii mi-l aminteam acum limpede, deși atunci când îi văzusem erau aproape acoperiți cu pâcla de dinaintea morții, și le-am remarcat culoarea numai pentru că totul se petrecuse în împrejurări excepționale.

***

Continuam să duc modul de viață de dinainte, nu se schimbase nimic în el, totul era așa cum fusese, haotic și trist, și câteodată nu-mi puteam reprimă senzația că trăiesc deja de infinit de multă vreme și că știu demult, până la o plictiseală de moarte, tot ce îmi va fi dat să văd: acest oraș, aceste cafenele și cinematografe, aceste redacții de ziare; aceleași discuții despre unul și același lucru și cam cu aceiași oameni. Și iată că la un moment dat, în luna februarie a unei ierni blânde și ploioase, cu totul pe nepregătite, fără să mă fi așteptat cătuși de puțin la ceva nou, s-au declanșat evenimentele care aveau să mă ducă după aceea atât de departe. De fapt, începutul lor nu poate fi numit absolut deloc o întâmplare, cel puțin din partea mea. Întocmai cum, nu cu mult timp în urmă, mă ocupasem de necrologuri în locul lui Bossuet care, din fericire, acum se înzdrăvenise și se apucase iarăși să își scrie cu o râvnă de neînțeleas articolele lirico-funerare, a trebuit să țin din nou locul unui alt colaborator al gazetei, specializat în reportaje despre competiții sportive, care plecase la Barcelona ca să asiste la un foarte important – după părerea lui – meci de fotbal. La o zi după asta, la Paris trebuia să aibă loc un eveniment nu mai puțin important, și anume finala campionatului mondial de box la categoria semigrea. Rezultatul meciului mă interesa în mod deosebit. Aveam o părere deja făcută despre cariera și calitățile fiecăruia dintre cei aflați în luptă, iar înfruntarea lor mă făcea foarte curios. Unul dintre boxeri era francez, renumitul Émile Dubois, celălalt era american, Fred Johnson, care evolua pentru prima dată în Europa. Favoritul tuturor era Dubois. Eu mă număram printre puținii care credeau că meciul avea să fie câștigat de Johnson, și pentru că dispuneam de date care pentru majoritatea publicului, și chiar pentru majoritatea jurnaliștilor, erau necunoscute, și pentru că aveam anumite temeiuri pentru a crede acest lucru. Pe Dubois îl știam demult. În ciuda faptului că în ultimii ani nu suferise nici o înfrângere, nu putea fi numit boxer de excepție. Era fără îndoială dotat de la natură, dar

asta însemna mai degrabă o lipsă de cusururi decât o sumă de merite: se distingea printr-o rezistență ieșită din comun, putea suporta multe lovituri dure, avea niște plămâni minunați, o inimă așijderea și un suflu ineputabil. Acestea erau calitățile lui, insuficiente totuși pentru a spune că avea o personalitate profesională deosebită. Tactica pe care o adopta, întotdeauna aceeași, dovedea lipsa totală a oricărei inspirații sau fantezii; ea se dovedise a fi de succes de câteva ori, așa încât el nu o mai schimbase niciodată după aceea. Avea brațele scurte, nu era suficient de rapid și nici suficient de flexibil. Câștiga meciurile datorită numeroaselor *corps à corps*, loviturile lui nimereau întotdeauna coastele adversarului, și în întreaga sa carieră fuseseră numai două knock-out-uri, amândouă absolut întâmplătoare. Urechile îi fuseseră demult strivite, iar nasul îi fusese zdrobit prin lovituri directe; de regulă, se ducea spre adversar ca un taur, lăsându-și capul puternic în jos și îndurând toate loviturile cu o bărbăție tâmpă, aflată în afara oricărui dubiu. Era campion al Europei la categoria semigrea și, de data aceasta, întreaga presă îi prevedea o victorie rapidă. În viața privată era un om redus și blând, printre altele, nu le pretindea niciodată jurnaliștilor nimic, indiferent ce scriau despre el; și, pentru ca tabloul să fie complet, citea cam cu dificultate și nu prea îl interesau gazetele.

Despre Fred Johnson știam numai ce scriau ziariștii americani. Era nevoie de multă muncă pentru ca din tot noianul de articole-reclamă să extragi cât de cât niște date valabile pentru a-ți face o părere despre el. Johnson nu își putuse termina studiile universitare din lipsă de bani, lipsă care îl și împinsese să se facă boxer. Acest lucru era în sine destul de neobișnuit. A doua particularitate a lui, aceasta pur profesională, era faptul că își ducea aproape toate meciurile până la ultima rundă. A treia particularitate, pe care o deplângeau invariabil toți cei care scriau despre el, era faptul că lovitura lui nu avea forța necesară și că numărul knock-out-urilor din cariera lui era infim. Totuși, din când în când, ele se produceau, ceea ce trezea de fiecare dată uimirea generală, dar cum acest lucru se întâmpla rar, era repede uitat. Toți cei care scriseseră despre el subliniaseră întotdeauna neobișnuita rapiditate a mișcărilor lui și diversitatea tacticilor. Văzusem de multe ori fotografii ale lui: figura lui Johnson, spre deosebire de figurile celor mai mulți boxeri profesioniști, nu era mutilată. Citind câteva zeci de articole despre el și urmărind rezultatele meciurilor sale, ajunsesem la câteva concluzii pur teoretice și acum eram deosebit de interesat să le verific. Concluziile acestea erau următoarele. În primul rând, Johnson – cel puțin în manifestările sale ca boxer – era inteligent, ceea ce îi dădea imediat un avantaj imens în fața adversarilor săi. Eu sunt un vechi iubitor al boxului, dar m-am convins demult că orice iluzii în ceea ce privește viteza imaginației la boxeri și existența unei elementare flexibilități a percepției, fie și numai în sens tehnic, sunt cel mai adesea – în nouăzeci din o sută de cazuri – absolut zadarnice. În al doilea rând, avea, după cât se pare, o rezistență la fel de mare ca Dubois, fiindcă numai un boxer cu o înzestrare fizică excepțională își putea permite luxul de a susține de fiecare dată zece-cincisprezece runde. În al treilea rând, stăpânea excelent tehnica apărării – dovadă fiind faptul că figura lui nu avuse de suferit foarte tare după o întreagă carieră. Și, în sfârșit, ultimul și cel mai important lucru: poseda, după cât mi se părea mie, atunci când era necesar, o suficientă forță a loviturii pentru un knock-out, dar recurgea la ea numai în cazuri extrem de rare, preferând să câștige meciurile la puncte. În afară de asta, era mai tânăr decât Dubois cu șase ani, lucru

care își avea și el importanța lui.

Eram absolut convins de corectitudinea ipotezelor mele; totuși, ele se bazau toate pe elemente indirecte și, în plus, pe atât de îndoielnicele comentarii sportive ale gazetelor americane. Sarcina lui Johnson în acest meci se reducea la un singur lucru: trebuia să îl țină pe Dubois la distanță și să nu permită un *corps à corps*. Eram convins că Johnson nu putea să nu înțeleagă acest lucru și că, în acest caz, superioritatea tehnicii lui avea să îi asigure victoria.

Nu mai văzusem demult o asemenea mulțime de spectatori și o asemenea îngrămădeală de mașini ca în seara acelui meci, în fața intrării imensului Palais des Sports. Toate biletele fuseseră vândute de multă vreme. Chiar în fața intrării stătea imensul automobil al ambasadorului american. Pe stradă, sub o ploaie mărunță de iarnă, se bulucea o mulțime de oameni; rarele domnișoare se ascundeau de poliție prin colțuri ferite de lumină. Abia făcusem câțiva pași, când m-a strigat un cunoscut de-al meu, un arhitect tânăr pe care îl știam din Cartierul Latin, din anii studenției.

— Fericitule! a strigat el strângându-mi mâna. Tu n-ai nevoie să umbli după ticăloșii ăștia care vând un bilet de douăzeci de franci cu o sută cincizeci! Mi-aș dori și eu, fi-r-ar al dracului, să am legitimație de ziarist, ca tine. Pariezi contra lui Dubois? Eu pun zece franci. A, uite-l! a exclamat el zărind un bărbat mic de statură, cu șapcă. Uite biletul meu, la revedere!

Și a dispărut.

În clipa aceea, o voce feminină, foarte calmă, fără nici o intonație, mi-a spus cu un ușor accent străin:

— Iertați-mă, vă rog, sunteți într-adevăr ziarist?

M-am întors. Era o femeie la vreo douăzeci și cinci sau douăzeci și șase de ani, bine îmbrăcată, aproape frumoasă, cu o figură imobilă și cu niște ochi mici, cenușii; pălăria nu îi acoperea fruntea deosebit de frumos conturată, cu o formă pură. M-a mirat faptul că se adresa unui bărbat necunoscut, mi s-a părut că nu era ceva obișnuit pentru ea. Dar vorbise atât de firesc și de degajat, că i-am răspuns imediat: da, sunt într-adevăr ziarist și aș fi bucuros să îi pot fi de folos cu ceva.

— Ce părere aveți, cine va câștiga?

— Johnson, am spus eu.

Dar între timp pe ring apăruseră deja boxerii, și discuția s-a curmat. Cele două lupte care precedaseră campionatul nu prezentaseră nici un interes. În sfârșit, sosise clipa când trebuia să înceapă meciul principal. Am văzut silueta lată și vânjoasă a lui Dubois, într-un halat flaușat roz-intens; se apropia de ring însoțit de managerul lui și de doi bărbați care țineau în chip demonstrativ în mână prosoapele. Figura lui obtuză și calmă afișa obișnuitul zâmbet indiferent. Mulțimea aplauda și urla, de sus se auzeau strigăte încurajatoare:

— *Vas-y, Mimile! Fais lui voir! Tape dedans! T'as qu'à y aller franchement!*⁸

N-am observat de unde s-a apropiat de ring Johnson, care s-a strecurat pur și simplu pe sub corzi și a ajuns lângă Dubois. Cum se întâmplă uneori, această singură mișcare întâmplătoare, și anume felul cum se aplecase sub corzi și se îndreptase după aceea, a arătat că întregul său corp poseda o flexibilitate ideal de echilibrată. Avea pe el un halat albastru cu dungi verticale. După ce s-au

dezbrăcat amândoi, deosebirea dintre ei a devenit frapantă. Dubois părea mult mai lat și mai greu decât adversarul său. I-am văzut din nou umerii rotunzi, puternici, pieptul păros și picioarele musculoase, groase. La Johnson m-a uimit în primul rând cât de slab era, cu coastele deosebit de vizibile, apoi brațele și picioarele, care păreau subțiri de tot în comparație cu brațele și picioarele lui Dubois. Dar, după ce m-am uitat mai atent, am văzut că avea un coș al pieptului imens, umeri largi, picioare aproape la fel de frumoase ca un balerin, iar pe torsul său lipsit de păr, pe sub pielea strălucitoare, se mișcau ușor și cu supunere mușchii mici, plați. Era blond și avea o față mobilă, urâtă. După înfățișare îi puteai da vreo nouăsprezece ani; în realitate avea douăzeci și patru. L-au aplaudat și pe el, dar, firește, nu ca pe Dubois. El a salutat fără să zâmbească – și, după gong, a început meciul.

De la început mi s-a părut alarmant faptul că poziția de apărare a lui Johnson, asemănătoare cu poziția clasică a lui Dempsey – amândoi pumnii aproape la nivelul ochilor – nu era deloc potrivită pentru meciul cu Dubois, fiindcă lăsa absolut descoperit întregul tors. Dar deja după prima rundă mi-am înțeles greșeala: adevărata apărare a lui Johnson nu consta într-o poziție sau în alta, ci în neobișnuita iuțeală a mișcărilor sale. Dubois a început meciul într-un ritm vijelios, care nu era caracteristic pentru el; era evident faptul că se supunea întocmai indicațiilor managerului său. Se vedea că era antrenat de minune, nu îl văzusem niciodată într-o formă atât de perfectă. Din locul unde stăteam, îi vedeam clar loviturile care nu conteneau și îi auzeam sunetele săltărețe, înfundate, semănând de departe cu un ropot ușor și neregulat. Ele nimereau în pieptul descoperit al lui Johnson, care se retrăgea, învârtindu-se în ring. Atacul lui Dubois era atât de vijelios, încât întreaga atenție a publicului era îndreptată numai către el. La Johnson părea a nu se gândi nimeni; unul dintre vecinii mei a spus tare, indignat: „Dar el nici nu există, el nici nu e pe ring, nu-i văd nici măcar umbra!“. „Ăsta nu-i meci, ăsta e asasinat!“ a strigat o voce de femeie. Stimulat de mulțime, Dubois își ataca tot mai furibund adversarul; i se vedeau umerii rotunzi mișcându-se cu iuțeală, jocul picioarelor masive și, într-un fel, fără voie, începea să ți se pară că nici un fel de rezistență nu era posibilă în fața acestei mașini vii și de neoprit. Întreaga mulțime gândea așa, și puținii spectatori care își păstrau sângele rece și care urmăreau cu atenție lupta nu puteau să nu împărtășească această părere.

— Asta-i veșnica poveste cu americanii! a strigat vecinul meu. În America fac minuni, iar în Europa îi bat de-i strică!

Din cauza ritmului extrem de rapid în care s-a desfășurat întreaga rundă întâi, nu mi-am putut da seama în ce măsură era Johnson la înălțimea situației. Abia în timpul pauzei am observat că respira regulat și liniștit și că pe chipul lui apăruse expresia aceea încordată și sigură de sine pe care o reținusem din fotografiile de prin gazete.

Rundele a doua și a treia au fost repetări ale primei runde. Nu îl crezusem niciodată pe Dubois în stare de un atac atât de rapid și de turbat. Dar deja devenise evident faptul că nu va reuși acele *corps à corps* ale lui, pe care Johnson le evita tot timpul. Dubois tocmai spre asta tindea, nedându-se înapoi de la nimic. Corpul îi strălucea de sudoare, dar loviturile curgeau în ritmul dinainte, fără să slăbească nici o clipă. Johnson tot continua să dea înapoi, executând cercuri aproape perfecte în ring. La sfârșitul celei de a patra rundă, când părea că meciul este ireversibil câștigat și că pentru pronunțarea definitivă

nu mai rămăsese decât îndeplinirea unor formalități (loviturile continuau să se abată asupra lui Johnson, care, printr-o minune, se mai ținea încă pe picioare, – *coup de grâce! coup de grâce!* – strigau de sus voci stridente – *t’as qu’à en finire, Mimile!*), pe ring s-a produs deodată o mișcare atât de fulgerătoare, încât, pur și simplu, nu a reușit nimeni să o observe: instantaneu s-a auzit un zgomot înfundat de corp care cade și am văzut că Dubois se prăbușise cu toată greutatea lui la podea. A fost atât de neașteptat și de necrezut, încât întreg imensul Palais des Sports a fost străbătut de vuietul la unison al mulțimii, asemeni unui oftat monstruos. Până și arbitrul s-a pierdut în asemenea măsură, încât nu a început să numere secunde imediat. În secunda a șaptea, corpul lui Dubois a rămas nemișcat. În secunda a opta a răsunat gongul care anunța sfârșitul rundei.

Începând cu runda a cincea, meciul a luat o cu totul altă turnură. Exact așa cum, până la cea de a patra pauză, în ring păruse a fi numai Dubois, în locul lui se făcea acum văzut Johnson, și iată, acum puteau fi apreciate calitățile lui ieșite din comun. Era o lecție de box clasic, iar Johnson părea un profesor fără cusur, incapabil să comită vreo greșeală. Dubois, pe jumătate năuc, mergea acum aproape orbește și nimerea invariabil în pumnii lui Johnson. Căzuse deja de mai multe ori, dar, cu un efort incredibil, se ridica; în cele din urmă, aproape că a și încetat să se apere, acoperindu-și neputincios fața cu brațele și îndurând cu obișnuita lui bărbăție, inconștient poate de astă dată, toate loviturile. Un ochi îi era închis, pe față îi șiroia sângele pe care și-l lungea cu mișcări automate, înghițindu-și zgomotos saliva. Era de neînțeles de ce arbitrul nu oprea meciul. Johnson a coborât brațele de câteva ori în timpul rundei, uitându-se întrebător ba la Dubois, ba la arbitru, și am auzit clar că a spus – *but he’s dead*⁹ – dar după aceea a strâns din umeri și a continuat demonstrația, acum inutilă, a uluitoarei sale arte. Și abia la începutul celei de a șasea rundă, prin aceeași mișcare rapidă, dar văzută acum de toată lumea, pumnul lui drept a lovit cu o forță și o precizie neobișnuite bărbia lui Dubois, care a fost scos din ring în stare de inconștiență. Sala a vuit și a strigat, deja învălmășit și stupid, după care mulțimea a început să se împrăștie încet.

Ploaia de iarnă nu contenise. Am ieșit împreună cu însoțitoarea mea, am oprit un taxi și am întrebat-o unde să o lase.

— Ați fost atât de amabil, a spus ea fiind deja în mașină și fără să închidă portiera, nu știu cum să vă mulțumesc.

— Vă propun să luăm o cafea, face bine după senzații tari, am spus eu.

A primit și am mers la o cafenea deschisă noaptea, de pe rue Royale. Pe geamurile mașinii se scurgeau picăturile de ploaie, lucind palid în lumina felinarelor.

— De ce ați crezut că Johnson va câștiga meciul? a întrebat ea.

I-am expus cu lux de amănunte considerațiile mele pe această temă.

— Ați urmărit gazetele americane?

— Este datoria mea profesională.

Ea a tăcut. Nu știu de ce, prezența ei mă stingherea, și începusem să regret că o invitasem la cafea. De fiecare dată când mașina nimerea în fâșia de lumină a unui felinar, îi vedeam chipul rece și liniștit, și după câteva minute mă întrebam de ce mă dusesem eu de fapt să beau o cafea cu această femeie

necunoscută, care avea o expresie atât de absentă, de parcă s-ar fi aflat la coafor sau într-un vagon de metrou.

— Pentru un jurnalist nu sunteți prea vorbăreț, a spus ea după un timp.

— V-am expus pe larg de ce am crezut eu că Johnson va câștiga meciul.

— Și la atât se limitează posibilitățile dumneavoastră de a întreține o conversație?

— Nu știu ce teme sunt de interes pentru dumneavoastră. Am presupus că boxul vă interesează cel mai mult.

— Nu întotdeauna, a spus ea și în momentul acela mașina s-a oprit.

După un minut eram așezați la o măsuță și beam cafea. Abia atunci mi-am privit cum se cuvine însoțitoarea, mai bine zis, am remarcat o particularitate: avea o gură surprinzător de mare, cu buze pline și lacome, ceea ce dădea figurii ei o expresie lipsită de armonie – ca și cum avea ceva artificial, fiindcă îmbinarea dintre frunte și partea de jos a feței dădea chiar cumva penibila impresie de greșeală anatomică. Dar când a zâmbit pentru prima dată, dezvelindu-și dinții regulați odată cu o ușoară întredeschidere a gurii, s-a întrezărit deodată expresia unui farmec cald și senzual, care cu numai o secundă în urmă ar fi părut cu totul imposibil pe chipul ei. Mai apoi mi-am amintit nu o dată că aceea a fost clipa când am încetat să simt față de ea stinghereala care mă încătușase până atunci. M-am simțit lejer, la largul meu. Am întrebat-o tot felul de lucruri legate de ea. Mi-a spus că se numea Armstrong, că nu demult îi murise soțul și că locuia singură la Paris.

— Soțul dumitale era...

A răspuns că era american, inginer și că în ultimii doi ani nu se mai întâlniseră: ea era în Europa, el rămăsese în America. Aflându-se la Londra, primise o telegramă care îi anunța moartea lui subită.

— Nu ai accent american, am spus eu. Accentul dumitale e străin într-un fel neutru, dacă se poate spune așa.

Ea a zâmbit din nou cu zâmbetul acela care te lua întotdeauna prin surprindere și a răspuns că e rusoaică. Aproape că am sărit în sus – nu știu nici până în ziua de astăzi de ce mi s-a părut lucrul ăsta atât de uluitor.

— Adică nu ai bănuțat că ai de-a face cu o compatriotă?

Vorbea acum într-o rusă foarte curată.

— Nu vei nega că ar fi fost greu de presupus.

— Dar eu am știut că dumneata ești rus.

— Mă înclin în fața perspicacității dumitale. Dar după ce, dacă nu e un secret?

— După ochi, a spus ea ironic. Apoi a ridicat din umeri și a adăugat:

— După gazeta rusească care îți ieșea din buzunar.

Era deja ora două noaptea. M-am oferit să o conduc acasă. A răspuns că se duce singură, că nu vrea să mă deranjeze.

— Cu siguranță că te cheamă obligațiile dumitale profesionale, nu?

— Da, trebuie să predau comentariul meciului.

Eram ferm hotărât să nu o întreb unde locuiește și să nu caut o ocazie de a mă mai întâlni cu ea.

Am ieșit împreună, am condus-o până la un taxi și am spus:

— Noapte bună, îți doresc numai bine.

Ea mi-a întins mâna pe care căzuseră câteva picături de ploaie și a răspuns cu un ultim zâmbet:

— Noapte bună.

Nu știu dacă chiar așa a fost sau pur și simplu doar mi s-a părut. Am avut impresia că aud în vocea ei, pentru ca imediat să dispară, o inflexiune nouă, un fel de zâmbet sonor, care a avut aceeași însemnătate ca și prima arcuire, vag senzuală, a buzelor ei, după care nu mă mai simțisem stingherit în prezența ei. Fără să mă mai gândesc nici o clipă la ce spun și uitând cu desăvârșire, ca și cum nici nu existase, hotărârea abia luată de a nu întreba nimic, am spus:

— Mi-ar părea rău să mă despart de dumneata fără să îți știu numele mic, patronimul și adresa. La urma urmelor, dacă interesul dumitale pentru sport e constant, aş putea să îți mai fiu de folos.

— Desigur, a spus ea. Numele meu este Elena Nikolaevna. Să-ți spun adresa și telefonul meu. Nu notezi?

— Nu, țin minte.

— Te bazezi atât de mult pe memorie?

— Absolut.

Mi-a spus că este acasă până la ora unu, iar seara, de la șapte la nouă, a trântit portiera și a plecat.

Am luat-o pe jos spre tipografie. Era o noapte foarte întunecoasă, iar ploaia nu contenea nici o clipă. Mergeam cu gulerul paltonului ridicat și mă gândeam la mai multe în același timp.

„Valoarea lui Johnson, care până acum era considerată discutabilă, a fost demonstrată ieri atât de cert, încât această chestiune apare acum lămurită complet în favoarea lui. De altfel, este de presupus că rezultatul meciului a fost dinainte clar și pentru jurnaliștii care au dispus de date privind cariera noului campion al lumii.“

„Ea a spus *te cheamă obligațiile profesionale*, asta nu prea sună rusește. Asta a fost, de altfel, singura greșeală pe care a făcut-o.“

„Bărbăția lui Dubois nu poate să nu insufle stimă. Acele deficiențe ale sale care nu au jucat un rol deosebit în întâlnirile anterioare cu boxeri de o valoare, la urma urmelor, medie, în cazul de față, în meciul cu un adversar atât de ireproșabil din punct de vedere tehnic precum Johnson, l-au pierdut.“

„E în ea ceva care atrage în chip nefiresc, și lipsa asta de armonie a figurii ei corespunde poate unei anomalii sufletești.“

„Ceea ce s-a repetat în fel și chip, cu atâta statornicie, despre Johnson, și anume că nu stăpânește o lovitură suficient de puternică pentru un knock-out, trebuie înțeles doar ca un procedeu tehnic pe care l-a repetat cu permanent succes managerul său. A fost un truc publicistic *au rebours*¹⁰, propriu presei sportive americane.“

„Aș vrea să știu ce va fi mai departe. Rue Octave Feuillet, asta nu e departe de avenue Henri Martin, dacă nu mă înșel.“

„Toate precedentele succese ale lui Dubois s-au explicat prin faptul că nici unul dintre adversarii săi nu a înțeles un lucru atât de simplu ca necesitatea de a evita fazele *corps à corps* sau că nu a

stăpânit o tehnică suficientă pentru a duce la îndeplinire un plan atât de simplu. În același timp, fiind lipsit de posibilitatea de a recurge la *corps à corps*, Dubois și-a pierdut imediat principalul său avantaj. Johnson a realizat acest lucru cu viteza caracteristică percepției sale, iar din clipa aceea Dubois nu a mai avut nici o șansă.“

„Poate că mă așteaptă o nouă călătorie sufletească și o plecare în necunoscut, cum mi s-a mai întâmplat în viață.“

„Să mergem cu sinceritatea până la capăt: în ciuda incontestabilelor merite ale lui Dubois, pretențiile sale la titlul de campion al lumii au fost, desigur, rezultatul unei neînțelegeri. El este un truditoresc cinstit al boxului, unul dintre cei mai buni pe care îi cunoaștem, dar nu a posedat niciodată acea excepțională și extrem de rară combinație de diverse însușiri fără de care nu ai dreptul la unul dintre primele locuri în istoria boxului. După mulți ani, dintre sute de boxeri, în memoria istoricilor sportului vor rămâne de fapt câteva nume; ultimele dintre ele sunt Carpentier, Dempsey și Tunney. Dacă pe Johnson putem – cu coeficientul de probabilitate convenit – să îl punem în rândul lor, Dubois nu putea juca în această înfruntare decât cel mai trist rol, ceea ce, de altminteri, nu îi minimalizează câtuși de puțin meritul.“

„Dacă în vocea ei nu ar fi apărut intonația aceea neașteptată, mai mult ca sigur că nu aș mai fi văzut-o niciodată.“

Am ajuns lângă micuța cafenea de lângă tipografie și am scris articolul conceput pe drum. Pe urmă l-am dat la cules, m-am dus acasă și, la ora trei și jumătate, m-am culcat. Închizând ochii, am văzut în fața mea pentru o ultimă dată trupurile goale ale boxerilor în careul iluminat al ringului și zâmbetul neașteptat al însoțitoarei mele – și, în sfârșit, am adormit în răpăitul ploii care răzbătea până la mine prin fereastra pe jumătate deschisă a camerei mele.

În tot cursul săptămânii următoare, având nevoie de bani ca să achit o groază de lucruri care aproape că îmi ieșiseră din minte în ultimul timp, am lucrat foarte mult, ocupându-mi zilnic câteva ore cu scrisul. Cum cel mai adesea erau subiecte de care eram străin, trebuia să parcurg, ca să mă pregătesc, o grămadă de materiale.

Așa a fost cu o femeie tăiată în bucăți – a trebuit să urmăresc prin ziare tot ce s-a scris înainte de momentul, de la care am început eu, al anchetei; așa a fost și cu dispariția unui tânăr de optsprezece ani. Toată munca asta a fost în zadar: ucigașul femeii nu a putut fi găsit, lucru ce devenise evident de la începutul anchetei, care scosese la iveală faptul că nu existau nici un fel de urme ale criminalului. Crahul unei societăți financiare a rămas și el în coadă de pește, iar jurnaliștilor li s-a indicat să nu dea nume. Aceste nume aparțineau unor persoane foarte cunoscute și onorabile, așa încât seria de articole despre crăhul bancar a avut un caracter cât se poate de vremelnic, iar după câteva zile a și dispărut orice referire la acest subiect. Știam cu toții ce sumă se plătise pentru tăcerea presei, dar asta nu a schimbat situația: nu am mai dispus de date. În fine, istoria cu tânărul nu era nici ea un secret pentru nici unul dintre noi, explicația ei fiind „moralitatea specială“ a acestuia, cum se numea acest lucru în limbajul oficial; tânărul fusese pur și simplu dus, cu deplinul său acord, la vila din afara orașului a unui renumit pictor care se remarcă și el printr-o „moralitate specială“, dar cu o înclinație oarecum

diferită, astfel încât relația sa cu tânărul se prezenta ca o idilă în toată regula. Acest pictor le făcea portrete unor președinți și miniștri, se cunoștea îndeaproape cu numeroși oameni de stat pe care continua să îi frecventeze fără probleme – iar în relatările despre aceste recepții se menționa ca și mai înainte: „Printre cei prezenți l-am remarcat pe renumitul nostru pictor...”. Tânărul se desfătase cu speciala – și originala – sa fericire la douăzeci de kilometri de Paris, iar ziarele publicau fotografii ale lui, interviuri cu părinții lui, declarații ale inspectorilor de la „brigada mondenă” și așa mai departe. Am scris într-o săptămână paisprezece articole despre aceste trei evenimente, ceea ce mi-a revigorat bugetul. Managerul lui Dubois a cerut revanșă, l-a acuzat pe arbitru de părtinire și chiar a scris textul unei declarații a lui Dubois, care a explicat că el urmase întocmai o anumită tactică și că era la un pas de a câștiga lupta în ultimele runde, iar knock-out-ul lui Johnson fusese în mod evident o întâmplare. Pe lângă aceasta, managerul insista asupra tonului inadmisibil, după părerea lui, cu care fuseseră scrise mai toate comentariile despre meci, subliniind că i-a fost rușine să citească acele rânduri în paginile presei pariziene. Pe această temă au mai fost publicate și alte câteva articole care, oficial, aveau scopul de a restabili adevărul, dar atât managerul, cât și jurnaliștii știau foarte bine că nu era vorba câtuși de puțin de adevăr, ci de interesele managerului și ale lui Dubois, care, după această înfrângere, avea să fie plătit mai puțin la meciurile următoare. Ceea ce era absolut inevitabil, dar trebuia făcut tot ceea ce se putea pentru ca diminuarea să nu fie prea brutală.

M-am simțit imponderabil și neliniștit în acele zile – cam ca în vremea tinereții mele timpurii, când mă aștepta plecarea într-o călătorie îndepărtată din care, poate, nu aveam să mă mai întorc. Gândul la însoțitoarea mea din seara meciului Johnson-Dubois îmi tot revenea, și știam cu o precizie intuitivă absolută că următoarea mea întâlnire cu ea era doar o chestiune de timp. În carne și în suflet mi se iscase o neliniște, împotriva căreia împrejurările exterioare ale vieții mele nu puteau face nimic. Mă gândeam tot timpul la asta, fiindcă știam că în acest caz îmi riscam libertatea mai mult ca niciodată, și pentru a mă convinge de acest lucru era suficient să mă uit în ochii ei, să îi văd zâmbetul și să simt atractivitatea aceea aparte și cumva ostilă a ei, pe care am perceput-o chiar în cea dintâi seară, când o cunoscusem. Nu știam, firește, ce sentimente avusese ea față de mine în noaptea aceea de februarie. Dar, deși o văzusem de fapt doar timp de o oră – după meci, când ne-am dus la cafenea – mi s-a părut că zâmbetul ei și ultima nuanță din vocea ei nu erau întâmplătoare, și că toate acestea trebuiau să atragă după ele multe alte lucruri, poate importante, poate triste, poate triste și totodată importante. Dar, desigur, era posibil ca eu să fi greșit și ca toate impresiile mele de atunci să fie la fel de neveridice și de întâmplătoare cum erau contururile tulburi și vagi ale caselor, străzilor și oamenilor prin perdeaua aceea udă și cețoasă a ploii.

Mi-am amintit că atunci, când ne-am luat rămas bun, ea nu mi-a cerut numele. Aștepta fie vizita mea, fie telefonul meu cu acea siguranță calmă și aproape indiferentă care mi se păruse a fi caracteristică în general pentru ea.

I-am dat telefon la ora zece dimineața, exact la opt zile după meci.

— Alo, vă ascult, a spus vocea ei.

— Bună ziua, am spus recomandându-mă. Voiam să știu ce mai faci.

— A, dumneata? Mulțumesc, foarte bine. Dar nu cumva ai fost bolnav?

— Nu, dar în timpul din urmă au fost foarte multe evenimente care m-au lipsit de plăcerea de a-ți auzi glasul.

— Evenimente cu caracter personal?

— Nu, indirecte și de-ajuns de plictisitoare, mai ales când le spui la telefon.

— Ai putea să le povestești și altfel decât la telefon.

— Pentru asta ar trebui să am posibilitatea să te văd.

— Eu nu mă ascund, putem aranja foarte simplu. Unde iei masa astăzi?

— Nu știu, nu m-am gândit.

— Vino la mine la ora șapte – șapte și jumătate.

— Mă tem să nu abuzez de amabilitatea dumitale.

— Dacă ne-am cunoaște cât de cât mai bine, ți-aș răspunde. Știi ce ți-aș răspunde?

— Nu e greu de ghicit.

— Dar cum nu ne cunoaștem încă prea bine, las fraza nespusă.

— Apreciez amabilitatea dumitale.

— Atunci, te aștept diseară?

— Mă voi strădui să fiu acolo la ora stabilită.

La șapte și jumătate am intrat în imobilul unde locuia; apartamentul ei era la etajul doi. Imediat ce am sunat, ușa s-a deschis... și numai că nu m-am dat înapoi de uimire: în fața mea stătea o mulatră imensă care, fără o vorbă, se uita la mine cu ochii larg deschiși. În prima clipă m-am întrebat dacă nu greșisem etajul. Dar când am întrebat dacă o pot vedea pe doamna Armstrong, mi-a răspuns:

— *Yes. Oui, monsieur.*^{[11](#)}

S-a întors și s-a îndreptat spre o ușă care dădea, după cât se vedea, spre apartament; mergea în fața mea, umplând cu trupul ei mătăhălos întreaga lățime a coridorului. Pe urmă m-a introdus în salon. Pe pereți atârnau câteva naturi moarte, ajunse acolo, după cât mi s-a părut, cam la întâmplare, pe jos era un covor albastru, mobila era în pluș albastru. M-am uitat timp de câteva secunde la o farfurie elipsoidală, pictată în galben, pe care se aflau două portocale tăiate și trei netăiate – și în timpul ăsta a intrat Elena Nikolaevna. Era îmbrăcată cu o rochie cafenie de catifea, care îi venea foarte bine, ca și pieptănătura care îi sublinia farmecul chipului imobil, aproape nefardat. Dar ochii ei mi s-au părut de această dată mult mai vii decât atunci, la prima mea întâlnire cu ea.

Am salutat-o și i-am spus că mulatra care mi-a deschis îmi făcuse o impresie foarte puternică. Elena Nikolaevna a zâmbit.

— O cheamă Anny, a spus ea. Eu îi spun *little Anny*, a fost și un film dacă îți amintești.

— Da, *little Anny* i se potrivește de minune. De unde o ai?

Mi-a povestit că Anny intrase în serviciul ei la New-York, iar acum mergea cu ea peste tot și, pentru că a trăit o vreme în Canada, Anny vorbește franceza; în afară de asta, gătește minunat, lucru de care voi avea posibilitatea să mă conving de îndată. Într-adevăr, Anny era o bucătăreasă excelentă – nu mai luasem demult așa o masă.

Elena Nikolaevna m-a întrebat ce făcusem în săptămâna aceea. I-am povestit despre femeia tăiată în bucăți, despre crahul bancar curent, despre dispariția tânărului și, în fine, despre comunicatul de presă al managerului lui Dubois.

— În asta constă munca la ziar?

— Aproximativ.

— Și așa e tot timpul?

— Mai tot timpul.

— Și consideri că e ceva care ți se potrivește?

Beam cafea, fumam și mă gândeam cât de străină era această conversație de sentimentele și dorințele mele. Eram îmbătat de prezența ei care mă lăsa fără grai și, cu cât trecea timpul, cu atât simțeam mai tare cum pierd orice control asupra stării aceleia imposibil de biruit. Știam că mă port impecabil, că privirea mi-e limpede și că mă mențin în limitele normalității ca interlocutor, dar știam la fel de bine că această aparență nu o putea înșela pe Elena Nikolaevna și că ea, la rândul ei, înțelegea că știu acest lucru. Cel mai natural ar fi fost să îi spun: draga mea, nu te înșeli dacă socoți că această discuție nu are nimic de-a face nici cu ceea ce simt eu în clipa asta, nici cu ceea ce, probabil, simți dumneata. Și știi bine și ce cuvinte ar trebui să spun eu acum. Dar, în loc de asta, am spus:

— Nu, desigur, aș fi preferat să mă ocup cu literatura, dar din păcate n-am cum.

— Ai prefera să scrii povestiri lirice?

— Dar de ce neapărat povestiri lirice?

— Mi se pare că ăsta ar trebui să fie genul dumitale.

— Și îmi spui lucrul ăsta ca urmare a faptului că ne-am cunoscut la un meci și, sper eu, mi-ai apreciat pronosticul asupra finalului?

Ea a zâmbit din nou.

— Poate mă înșel. Dar nu știu de ce am tot timpul impresia că te cunosc deja de foarte mult timp, deși te văd a doua oară în toată viața mea.

Asta a fost prima ei mărturisire și primul pas pe care l-a făcut.

— Se spune că ăsta e un semn foarte alarmant.

— Nu mă tem, a spus ea cu zâmbetul ei inexplicabil de lacom.

I-am văzut gura zâmbitoare, dinții puternici, regulați și nuanța roșu-mat a buzelor rujate ușor. Am închis ochii și m-am simțit luat de un iureș de senzualitate. Dar, cu un efort supraomenesc, am rămas așezat în fotoliul meu, cu o mină – presupuneam eu – calmă, deși fiecare mușchi al corpului îmi era încordat până la durere.

— Ți se închid ochii, a spus parcă de departe vocea ei. Nu dorești să dormi după masă?

— Nu, pur și simplu, mi-am amintit o frază.

— Ce frază?

— Una spusă de împăratul Solomon.

— Ce departe am ajuns noi doi.

Acest „noi doi“ a fost cea de a doua mișcare a ei.

— Dar ce fel de frază?

— O frază care se deosebește prin somptuozitatea ei metaforică, am spus eu, și care acum sună cumva discutabil, stilistic, desigur. Dar sper că vei ține seamă de faptul că a fost scrisă demult.

— Dumnezeule, cât lungești vorba! Ce frază?

— Împăratul Solomon a spus că nu înțelege trei lucruri.

— Care?

— Drumul șarpelui pe stâncă.

— Asta e frumos.

— Drumul vulturului pe cer.

— Și asta e frumos.

— Și drumul inimii femeii spre inima bărbatului.

— Asta se pare că nu înțelege nimeni, a spus ea cu o notă deodată gânditoare în glas. Dar găsești că lucrul ăsta e spus în chip nereușit? De ce?

— Nu, poate că nu e bună traducerea. În orice caz, ultima parte a frazei nu sună bine. „Drumul inimii femeii spre inima bărbatului“... e ceva de manual de gramatică în asta.

— Eu nu merg atât de departe în analiza stilistică. Dar ești un admirator al împăratului Solomon?

— Cu unele rezerve. Multe dintre cele scrise de el nu mi se par suficient de convingătoare.

Era un amurg iernatic, în apartament era foarte cald. Elena Nikolaevna ședea picior peste picior în fotoliul din fața mea; îi vedeam genunchii și, de câte ori mă uitam la ei, respiram greu și mă înăbușeam. Simțeam că toate astea – în ceea ce mă privea – începeau să devină nelalocul lor. Mă străduiam să îmi aduc în minte imaginile la care recurgeam întotdeauna, cum recurg alții la procedee mnemotehnice. Atunci când eram stăpânit cu o asemenea intensitate de vreun sentiment pe care îl consideram pentru un motiv sau altul neavenit sau – ca acum – prematur, îmi imaginam o câmpie imensă acoperită cu zăpadă sau suprafața vălurită a mării, ceea ce mă ajuta aproape întotdeauna. De data asta mă străduiam să văd în fața mea, acolo unde era Elena Nikolaevna, câmpia înzăpezită, dar prin albul ei imaginar se ivea tot mai des și mai intens chipul imobil cu buze roșii.

În sfârșit, m-am ridicat, i-am mulțumit pentru ospitalitate și m-am pregătit să plec. Dar când mi-a întins mâna ei caldă și degetele mele i-au simțit atingerea, am uitat instantaneu de intenția de a pleca, ca în noaptea aceea când, luându-mi rămas bun de la ea, am uitat că eram hotărât să nu o întreb unde stă și să nu caut să o mai văd. Am tras-o spre mine; ea s-a strâmbat de durerea pe care i-am pricinuit-o fără voie strângând-i prea tare brațul. Când am îmbrățișat-o, i-am simțit întreaga suprafață a trupului. Abia mai târziu, amintindu-mi acest lucru, am înțeles că senzația din acea clipă nu putea fi decât închipuită: catifeaua rochiei pe care o purta era foarte densă.

Știam că, în locul ei, orice femeie ar fi trebuit să spună unul și același lucru:

— Ești nebun.

Dar ea nu l-a spus. Mi se părea că mă apropii de fața ei exact ca printr-un vis de moarte. Ea nu a făcut nici un gest și nu s-a împotrivit, dar în ultima secundă și-a întors capul spre stânga, oferindu-mi gâtul. Rochia o avea încheiată la spate, cu un lung și strâns șir de nasturi greu de desfăcut. Când i-am

descheiat doi nasturi de sus, mi-a spus cu același glas calm, dar, după cum mi s-a părut mie, ușor tulburat:

— Aici nu se poate, așteaptă puțin. Lasă-mă o clipă.

Mi-am desfăcut brațele; s-a dus în camera alăturată și eu am urmat-o. Nu am făcut decât câțiva pași, dar în secunde acelea am avut timp să mă gândesc cât de neașteptată și, de fapt, cât de nefirească fusese iuțea cu care se petrecuseră toate astea. Nu mă despărțeau de seara primei mele întâlniri cu ea decât opt zile – dar ele erau un timp nemăsurat de lung. Știam că, de regulă, sentimentele mele, în ciuda forței lor primitive care reprezenta principalul meu defect, evoluau greu, lent; de data aceasta însă, în toate cele opt zile, m-am aflat sub imperiul forței cu care luau amploare. Și cu toate astea nu mi-am putut imagina până în ultima clipă cât de adânc și de fără întoarcere eram prins. Cred că datorită unei inexplicabile, ca întotdeauna, potriviri a simțurilor, Elena Nikolaevna simțea cam ceea ce simțeam și eu; senzațiile ei erau asemănătoare cu ale mele – așa cum geamul concav seamănă cu cel convex doar prin curbură, rezultat al uneia și aceleiași mișcări duble. Era aici aceeași impetuozitate de neînțeles, care părea mai puțin caracteristică pentru ea decât pentru mine. Gândurile acestea erau confuze și nebuloase, ca tot ceea ce simțeam atunci; abia mai târziu mi le-am amintit, și ele au căpătat în mintea mea reprezentarea aceea relativ clară pe care nu o putuseră avea în timpul acelor clipe fulgurante. De altfel, atunci mi s-au părut cu totul lipsite de importanță.

M-a lăsat să trec înaintea ei, apoi a închis ușa și a răsucit cheia în broască. Ne aflam într-o odaie mică, căreia atunci nici nu i-am dat atenție; am remarcat doar o canapea lată deasupra căruia era aprinsă o aplică frumos lucrată, cu un mic abajur albastru și o măsuță pe care se aflau o scrumieră și telefonul. Ea s-a așezat pe canapea, iar eu am rămas o secundă în fața ei; și a reușit să spună:

— Ei, acum...

Prin pâcla senzualității dezlănțuite am văzut, în sfârșit, trupul ei cu mușchii încordați sub pielea strălucitoare a brațelor. Stătea întinsă pe spate, cu brațele sub cap, fără urmă de jenă, și mi se uita în ochi cu o privire inexplicabil de calmă – lucrul ăsta mi s-a părut aproape incredibil. Chiar și după aceea, când am simțit – și asta a fost pentru prima oară în viața mea – contopirea de neexplicat a sentimentului pur sufletesc cu senzația fizică umplându-mi conștiința, absolut tot, până la ultima fibră a trupului, și când ea a spus cu o intonație cu totul nepotrivită, parcă tăragănată: mă doare – prin care nici nu se plângea, nici nu protesta, și apoi ceva mai târziu, când a fost cuprinsă de un tremur spasmodic, ochii ei au rămas la fel de liniștiți, aproape morți. Abia în cea din urmă secundă, brusc, mi s-au părut îndepărtați, ca și unele sunete ale glasului ei.

Nu o puteam numi – cel puțin, raportat la mine – o amantă formidabilă, avea reacții fizice lente, și ultimele secunde ale îmbrățișărilor o făceau deseori să simtă durere, și atunci ochii i se închideau și pe chip i se întipărea fără voie o grimasă. Dar ceea ce o deosebea de celelalte femei era faptul că provoca o încordare extremă și extenuantă a tuturor forțelor, și sufletești, și fizice, iar în presentimentul tulbure că apropierea de ea cerea un efort care distruge iremediabil, în certitudinea acestei presimțiri se afla, cred eu, puterea de neînvins cu care atrăgea. Iar după ce i-am simțit pentru prima oară apropierea fizică am știut deja, absolut sigur, că nu mă pot înșela, că nu voi uita niciodată acest lucru și că acesta

avea să fie poate lucrul ultim pe care aveam să mi-l amintesc murind. Am știut asta dinainte și am știut că, oricum s-ar fi compus viața mea, nimic nu avea să mă scape de regretul, care nu va mai înceta să mă apese, că totuși acest lucru o să dispară înghițit de moarte, de timp sau de distanță, iar amețitoarea forță interioară a acestei amintiri va ocupa în existența mea un prea mare spațiu sufletească și nu va lăsa loc altor lucruri care, poate, îmi mai erau sortite.

Era deja noapte târzie; Elena Nikolaevna nu își putea ascunde oboseala. Aveam o senzație de febră, ochii îmi ardeau, mi se părea că simt un foc nevăzut. Am plecat la patru dimineața. Era frig, cerul era plin de stele. Am vrut să umblu puțin, mergeam pe străzile pustii – și atunci, tot pentru prima oară în viața mea, am simțit o stare neobișnuită, de fericire transparentă, și nici măcar gândul că putea fi ceva înșelător nu m-a deranjat. Am reținut casele pe lângă care treceam, și gustul aerului rece de iarnă, și rafalele de vânt când dădeam colțul – toate acestea mi-au însoțit sentimentul. Am avut cu adevărat senzația de fericire străvezie, care mi s-a părut deosebit de neașteptată după ce văzusem timp de câteva ceasuri în fața mea ochii aceia liniștiți, în a căror expresie era ceva umilitor pentru mine, de vreme ce nu reușisem să o schimb.

Și când m-am trezit a doua zi, ceea ce mă înconjură și era atât de obișnuit pentru mine, întregul univers de oameni și lucruri în care mi se desfășura de obicei viața – totul mi s-a părut schimbat și altfel, ca o pădure după ploaie.

Mă despărțisem de ea aproape în zori, și în ziua următoare, la ora unu, mă apropiam din nou de intrarea casei ei. N-aș putea să explic ce anume se schimbase în noaptea aceea, dar mi-era limpede că nu văzusem niciodată ca acum nici rue Octave Feuillet, nici avenue Henri Martin, nici casa în care locuia ea. Toate acestea – zidurile de piatră, copacii desfrunziți, obloanele de la ferestre și treptele scărilor – tot ce știam atât de bine și de atâta vreme, toate acestea căpătaseră un sens nou, inexistent până atunci, ca și cum serveau de decor pentru singura și, desigur, cea mai bună piesă pe care o putea crea imaginația omenească. Puteau fi asemeni unui decor. Mai puteau semăna și cu ceva ca o uvertură vizuală la o melodie – și ea, firește, cea mai bună – pe care, dintre milioane de oameni, eu eram singurul care o auzea, și care era gata să înceapă în clipa când în fața mea avea să se deschidă ușa de la etajul doi, o ușă ca mii de alte uși și, totuși, unică în lume. Mi s-a părut atunci – și toată experiența mea, și tot ceea ce știam, văzusem și înțelesesem, și toate istoriile trădărilor, nefericirilor și dramelor, și tragica nesiguranță a tot ce există nu puteau să influențeze în vreun fel acest lucru – mi s-a părut atunci că se petrecea ceea ce așteptasem atât de mult și în zadar întreaga mea viață și ceea ce n-ar putea să înțeleagă nimeni în afară de mine, pentru că nimeni nu trăise ce trăisem eu și nimeni nu cunoștea acea înlănțuire a lucrurilor prin care se deosebea existența mea. Mi se părea că dacă în istoria vieții mele ar fi fost un amănunt mai puțin, senzația mea de fericire și felul în care o percepeam nu ar mai fi putut fi atât de depline. Lucrul ăsta mi se părea pe cât de neîndoielnic, pe atât de neverosimil. În timp ce mergeam pe avenue Victor Hugo, mi s-a părut deodată că toate astea nu puteau fi aievea, și am simțit ceva ca o amețală sufletească – ca și cum totul era o pagină dintr-o cârtică pentru copii despre niște dispariții misterioase.

Anny mi-a spus că Madame va veni imediat și m-a condus în sufragerie. Mica masă era deja pusă,

se aflau pe ea două tacâmuri și două pahare pentru vin – iar în unul dintre ele, ca și cum s-ar fi turnat în el un lichid invizibil, transparent, dansa un firișor subțire de lumină; mi-am amintit atunci că era o zi de iarnă cu soare. Ședeam într-un fotoliu și fumam o țigară. Am observat că fumez doar în clipa când scrumul căzut mi-a ars mâna și mi-a ajuns în manșetă.

Elena Nikolaevna a intrat în cameră cu câteva secunde înainte ca Anny să înceapă să servească micul dejun. Tocmai își luase baia și nu își dăduse osteneala să se îmbrace. Era în halatul de baie, cu părul pieptănat pe spate, ceea ce dădea o deosebită claritate trăsăturilor ei și, totodată, o neașteptată și plăcută stare de bine sufletească și fizică. M-a întrebat cu o tandrețe ironică în glas dacă am dormit bine și dacă am poftă de mâncare. Am zis *da*, fără să-mi iau ochii de la ea. Se schimbase, așa cum se schimbase tot ce vedeam în jurul meu, de pe chipul ei dispăruse expresia aceea de înstrăinare pe care i-o știusem până acum. Când s-a aplecat peste masă, am zărit o aluniță mare sub clavicula ei stângă – și în clipa aceea am simțit un val cald, de recunoștință și de duioșie față de ea, și i-am prins privirea încremenită.

— La ce te gândești? am întrebat.

— Mă gândesc că ne cunoaștem de atât de puțină vreme și că, uite, am impresia că n-am cunoscut niciodată pe cineva care să îmi fie mai apropiat decât tine.

Pe urmă a adăugat:

— N-am să-ți spun mereu asemenea lucruri, așa că mai bine nu te obișnuie.

A turnat vin în pahare – ceva deosebit, tare și parfumat, și oricât de puțin mă pricepeam la vinuri, n-am putut să nu îmi dau seama că era în mod cert foarte bun – și a spus:

— Pentru ce ciocnim?

— Ca să nu ne obișnuim, am spus eu.

Ea a dat din cap și am băut în tăcere. Și, în ciuda faptului că, de fapt, nu era decât un mic dejun obișnuit cu o femeie pe care o întâlnisem înainte cu o săptămână și care îmi devenise cu o zi înainte amantă, iar așa cum ea nu era prima sau singura în viața mea, nici eu nu eram nici primul, nici singurul ei amant; în ciuda faptului că, aparent, în toate astea nu era nimic formidabil sau ieșit din comun, aceste cuvinte au sunat aproape solemn, ca niște vorbe pe care le rostești poate o dată în viață, ducându-te la război sau plecând pentru totdeauna.

După micul dejun, ne-am luat pe îndelete cafeaua. În lumina soarelui care pătrundea prin fereastră se răsuceau și piereau firele fumului de țigară. Ea rămăsese așa, în halatul de baie, și când i-am spus, mi-a răspuns zâmbind:

— Nu aștept pe nimeni, n-am pentru cine să mă îmbrac. Cât despre tine, am impresia că mă preferi și fără halatul de baie, și în general, nu e nimic neprevăzut aici. Nu, așteaptă, a spus văzând că eram gata să mă ridic din fotoliu. Așteaptă, sunt aici, nu plec nicăieri și nici nu doresc să plec de lângă tine. Dar aș vrea să stăm puțin de vorbă. Povestește-mi cum ai trăit până acum, pe cine ai iubit și în ce fel ai fost fericit.

— Nu știu de unde să încep, am spus eu. E mult, complicat și contradictoriu. În fiecare dimineață când mă trezesc, mă gândesc că, da, astăzi începe cu adevărat viața, mi se pare că nu am cu mult peste

șaisprezece ani și că individul acela care știe atâtea lucruri tragice și triste, cel care a adormit astă-noapte în patul meu, mi-e străin, e departe de mine, și nu-i înțeleg nici oboseala sufletească, nici amărăciunile. Și în fiecare noapte, adormind, mă simt ca și cum aș avea o viață foarte lungă în urmă, din care nu m-am ales decât cu dezgustul și povara unor ani prea lungi. Și uite, se face ziuă, și pe măsură că ea se apropie de sfârșit, otrava asta a oboselii sufletești pătrunde tot mai adânc și mai adânc în mine. Dar, sigur, nu asta e povestea vieții mele. Îți spun doar cum mă simțeam de obicei până în seara când s-a întâmplat, din fericire, ca tu să nu ai bilet la meci.

— Ești relativ tânăr și, după părerea mea, perfect sănătos, a spus ea. Și orice mi-ai spune, nu prea cred în oboseala ta sufletească. Dacă te-ai putea vedea singur în anumite clipe, ai înțelege de ce cuvintele tale despre oboseală sună atât de neconvingător.

— N-am spus deloc că pot simți oboseală în ceea ce te privește. Și când te văd...

— E ca și cum ar fi dimineață?

— E ca și cum ar fi dimineață.

— Dar ne îndepărtăm, a spus ea. Unde te-ai născut, unde ai crescut, unde și de ce ai plecat și care ți-e numele de familie? Că până acum nu-ți știu decât numele mic. Unde ți-ai făcut studiile și, în general, ai făcut studii?

— Da, am spus eu. Probabil, degeaba, dar m-am ținut mult timp de carte și de lucruri destul de diverse.

Și am început să îi povestesc despre mine. Aveam impresia că propriul meu destin nu-mi fusese niciodată mai clar ca acum. Am descoperit în amintirile mele multe lucruri pe care înainte nu le remarcasem, niște lucruri aproape lirice – și simțeam numai vag, fără să mă opresc din vorbit, că dacă nu ar fi fost Elena Nikolaevna, cu siguranță că nu aș fi reușit să le descopăr intensitatea și prospețimea ieșite brusc la iveală și care, poate, nici nu ar fi existat în afara gândului la ea și în afara prezenței lângă mine a acestei femei în halat de baie, cu părul dat pe spate și cu o privire care venea de departe în ochii gânditori.

— Nu te superi dacă în relatarea mea nu o să fie o ordine cronologică strictă? am întrebat.

Ea a dat din cap. I-am povestit în ziua aceea despre multe: despre război, despre Rusia, despre călătorii, despre copilăria mea. Mi-au apărut în fața ochilor cei mai feluriți oameni: profesori, ofițeri, soldați, funcționari, colegi – și țări întregi s-au perindat prin fața ochilor mei. Mi-am amintit peisaje subtropicale, pătrate regulate de pământ cafeniu, drumuri înguste și albe și scârțâitul, auzit de departe în aerul dogoritor și nemișcat, al unui car amărât de lemn; ochii triști ai unei vaci pipernicite și slabe ca un schelet, înhămată alături de un măgar la plugul cu care un țăran grec cu un burnuz de postav gri-închis și cu o pălărie albă de pâslă ara pământul tare; și cum în Turcia distanța se măsoară cu ajutorul timpului – până în cutare loc nu sunt atâtea kilometri, ci atâtea ceasuri de mers; vânturile înghețate din Rusia centrală și scârțâitul elastic al zăpezii sub picioare, apoi mări, fluvii, și rațele sălbatice deasupra Dunării, pe urmă vapoare și trenuri – tot parcursul inexplicabil al vieții mele. Pe urmă am revenit la război și la acele mii de cadavre pe care le-am văzut – și brusc mi-a venit în minte cuvântul profesorului de rusă, rostit la serbarea de absolvire:

— Voi vă începeți viața și vă va fi dat să luați parte la ceea ce se numește lupta pentru existență. Spunând lucrurilor pe nume, ea este de trei feluri: lupta pentru a înfrânge, lupta pentru a distruge și lupta pentru concordie. Sunteți tineri și plini de forță și, desigur, sunteți atrași de primul fel. Amintiți-vă însă întotdeauna că cel mai uman și cel mai profitabil dintre ele este lupta pentru concordie. Și dacă veți face din asta principiul întregii voastre vieți, asta va însemna că acea cultură pe care noi ne-am străduit să v-o transmitem nu s-a dus fără urme, că voi ați devenit adevărați cetățeni ai lumii și că noi, poate, nu am trăit în zadar pe lume. Pentru că, dacă nu ar fi așa, ar însemna că noi n-am făcut decât să ne pierdem vremea. Noi suntem bătrâni, nu mai avem putere să făurim o lume nouă, nouă ne rămâne o singură speranță – voi.

— Cred că a avut dreptate, am spus eu. Dar, din păcate, noi nu am avut întotdeauna posibilitatea să alegem acel fel de luptă pe care l-am considerat cel mai bun.

— Le-ai păstrat o bună amintire profesorilor tăi?

Eram așezați amândoi pe canapea; am îmbrățișat-o cu brațul drept și, prin halatul flaușat, i-am simțit căldura trupului.

— Nu, nici pe departe tuturor, am spus eu și am zâmbit gândindu-mă la unul dintre preoți, care ne preda Sfânta Scriptură când eram deja în clasele mari; era un bărbat înalt, bramburit, într-o sutană liliachie de mătase. Spunea cu o voce plictisită:

— Există multe dovezi ale existenței lui Dumnezeu. Există o dovadă juridică, există o dovadă logică, există o dovadă filozofică.

După care s-a gândit un minut și a adăugat:

— Există chiar și o dovadă matematică, dar am uitat-o.

— Unde ai intrat la universitate? La Paris?

— Da, și nu a fost deloc simplu.

Și i-am povestit că am avut nevoie să primesc de la fostul consul rus o dovadă pe care nu mi-o putea da decât el și care înlocuia certificatul de naștere. Era un bătrânel mic și supărat, cu o imensă barbă căruntă, care mi-a spus:

— Nu-ți dau nimic. De unde să știu că ești ăsta? Poate că ești un infractor profesionist, poate ești un criminal, poate ești un bandit. Te văd pentru prima dată în viața mea. Cine te cunoaște la Paris?

— Nimeni, am spus eu. Am aici câțiva colegi cu care am învățat, dar ei sunt ca și mine, nu îl cunoașteți personal pe nici unul, și nu vă împiedică nimic să bănuți că fiecare dintre ei este un infractor profesionist și un criminal, și pe deasupra și complicele meu.

— Pentru ce îți trebuie această hârtie?

— Aș vrea să intru la universitate.

— Dumneata? La universitate?

— Da, dacă îmi veți da totuși această hârtie.

— Pentru asta, tătuță, trebuie să ai liceul.

— Am diplomă de maturitate.

— Și trebuie să știi franceza.

— O știu.

— Păi unde ai putut să o înveți?

— Acasă, în Rusia.

— Dumnezeu să te știe, a spus el șovăind, poate că nu ești bandit, nici nu afirm categoric, n-am pentru asta date concrete. Ia arată-mi diploma dumitale.

S-a uitat la ea și pe urmă, deodată, a întrebat:

— De ce ai note mediocre la algebră și la trigonometrie?

— Nu am înclinație spre așa-numitele științe exacte.

— Ei, bine, o să-ți dau hârtia. Dar uite ce e, pe răspunderea dumitale.

— Bine, am spus eu, dacă voi fi arestat și închis, promit să nu vă pomenesc.

Am răs amintindu-mi de bătrânelul acela, și a răs și ea împreună cu mine, și am simțit pe toată pielea brațului cum îi tresărea trupul. Pe urmă s-a ridicat, m-a privit – după cum mi s-a părut – cu reproș, a tras storurile, și camera s-a făcut toată gri. Și în liniștea care s-a lăsat ajungea până la mine numai muzica din apartamentul de sus, unde cineva cânta la pian foarte distinct și lent, și aveai impresia că pe geamul fluid cad, una după alta, imense picături sonore.

***

Nu aveam cum să nu remarc faptul că atitudinea mea față de ea era dominată de o stare de încordare, de care, după cât se părea, nu eram scutit nici o secundă. Dacă nu era dorința de a o avea aproape, era duioșie, dacă nu era duioșie, era o întreagă desfășurare de alte sentimente sau stări sufletești pe care nu aveam nici cuvintele să le definesc, nici puțința de a le găsi. În orice caz, datoram existenței ei apariția lumii, pe care până atunci nu o cunoscusem. Nu îmi imaginasem ce poate însemna apropierea fizică a unei femei – era și curios pentru mine să mă gândesc că aș putea compara acest lucru cu idilele mele de dinainte. Știam că, de fapt, fiecare iubire este irepetabilă, dar asta era o afirmație foarte schematică și aproximativă; la o privire cât de cât atentă, puteai descoperi întotdeauna că irepetabilitatea consta în câteva modulații ocazionale ale unor intonații ocazionale. Acum era altceva, ceva ce nu semăna cu ceea ce fusese și, în toată experiența mea sufletească, nu găseam nimic care să semene cu starea mea de-acum. Mi s-a părut că după potențialul distructiv al acestei iubiri nu mi-ar mai rămâne resurse pentru nici un alt sentiment și că, în mod sigur, nimic nu ar rezista confruntării cu această amintire. Oriunde aș fi fost și orice aș fi făcut, era de-ajuns să rămân pe gânduri câteva secunde, pentru ca în fața mea să apară chipul ei cu privirea care venea de departe, zâmbetul ei în care era o impudoare atât de inocentă, de parcă ar fi fost complet goală. Și în același timp, în ciuda atât de puternicei atracții fizice pe care o exercita asupra mea, nu era ceva care să pară a fi cea mai furtunoasă pasiune, pentru că, după cum mi se părea mie, întotdeauna se făceau simțite fiorul unei purități de gheață și un fel de uimitor dezinteres, care nu-mi era caracteristic. Nu știam că sunt capabil de astfel de sentimente; presupun însă că ele erau posibile numai față de ea – și prin asta era ea de fapt pentru mine irepetabilă și ieșită din comun.

Ca de fiecare dată când mi-a apărut în viață ceva nou, n-am putut spune ce anume l-a adus din neant. Gândindu-mă ce anume din Elena Nikolaevna produsese atracția de neînvins pe care o exercita asupra mea, nu am găsit nici un răspuns. Cunoscusem femei mai frumoase decât ea, auzisem glasuri mai melodioase decât glasul ei; fața ei imobilă și ochii calm-umilitori mi-ar fi putut produce mai degrabă o impresie apăsătoare. Aproape că era lipsită de acea căldură sufletească pe care o prețuiam eu atât de mult, aproape că nu avea gingășie sau, mai bine zis, ea se manifesta extrem de rar și, întotdeauna, parcă fără voia ei. Nu era în ea nici un fel de „farmec“, această noțiune nu se potrivea deloc cu ea. Și totuși ea anume era irepetabilă și ieșită din comun în imaginația mea, și nimic nu mai putea schimba lucrurile.

Nu se putea spune despre ea că era ascunsă; dar îți trebuia timp ca să o cunoști sau trebuia să-i fii foarte apropiat sufletește ca să afli ce drum urmase viața ei până atunci, ce îi place, ce nu îi place, ce o interesează, ce i se pare de prețuit la oamenii cu care vine în contact. Foarte multă vreme nu mi-a fost dat să aud de la ea nimic care să-i fie caracteristic, deși purtam discuții pe cele mai diverse teme; de obicei, asculta în tăcere sau răspundea monosilabic. După multe săptămâni, abia dacă am aflat despre ea ceva mai mult decât în primele zile, în ciuda faptului că nu avea nici un motiv să ascundă de mine ceva, indiferent ce. Era pur și simplu o urmare a faptului că era reținută din fire, ceea ce mie nu avea cum să nu mi se pară ciudat. Când o întrebam despre câte ceva și nu voia să răspundă, eram de fiecare dată mirat, iar ea întreba:

— Dar pentru tine nu e totuna?

Sau:

— Dar ce-i atât de interesant la asta?

Iar pe mine mă interesa tot ce se referea la ea și aș fi vrut să știu care îi fusese viața înainte de întâlnirea noastră.

Îi era caracteristică o lentoare sufletească ieșită din comun, care nu se potrivea cu iuțea și precizia mișcărilor ei în general, cu pasul sprinten, cu reflexele fizice instantanee și fără greș. Doar în ceea ce constituia în sine o contopire subtilă de sufletesc și fizic, de pildă în dragoste, numai aici se năruia de obicei armonia fără de cusur a trupului ei, iar pentru ea această neconcordanță întâmplătoare avea întotdeauna ceva aproape chinuitor. Impresia aceea de stranie dizarmonie, aproape anatomică, pe care am remarcat-o la ea în seara primei noastre întâlniri, și anume asocierea frunții ei înalte, atât de pur conturate, cu zâmbetul acela lacom, nu era întâmplătoare. Exista la ea, în mod cert, o neconcordanță între felul de a trăi al trupului ei și felul cum, încet și rămânând în urmă, se ținea după această existență maleabilă viața ei sufletească. Dacă lucrurile acestea ar fi putut fi disociate, pentru a fi apoi uitate, ea ar fi fost cu desăvârșire fericită. A o iubi cerea un permanent efort de creație. Ea nu făcea niciodată nimic pentru a produce o impresie sau alta; nu se gândea niciodată ce efect vor avea cuvintele pe care le rostea. Ea exista în sinele ei, sentimentele ei față de ceilalți erau dictate fie de o atracție fizică, la fel de certă ca dorința de a dormi sau de a mânca, fie de o mișcare sufletească, asemeni mișcărilor sufletești ale majorității oamenilor, cu diferența că, în nici un caz, ea nu ar fi procedat altfel decât dorea. Pentru ea dorințele altora jucau un rol numai atunci când, sau numai atâta

timp cât, coincideau cu propriile ei dorințe. Pe mine mă frapase aproape din primele zile nepăsarea ei sufletească, indiferența față de ceea ce gândea despre ea interlocutorul ei. În schimb iubea, cu o iubire rece și îndârjită, senzațiile periculoase, tari.

Asta era firea ei, iar de schimbat, cred, era extrem de greu. Și totuși, pe măsură ce trecea timpul, începeam să sesizez la ea unele manifestări de căldură omenească, părea a se fi dezmoșit puțin. Eu eram insistent, punându-i întrebări despre absolut tot; ea îmi răspundea destul de rar și în destul de puține cuvinte. Mi-a povestit că crescuse în Siberia, într-un fund de provincie unde a stat până la cincisprezece ani. Primul oraș pe care l-a văzut a fost Murmansk. Nu a avut nici frați, nici surori; părinții ei pieriseră pe mare, în timp ce călătoreau din Rusia spre Suedia: o mină plutitoare aruncase în aer vaporul pe care se aflau. Ea avea pe atunci șaptesprezece ani și locuia la Murmansk. La puțin timp după aceea s-a căsătorit cu un inginer american, cel despre a cărui moarte subită fusese înștiințată la Londra printr-o telegramă, cu un an în urmă. Mi-a spus că îl plăcuse pentru că avea o șuviță albă, era un bun schior și patinator și povestea plin de talent despre America. Plecase cu el din Rusia; asta fusese cam pe când în celălalt capăt al acestei țări imense, în nebunia cumplită a Războiului Civil, eu rătăceam prin stepele cu iarbă pârjolită ale sudului, sub soarele încremenit în înaltul cerului. Mi-a povestit despre o călătorie pe mare în jurul lumii, despre cum vaporul transatlantic pe care se afla a traversat într-o noapte Bosforul, apoi mările Marmara și Egee, despre cât de cald era și despre cum dansa foxtrot. Mi-am amintit acele nopți și zăpușeala lor întunecată, și cum stăteam ceasuri întregi pe malul înalt al strâmtorii Dardanele și mă uitam din bezna înăbușitoare la luminile vapoarelor imense care treceau atât de aproape de mine, încât auzeam muzica orchestrelor de pe ele și urmăream șirurile de hublouri luminate ce se depărtau încet și, pe măsură ce vaporul se îndepărta, se contopeau într-o pată de lumină care mai întâi strălucea, apoi pălea, apoi se încetoșa. Probabil că am văzut și vaporul ei și că m-am uitat după el cu încordarea aceea avidă și oarbă în care mă aflam atunci, în toți acei primi ani de stat în străinătate.

Ea a dus timp de mulți ani o viață interesantă, plină de evenimente neașteptate, de călătorii, de întâlniri, cu câteva idile „inevitabile“, după cum s-a exprimat ea. A fost în Austria, Elveția, Italia, Franța și America, și în fiecare dintre aceste țări a stat destul de mult timp. În Anglia venise pentru prima dată cu doi ani și jumătate în urmă.

— După aia totul a fost simplu.

— Simplu, adică Paris, rue Octave Feuillet, meciul Johnson – Dubois și așa mai departe? De altfel, pe ce contai de vreme ce nu aveai bilet de intrare? Pe speculanți?

— Pe speculanți sau pe întâmplare. După cum vezi, n-am dat greș.

— În unele privințe ai dat.

Cu cât o cunoșteam mai bine, cu atât mă obișnuiam cu nefireasca disociere, atât de caracteristică pentru ea, dintre viața ei sufletească și cea fizică. Probabil că această disociere o marcase dintotdeauna, dar acum era în ea ceva aproape dureros, și nu o dată m-am gândit că acea perioadă din viața ei trebuie să fi fost precedată de un cutremur despre care eu nu știam nimic și despre care evita să vorbească. Viața cu ea avea două capitole absolut distincte: apropierea senzuală, în care totul era în

general firesc, și apropierea sufletească, infinit mai dificilă, mai înceată și care putea chiar să nu existe. Era inevitabil ca cea dintâi apreciere a oricărui bărbat care ar fi devenit amantul ei să fie greșită; și ca aceste erori să se producă, întrucât erau absolut firești. Mi-am imaginat nu o dată succesiunea lor. Prima ar fi constat în a-și imagina că evoluția într-un fel sau altul a evenimentelor depindea de el, de bărbatul respectiv. De fapt, alegerea pornea întotdeauna de la ea, și nu numai alegerea, ci și prima mișcare greu sesizabilă, care determină declanșarea idilei și care, nu de puține ori, conține tot ceea ce se va petrece mai departe. Dar această particularitate a ei nu era, desigur, o excepție: în foarte multe cazuri, după cum știam dintotdeauna, și înnodarea și deznodarea unei idile depind de femeie. Cea de a doua greșală ar consta în a considera că ar putea fi vorba despre ceva definitiv. În realitate, acest lucru nu însemna nimic, sau aproape nimic, și putea lua sfârșit în orice moment, fără nici un fel de explicație și fără nici un fel de posibilitate de reluare. Iar a treia, cea mai importantă, era aceea că abia după mult timp și numai în cazul unei rare și fericite coincidențe începea, în sfârșit, o adevărată idilă, care – dacă ar fi să judecăm după ceea ce era la vedere – era deja demult un fapt consumat. Am căutat îndelung ceva comparabil prin care să caracterizez acest lucru, dar nu am găsit: putea semăna, eventual, cu atingerea unor buze reci care se încălzesc cu încetul și abia pe urmă își dobândesc pierdutul farmec arzător, sau nu îl dobândesc deloc și lasă amintirea unei insatisfacții de gheață și un zadarnic regret că ar fi putut fi ceva și nu a fost. Dar ceea ce era constant în receptarea ei era încordarea aceea inconștientă și inerentă a tuturor forțelor sufletești, fără de care apropierea de ea nu ar fi putut fi decât ocazională și episodică. Acest lucru nu era imprimat câtuși de puțin de exigența ei excesivă, ci rezulta de la sine și chiar părea să fie în afara voinței ei. În orice caz, asta era situația și, după cât se părea, nu putea fi altfel. Iar din puținele ei mărturisiri nu era greu de tras concluzia că așa gândiseră probabil, în linii mari, toți cei care o cunoscuseră îndeaproape.

Amintindu-mi mult mai târziu întâlnirea mea cu ea și felul cum a început totul, mi-a fost mai ușor să reconstitui acest lucru, închizând ochii și excluzând cu bună știință conținutul primei noastre convorbiri la cafea, despărțirea în ploaie și, în general, lucrurile al căror sens s-ar fi încadrat într-o povestire coerentă. Am simțit mai limpede ca niciodată în viața mea că totul se reducea la o mișcare oarbă și obscură, la un șir de impresii vizuale și auditive, odată cu care lua amploare o inconștientă și de nebiruit atracție musculară. Torsul lui Johnson, care îl pusese la pământ pe Dubois, atingerea degetelor mele de brațul ei când am ajutat-o să urce în mașină, în general, muzica aceea mută a pielii și a mușchilor, acel impuls de întâmpinare al trupului ei, de care poate că ea nici nu reușea să fie conștientă – tocmai acesta era esențialul și predetermina ceea ce avea să urmeze. Ce știa ea despre mine în seara aceea cețoasă de februarie, de ce a așteptat după aceea timp de o săptămână telefonul meu? Când mi-a zâmbit pentru prima dată, atât de neașteptat, cu zâmbetul acela lacom al ei, am știut deja că o s-o am, și ea a știut asta înaintea mea. Și, desigur, acest lucru a fost precedat de năruirea acelui întreg univers de lucruri abstracte care disprețuia latura primitivă, pur fizică, și în care o originală filozofie de viață, construită pe respingerea apriorică a rolului covârșitor al unor momente materialiste era incomparabil mai importantă decât orice reacție a simțurilor – a acelui univers care în seara aceea s-a dizolvat instantaneu în acea tăcută mișcare musculară. Când i-am spus aluziv Elenei

Nikolaevna acest lucru, ea a răspuns zâmbind:

— Poate, pentru că fără filozofie am trăi totuși, dar dacă nu ar fi celălalt lucru despre care vorbești, omenirea ar fi amenințată, într-un fel sau altul, de dispariție.

Deseori nu mă simțeam în largul meu în prezența ei, mai ales la început. Mi-am dat seama foarte repede că reacțiile ei la tot ceea ce se întâmpla nu erau la fel cu cele ale majorității femeilor. De pildă, pentru a o face să râdă, nu recurgeai la ceea ce înveselea orice femeie; pentru a o face să dea la iveală vreun sentiment trebuia să găsești de la început o anume cale, cu totul alta decât una obișnuită. Iar pentru această complicată reșezare a lumii emoționale în care se producea apropierea mea de ea, am avut nevoie de mult timp și de multe eforturi. Dar acum trăiam, în sfârșit, o viață adevărată, care nu consta pe jumătate – cum fusese întotdeauna până acum – din amintiri, regrete, presentimente și o vagă așteptare.

Făceam deseori lungi plimbări împreună prin Parisul pe care ea îl cunoștea pe bucăți și superficial. Îi arătam orașul adevărat, nu cel despre care se scria în revistele ilustrate și era perceput de regulă ca atare de către străinii care veneau aici o dată pe an pentru două săptămâni. Îi arătam cartierele sărace, muncitorești, străzile provinciale aflate departe de centrul orașului, construcțiile de la periferie, unele plasate pe cheiuri, bulevardul Sevastopol la ora patru dimineața. Țin minte stupoarea din privirea ei când a văzut rue St.Louis en l'Île – și, într-adevăr, era greu de imaginat că, în același oraș în care existau acele avenues care porneau din Place de l'Étoile, putea exista trecătoarea aceea îngustă și întunecoasă între două șiruri de case vechi de nu se mai știe când, cu veșnicul lor miros de mucegai în fața căruia era neputincioasă orice civilizație. Era deja primăvară târzie – și atunci, după îndelungatul frig și toate peisajele triste ale iernii, umblând fără nici o țință, vedeam un alt Paris: nopțile transparente, îndepărtata văpaie roșie peste Montmartre și șirul neîntrerupt de castani de pe bulevardul Arago, unde, cine știe de ce, ne-am pomenit de câteva ori la rând. Mergeam ținând-o pe după talie, și ea îmi spunea cu o voce leneșă și liniștită, fără nici o umbră de protest:

— Ei, dragul meu, te porți exact ca un apaș.

Uneori, înainte de a ne întoarce acasă, intram în vreo cafenea sau în vreun bar de noapte, și ea se mira că, în orice zonă ne-am fi aflat, știam din vedere toți chelnerii și toate femeile care ședeau pe taburete la tejghea, în așteptarea următorului client. Ea bea numai băuturi tari, avea o neobișnuită rezistență la băutură, care se explica, cred eu, printr-un îndelungat antrenament și prin faptul că trăise în țări anglo-saxone. Numai după ce bea cantități apreciabile de alcool devenea altfel decât era de obicei și începea să tragă neapărat spre locuri unde nu aveam ce căuta. „Haidem la Bastilia, la *bal musette*, vreau să văd *gens du milieu*¹². Haidem în rue Blondel, la vestita casă de toleranță. E neinteresant, Lenocika. Dar aici unde se adună pederăștii? Tu trebuie să știi, ce fel de jurnalist ești dacă nu știi? Hai, te rog, îmi plac așa de mult pederăștii! Fie, mergem, și dacă o să bage cuțitul în mine, ce-o să faci? N-ai de ce să te vezi în postura asta inutil eroică, n-o să te rănească nimeni, asta e de obicei literatură lipsită de calitate.“ Uneori îi veneau niște idei de-a dreptul absurde. Țin minte că odată m-a întrebat de unde se pot cumpăra bomboane noaptea. Cum nu i-am bănuțit adevăratele intenții, i-am spus. Eram într-un taxi; i-a cerut șoferului să ne ducă acolo și a ieșit din magazin cu

brațele încărcate cu punguțe cu bomboane.

— Ce faci cu toate?

— Dragul meu, a spus ea pe un ton duios, cu totul altul decât al ei, după care mi-am dat seama că era complet beată, ceea ce până atunci nu observasem. Te sărut, fac tot ce vrei tu, dar trebuie să-mi îndeplinești o mică dorință.

— Se pare că e de rău, am spus eu gândind cu voce tare.

— Uite, așa de mică, a continuat ea arătându-mi unghia degetului mic. Tu trebuie să știi, sunt sigură că știi în ce raion al Parisului sunt fetițele acelea de zece-cincisprezece ani care se prostituează.

— Nu, n-am nici cea mai vagă idee.

— Vrei să îl întreb pe șofer? O să fii pus într-o situație jenantă.

— Dar ce nevoie ai de fetițele astea?

— Vreau să le împart bomboane. Înțelegi? Asta o să le facă plăcere.

Numai cu greu izbuteam să o fac să renunțe. Dar câteodată insista atât de mult, încât nu-mi rămânea decât fie să o rețin cu forța, fie să cedez; și, în felul acesta, am fost cam peste tot unde a vrut, și observam că, de fapt, toate aceste locuri nu prea o interesau. Pur și simplu dădea curs vreunei dorințe ivite pe neașteptate, dar de îndată ce aceasta devenea ușor de împlinit, își pierdea o mare parte din interes. Era gata la orice de dragul unor senzații tari. Dar nu erau senzații tari, nu erau decât, într-un caz, niște pești cu șepci gri-deschis, arătând o teamă respectuoasă față de polițiștii care își făceau serviciul lângă intrarea la *bal musette*, în altul – niște femei dolofane dezbrăcate, cu trupuri ofilite și cu o privire tâmpă, moartă, animalică în ochi, în al treilea – niște tineri specifici unui anumit mediu, cu mersul legănat și cu o inexplicabilă adiere de sifilis sufletesc pe figură. Și ea spunea:

— Ai dreptate, e plictisitor.

Îi plăcea mersul în viteză cu automobilul. Odată, când m-a rugat să închiriez o mașină fără șofer și ne-am dus în afara orașului, am avut încredere să îi dau volanul și a condus cu o viteză atât de nebunească, încât nu am fost deloc sigur că din această plimbare aveam să ne întoarcem acasă, iar nu în vreun spital. Știa să șofeze foarte bine, dar la fiecare cotitură sau intersecție îmi venea să închid ochii ca să nu știu ce se petrece. În cele din urmă, după ce doar printr-o minune, pare-se, am evitat cea de a treia catastrofă, i-am spus:

— Este deja a treia oară când era să ne ciocnim.

Fără a încetini, ea a ridicat mâna stângă, mi-a pus în fața ochilor degetul arătător și a răspuns:

— Prima.

— De ce?

— Pentru că după prima ciocnire n-am mai fi mers mai departe, n-am mai fi avut nici o posibilitate.

Dar pe drumul de întoarcere am refuzat categoric să o mai las la volan și, în timp ce mergeam, ea mi-a spus:

— Nu te înțeleg, nici tu nu conduci mai încet; atunci de ce te temi? Te gândești că tu conduci mai bine decât mine?

— Nu, am spus eu, nu sunt sigur de asta. Dar eu știu drumul, știu care intersecții sunt periculoase și care nu, în timp ce tu mergi orbește.

Ea s-a uitat la mine cu o expresie stranie în privire și a spus:

— Orbește? Eu cred că așa e mai interesant; în general, totul e mai interesant așa.

În perioada aceea am izbutit să scap, în fine, de obligațiile ocazionale și neinteresante de serviciu: mi-a fost comandată o serie de articole despre literatură. Elena Nikolaevna a venit într-o zi la mine — era prima dată când mă vizita — fără să mă anunțe, și am rămas foarte mirat când, deschizând ușa la neașteptata sonerie, am dat cu ochii de ea.

— Bună, a spus ea cercetând camera cu privirea, am vrut să te iau prin surprindere și, mai știi, să te găsesc în brațele alteia.

Stătea lângă rafturile cu cărți, scotea la rezezeală volum după volum și le punea la loc. Pe urmă, brusc, s-a uitat la mine cu o privire fixă, cu o expresie pe care nu i-o mai văzusem niciodată.

— Ce e cu tine?

— Nimic, pur și simplu mă interesa o carte. Am tot vrut să o citesc și n-am reușit să o găsesc nicăieri.

— Ce carte?

— *Măgarul de aur*, a spus ea repede. Pot să o iau s-o citesc?

M-am mirat că o interesa în asemenea măsură cartea aceea.

— Bineînțeles, am spus eu, dar nu e nimic formidabil în ea.

— Mi-a fost dăruită de soțul meu în timpul voiajului nostru de nuntă, începusem să o citesc și mi-a căzut în mare. După aceea am întrebat peste tot de ea, dar n-am găsit-o. E drept că aceea era în traducere engleză, iar asta e în rusă. Ce scrii acum?

I-am arătat la ce lucram și m-a întrebat dacă mă poate ajuta.

— Da, sigur, dar mă tem că o să te plictisească să scormonești prin cărți și să copiezi citate.

— Nu, din contră, chiar e interesant pentru mine.

A insistat atât de mult, încât am acceptat. Ceea ce avea de făcut era să copieze și să traducă citatele subliniate de mine, citate care aveau să intre în articol ca ilustrare a temei literare pe care o tratam. Lucra atât de repede și cu o asemenea ușurință, de parcă s-ar fi ocupat cu asta toată viața. A dat la iveală și cunoștințe pe care nu aș fi bănuیت că le are: stătea remarcabil de bine la capitolul literatură engleză.

— De unde știi atâtea lucruri? am întrebat-o. Cu atâtea călătorii și idile câte spui, cum de ai reușit să citești toate astea?

— Dacă pe tine nu te-au împiedicat articolele despre lichele politice, ori despre indivizi care își trag pumni în plină figură, ori despre femei tranșate, de ce ar fi trebuit să mă împiedice pe mine idilele mele? Dacă sunt multe, idilele merg repede: un-doi, și gata.

Și s-a uitat la mine cu o privire zeflemitoare, ridicând ochii din cartea pe care o ținea.

A început să vină la mine aproape în fiecare zi. Dacă se întâmpla să o îmbrățișez, mă îndepărta și spunea:

— Ne sărutăm diseară, acum trebuie să lucrăm.

Punea atâta seriozitate în ceea ce făcea, încât mi se părea fără să vreau caraghios. Dar nu puteam să nu îi apreciez ajutorul: avansam în lucrul meu de două ori mai repede. Câteodată venea de dimineață și mă trezea, fiindcă, în virtutea unei obișnuințe de ani de zile, mă culcam foarte târziu și mă sculam târziu. Era sfârșitul lui mai, se făcuse deja cald. Ziua lucram împreună, seara mâncam împreună, pe urmă de cele mai multe ori plecam pe undeva, pe urmă o conduceam acasă și aproape întotdeauna rămâneam la ea. Asistam la toaleta ei pentru noapte, iar când ieșea din baie, cu fața deja fără fard și cu buzele palide, de pe care ștersese rujul, îi dădeam jos halatul, o culcam pe pat și o întrebam:

— Ai vrea un cântec de leagăn?

Când, noaptea târziu, după ce mă despărțeam de ea, ieșeam pe stradă și mă îndreptam spre casă, viața mea începea să mi se pară neverosimilă: nu mă puteam obișnui cu faptul că, în sfârșit, nu era nici o tragedie în ea, că lucram la ceva care mă interesa, că exista o femeie pe care o iubeam cum nu mai iubisem pe nimeni, și că nu era nici nebună, nici isterică, și că nu trebuia să mă aștept în orice clipă de la ea fie la o pasiune dezlănțuită, fie la o criză gratuită de răutate, fie, din senin, la un plâns nestăpânit. Tot ce însemnase până acum existența mea – regrete, insatisfacție și un soi de zădărniciie evidentă în tot ceea ce făceam – toate acestea au început să mi se pară foarte îndepărtate și străine, de parcă mă gândeam la ceva care trecuse demult. Și printre acele lucruri care piereau și acele amintiri care se estompau era și amintirea lui Alexander Wolf și a povestirii lui „Aventură în stepă”. Cartea lui stătea ca și înainte pe etajera mea, dar nu o mai deschiseseam de multă vreme.

***

Odată, intrând în apartamentul ei – aveam cheia mea, dată de ea – am auzit-o pe Elena Nikolaevna cântând. Am rămas locului. Cânta cu voce scăzută o romanță spaniolă. Era o melodie din acelea care pot să se nască numai în sud și a căror apariție nu ți-o poți imagina decât asociată cu lumina soarelui. Melodia aceea avea în ea, într-un fel de neînțeleș, lumină, așa cum altele pot avea zăpadă, așa cum în altele poți simți noaptea. Când am intrat în cameră, ea a zâmbit și mi-a spus:

— Lucrul cel mai nostim e că n-am bănuț niciodată că știi romanța asta. Am auzit-o acum patru ani la un concert, pe urmă o dată, nu știu cum, la gramofon, și uite acum mi-am dat seama că mi-o amintesc.

— Și poate că, într-adevăr, am spus eu răspunzând fără să vreau gândului ei, până la urmă nu este totul chiar atât de deprimant și nu toate lucrurile pozitive sunt întotdeauna și neapărat iluzorii.

— Tu ești de felul tău cald și plușat, a spus ea fără nici o legătură cu începutul discuției, și când nu ironizezi, ideile tale sunt și ele calde și plușate. Iar capacitatea de a gândi e un mare handicap pentru tine, fiindcă fără ea ai fi cu siguranță fericit.

Pe mine mă interesa cel mai mult vechea întrebare, ce se întâmplase cu ea înainte de a veni la Paris. Ce anume, ce sentiment înghețase pentru atâta vreme în ochii ei și de unde venea această

răceală sufletească. Știam totuși, dintr-o îndelungată experiență, că farmecul sau puterea de atracție a unei femei existau pentru mine numai atâta timp cât în ea rămânea ceva necunoscut, un teritoriu invizibil care să-mi dea posibilitatea – sau iluzia – de a-i crea din nou și din nou imaginea, prezentându-mi-o așa cum aș dori eu să o văd, nu așa cum este ea în realitate. Nu mergeam chiar până la a prefera minciuna sau falsul unui adevăr prea banal, dar cunoașterea mult prea profundă comporta un pericol cert: faptul că nu doream să mă mai întorc, ca în cazul unei cărți citite și înțelese. În același timp, dorința de a ști era întotdeauna strâns legată de sentiment, și nici un fel de argumente nu puteau schimba acest lucru. În absența acestui pericol sufletesc și a evidenței lui, viața mi s-ar părea, cu siguranță, prea fadă. Eram convins că o anumită perioadă din viața Elenei Nikolaevna era învăluită în umbră, și voiam să știu ai cui ochi își lăsaseră imaginea nestrămutată în ochii ei, a cui răceală pătrunsese atât de adânc în trupul ei și, mai important decât orice, de ce se întâmplase acest lucru.

Dar oricât de puternică era dorința mea de a afla, nu mă grăbeam, nădăjduiam că voi avea timp pentru asta. Am simțit pentru prima dată posibilitatea unei încrederi sufletești din partea Elenei Nikolaevna la un moment dat, când, așezată lângă mine pe canapea, și-a pus deodată mâinile pe umărul meu cu o mișcare nehotărâtă și cu totul neobișnuită, și gestul acesta care nu îi stătea deloc în fire a fost mai semnificativ decât orice cuvinte. I-am privit chipul; dar ochii nu reușiseră încă să îi urmeze trupul și își păstrau expresia liniștită. Și m-am gândit că ea nu mai era deja cea care fusese cu un timp în urmă – și, poate, nu avea să mai fie niciodată. Uneori, povestindu-mi lucruri neînsemnate despre o perioadă sau alta din viața ei, spunea „amantul meu de-atunci“ sau „era un amant de-al meu“ și, de fiecare dată, auzind aceste cuvinte chiar din gura ei, cu referire la ea, încercam un sentiment neplăcut, deși știam că era așa și nu altfel și că nu puteam elimina după bunul meu plac nici un eveniment din viața ei, pentru că, fără el, ea nu ar mai fi existat pentru mine, iar faptul de a fi avut un amant mai mult sau mai puțin ar fi făcut ca eu să nu o mai întâlnesc niciodată. În afară de asta, ea rostea cuvântul ăsta ca și cum ar fi fost vorba despre un servitor oarecare și, de fiecare dată, vremelnic.

Mi s-a întâmplat nu o dată să observ, cu constantă uimire, că femeile erau de obicei sincere cu mine și îmi povesteau cu dragă inimă viața lor. Am ascultat o mulțime de mărturisiri, unele care chiar mă făceau să mă simt stânjenit. Cel mai inexplicabil mi se părea faptul că aproape cu niciuna dintre interlocutoarele mele nu aveam de fapt nici o relație, nu eram decât simple cunoștințe. Nu o dată mi-am pus întrebarea: prin ce se pot justifica, la drept vorbind, asemenea confesiuni, lipsite de absolut orice motivație, fie interioară, fie exterioară? Dar cum, la urma urmelor, nu mă interesa peste măsură acest lucru, n-am pierdut niciodată prea multă vreme cu analizarea lui. Știam doar că femeile erau deschise cu mine și că acest lucru mi-era mai mult decât suficient, fiindcă mi se mai întâmpla să pic din pricina lui în situații penibile. Elena Nikolaevna era o excepție în această privință. Era, ce-i drept, capabilă să repete de câteva ori „fostul meu amant“ sau „amantul meu de-atunci“, dar pe un ton de parcă ar fi spus „spălătoreasa mea“ sau „bucătăreasa mea“ – și asta era tot. Foarte rar avea clipe de sinceritate; atunci povestea câte ceva și, dintr-odată, era dură față de mine – spunea lucrurilor pe nume, cu detalii prea naturaliste, și îmi părea rău pentru ea. Dar lucrul despre care nu vorbise până

atunci niciodată, în nici un fel de împrejurare, era viața ei sufletească.

Într-o seară eram la ea; prin perdelele ridicate pe jumătate răzbătea din stradă lumina mată a felinarelor sferice. Aplica de deasupra canapelei ei era aprinsă. M-am ridicat și m-am apropiat de fereastră. Cerul era senin și plin de stele.

— Uneori mi-e milă de tine, am spus. Am impresia că ai fost nu o dată înșelată și că după aceea, de câte ori ți s-a întâmplat să spui ceva pe care mai bine îl treceai sub tăcere, te-ai căit. Mă tem că printre adoratorii tăi au fost oameni care nu se pot numi gentlemen și că acum, după ce te-ai ars cu supa, sufli și în iaurt.

Ea s-a întors. Tăcea, cu o expresie absentă și distantă pe chip.

— Dar, am continuat eu, poate ai un fel de pneumotorax sufletesc. Ce doctor a avut cruzimea să facă așa ceva?

— Acum doi ani, la Londra, a spus ea cu o voce calmă și leneșă, am cunoscut un bărbat.

Și o anumită intonație a ei, aproape insesizabilă, m-a făcut să devin deodată atent. Mi s-a părut că dacă mă apropiam de ea, sau dacă mă așezam în fotoliul de lângă canapea, sau, oricum, dacă fac câțiva pași prin cameră, chiar cea dintâi mișcare a mea avea să îi schimbe starea de spirit, iar eu nu aveam să mai aflu ce voise să-mi spună. Nici măcar nu am întors capul – și așa, încremenit și încordat, am început să îi ascult povestea. A vorbit de data asta cu o sinceritate deplină și lipsită de apărare: s-a petrecut ceea ce așteptam demult, cu perseverență.

Începutul fusese la o serată, la niște cunoscuți ai ei. Gazda era un bărbat la cincizeci de ani, iar soția lui era cu douăzeci de ani mai tânără.

Am vrut să întreb ce importanță aveau pentru desfășurarea povestirii amănuntele legate de vârsta gazdelor, dar am tăcut.

După o masă îmbelșugată, au urmat tot felul de improvizații. Unul dintre oaspeți a cântat suficient de bine, un altul a declamat niște versuri, o doamnă a interpretat un dans foarte frumos. Ultimul s-a produs un bărbat înalt, care a cântat la pian câteva piese de Scriabin. Această muzică a produs o impresie extrem de apăsătoare asupra Elenei Nikolaevna, impresie pe care ea a legat-o fără voie de interpret. Când, pe la mijlocul serii, el a invitat-o la dans, ea a trebuit să facă un efort ca să nu-l refuze. Dar el dansa minunat și s-a dovedit, după cum s-a exprimat ea, cel mai interesant interlocutor pe care îl întâlnise vreodată. Avea un chip palid și ochi foarte strălucitori. Spunea lucruri inteligente, pline de adevăr și care, nu se știe cum, se potriveau tot timpul cu ritmul muzicii după care dansau. Acest om era un prieten al amfitrionului și amantul soției acestuia. Elena Nikolaevna vedea privirea insistentă a ochilor ei albaștri, care nu se desprindeau nici o clipă de partenerul ei.

Au vorbit despre America, despre Hollywood, despre Italia, despre Paris, el le cunoștea foarte bine pe toate, de parcă trăise peste tot ani de zile. Citise toate cărțile apărute în ultimii ani, era extrem de bine pus la punct în această privință; era meloman și nu se pricepea deloc la pictură. Când serata s-a terminat și el s-a apropiat ca să-și ia rămas bun, ea a observat cu mirare, pentru prima oară, că nu era foarte tânăr: figura lui suferise parcă în acele câteva minute o schimbare stranie. Dar ea și-a amintit de această impresie abia mult mai târziu.

A trecut o săptămână, el i-a telefonat și s-au întâlnit la un restaurant unde au luat cina. El a fost iarăși ca în seara când s-au cunoscut. Cânta acolo o orchestră de țigani unguri – cu sunete tânguitoare de vioară, cu nelipsitele lungiri penibil de ispititoare ale melodiei, care se curmau brusc pentru ca după aceea să înceapă un ritm îndrăcit, aducând cu imaginea sonoră a unei curse de cai pe o imensă câmpie imaginară. El a ascultat atent și pe urmă a spus:

— În Europa există o singură țară unde se poate înțelege cu adevărat ce este spațiul: Rusia. Dar poate că dumitale nu-ți place geografia, mai cu seamă la restaurant. Nu ți se pare că tot ce se petrece este de fapt miraculos?

— Am auzit atât de des această frază, încât pentru mine și-a pierdut puterea de convingere.

— Cu toate astea, chiar așa e, iar sărmanii dumitale interlocutori aveau dreptate.

— Uneori nu e nimic mai plictisitor decât să ai dreptate.

— Asta așa e. Dar dacă îți dai osteneala să urmărești succesiunea evenimentelor unei vieți omenești, trebuie să admiți că aproape întotdeauna e în ea ceva miraculos.

— Foarte adesea e pur și simplu ceva neinteresant. Și în multe cazuri este de neînțeles de ce unele vieți au fost trăite de fapt atât de fără rost și fără sens.

— Eu cunosc o biografie, a spus el, biografia unui biet tânăr evreu din Polonia, născut în familia unui băcan și al cărui vis era să se facă croitor. A luat parte la război, a fost luat prizonier, a luptat, a fost rănit și, după ce a pățimit o groază, a ajuns în Anglia, unde a izbutit să se facă croitor, așa cum sperase dintotdeauna. Visase la asta în tranșee care musteau de apă, în zgomotul canonadelor, în spital, în captivitate. Și după ce a primit prima comandă, a făcut o pneumonie și în zece zile a murit. Ca să vezi ce teribilă înșiruire, ce sfârșit!

— Vezi aici manifestarea vreunui sens înalt?

Figura lui a devenit gravă, ochii lui strălucitori au privit-o fix.

— Dar dumitale nu ți se pare evident? A fost o fugă spre moarte. El visa să se facă croitor așa cum alții visează la glorie sau la bogăție. Soarta l-a ținut în viață parcă anume ca să-și poată atinge țelul. Nu a fost ucis pe front, nu a pierit în prizonierat, nu a murit de o gangrenă sau de o septicemie în spital. Și când, în sfârșit, visul i s-a împlinit, iată că realizarea lui purta în ea moartea lui, spre care el a tras cu atâta stăruință tot timpul. Fiecare viață devine clară – vreau să spun, mișcarea ei, datele ei particulare – numai atunci, în ultimele momente. Știi legenda persană cu grădinarul și moartea?

— Nu.

— La un șah a venit odată grădinarul lui și i-a spus peste măsură de tulburat: dă-mi cel mai iute cal al tău să plec cât mai departe cu puțință în Ispahan. Acum o clipă, lucrând în grădină, mi-am văzut Moartea. Șahul i-a dat calul și grădinarul a plecat în goană spre Ispahan. Șahul a ieșit în grădină: acolo stătea Moartea. El i-a spus: De ce mi-ai speriat grădinarul, de ce te-ai arătat în fața lui? Moartea i-a răspuns șahului: N-am vrut să fac asta. M-am mirat că l-am văzut pe grădinarul tău aici. La mine în carte e scris că îl voi întâlni la noapte, departe de-aici, în Ispahan.

Pe urmă a adăugat:

— Știu multe situații în care sensul unui astfel de impuls este foarte clar. Ți-am vorbit despre

croitorul acela. Uite și un alt exemplu: un ofițer rus care a luat parte la marele război, civil după aceea, din Rusia. A stat vreme de șase ani în linia întâi. Aproape toți tovarășii lui își găsiseră moartea. A fost de mai multe ori rănit, odată s-a târât sub focul inamic, cu două gloanțe în trup, patru kilometri. Nu o dată a scăpat de moarte doar printr-o minune. Dar a rămas în viață. Pe urmă războiul s-a sfârșit și el a ajuns în pașnica Grecie, unde părea că nu e amenințat de nimic. La o zi după ce a ajuns, mergând noaptea pe la marginea unui orașel, a căzut într-un puț și s-a înecat. Atunci, gândește-te, a meritat să se târască sub gloanțele inamice, să își piardă cunoștința de istovit ce era, să facă asemenea eforturi cumplite, a meritat tot curajul acela neînfrânt și tot eroismul acela, pentru ca într-o noapte să se înece într-un puț după ce tot ce însemna pericol rămăsese în urmă?

— Și crezi că sensul a tot ce există se reduce la acest fatalism îngrozitor?

— Ăsta nu e fatalism, ăsta e mersul vieții, ăsta e sensul fiecărei mișcări. Mai bine zis, nu sensul, ci valoarea.

— După cât se pare, ți-ai dedicat mult timp analizării acestei chestiuni. Probabil că ți s-a întâmplat să te gândești în ce măsură propria dumitale viață...

Dintr-odată, el a devenit și mai palid. Viorile cântau, cântul lor îți pătrundea în suflet.

— Cu mulți ani în urmă, a spus el, mi-am întâlnit moartea, am văzut-o la fel de clar ca grădinarul acela persan. Dar grație unei întâmplări neobișnuite, m-a ratat. *Elle m'a raté*, nu știu cum să spun altfel. Eram foarte tânăr, zburam pur și simplu spre ea, și iată că întâmplarea de care ți-am pomenit m-a salvat. Acum mă îndrept fără grabă spre ea – și de fapt, trebuie să îi fiu recunoscător pentru că, după cât se vede, a greșit pagina, așa încât mi-a dat fericirea să mă uit în ochii dumitale și să îți fac aceste expozeuri filozofice.

— Am avut impresia că în momentul acela totul îmi era potrivit, a spus Elena Nikolaevna, serata aceea, muzica, chipul acela cu ochi strălucitori. Dar mai aveam încă putere să mă opun. Nu mi-a ajuns însă pentru mult timp.

Se întâlnea cu el cam o dată pe săptămână. După prima întâlnire, cea de la restaurant, el și-a schimbat pentru o vreme stilul filozofic, cum l-a numit ea; vorbea despre curse, despre filme, despre cărți, iar ei, pe măsură ce afla mai multe, îi devenea tot mai limpede că el era cu un cap mai sus decât toți cei pe care avusese ocazia să îi întâlnească până atunci. Și totuși, în ciuda acelor lucruri inteligente și de netăgăduit, în ciuda faptului că în față i se deschidea un întreg univers necunoscut ei, totul purta pecetea unei disperări reci și liniștite. Înlăuntrul ei, ea se împotriva fără contenire. Nu avea ce opune ideilor lui, ar fi fost o înfruntare prea inegală și gata pierdută. Dar toată ființa ei protesta, ea știa că lucrurile nu erau așa cum spunea el, iar dacă erau, atunci trebuia și merita să facă un efort supraomnesc, să uite totul imediat și să nu se mai întoarcă niciodată la el.

— Orice dragoste e o încercare de a-ți întârzia soarta, e iluzia naivă a unei scurte nemuriri, spunea el într-o formă sau alta. Și totuși, ăsta e probabil cel mai bun lucru pe care ne este dat să îl cunoaștem. Dar și aici, desigur, e lesne de văzut travaliul încet al morții. „*Vouloir nous brûle et pouvoir nous détruit*“¹³; ai să găsești asta în *Pielea de sagri* de Balzac.

Ea s-a întrebat: ce îi dădea acestui om puterea de a trăi? Pentru el, lucrurile în care credeau ceilalți

nu existau, chiar și cele mai bune și cele mai frumoase dintre ele își pierdeau farmecul în clipa când erau atinse de el. Dar puterea cu care atrăgea era de neînvins. Elena Nikolaevna știa că era ceva inevitabil și, când i-a devenit amantă, i s-a părut că își amintește ceva întâmplat deja demult. Iar nu mult după aceea, ea a înțeles cum putea exista acest om și ce îl susținea în această lungă călătorie în întâmpinarea morții: era morfinoman. Odată l-a întrebat cum s-a putut întâmpla ca el, cu inteligența și înzestrarea lui, el care le era, fără doar și poate, superior tuturor acelor pe care îi cunoscuse ea, să ajungă până la un asemenea stadiu de deznădejde.

— Asta e pentru că mi-am ratat moartea, a răspuns el.

Idila lor a fost umbrită și de o întâmplare tragică. Amantei avute înaintea ei, și anume amfitrioana casei în care Elena Nikolaevna auzise pentru prima dată muzica lui Scriabin, i-a fost cu neputință să se împace cu noua situație. Scia scrisori de amenințare, amenința cu dezvăluiri, pândea ceasuri întregi intrarea casei lui. Era o femeie absurdă, care – după cum spunea el – trăise toată viața cu mintea numai la fleacuri, pe urmă se îndrăgostise de el și asta îi umpluse cu totul existența. Dacă o iubea? Nu, se încurcase cu ea și lucrurile se întinseseră. Dar s-au sfârșit tragic: femeia s-a otrăvit, lăsându-i soțului o scrisoare în care i-a povestit în detaliu istoria amorului ei și i-a explicat că își ia viața pentru că acel bărbat nu mai voia să trăiască cu ea. Și, cu o cruzime naivă, a adăugat: tu, care m-ai iubit atât, tu trebuie să înțelegi.

El a încercat să o obișnuiască pe Elena Nikolaevna cu morfina și, de fapt, acesta a fost singurul lucru care nu i-a reușit. După prima încercare simțise, după cum a spus ea, o limpezime pe care nu și-o imaginase până atunci, dar după aceea i-a fost rău și nu a mai repetat niciodată această experiență. În rest, simțise doar o sfârșeală și faptul că finalul era moartea. Ceea ce percepușe la început ca pe ceva interesant, ca pe o nouă posibilitate de înțelegere a lumii, începea să i se pară treptat ceva banal. Ceea ce considerase întreaga viață ca fiind important și esențial își pierdea cu repeziciune și iremediabil valoarea. Ceea ce îi plăcuse înceta să îi mai placă. I se părea că totul se veștejește și că, iată, rămâne doar – când și când – o exaltare teribilă, iar după ea – un pustiu. I se părea că o separau de întâlnirea cu el ani întregi de viață obositoare și că în ea nu mai rămăsese nimic din fosta Lenocika, cea care fusese parcă până nu cu foarte mult timp în urmă. I se schimbase până și firea, mișcările îi deveniseră mai lente, reacțiile ei la ceea ce se petrecea își pierduseră vigoarea, într-un cuvânt, totul era ca și cum ar fi căzut într-o profundă boală sufletească. Simțea că dacă avea să mai continue, va sfârși prin a înceta să existe sau a se prăbuși într-o prăpastie rece. Încercările pe care le-a făcut pentru a schimba viața lui – fiindcă nu încăpea nici o îndoială că îl iubea – nu au dus la nimic. Iar căldura pe care o avea în ființa ei s-a dus treptat, până a dispărut.

Și, iată, așa cum cineva aproape intoxicat cu gaze și pe jumătate inconștient mai are puterea să se târască până la fereastră și să o deschidă, tot așa a avut și ea puterea ca, trezindu-se într-o dimineață, să își strângă lucrurile și să plece la gară, iar de acolo la Paris. Înainte de asta însă, făcuse tot ce îi stătuse în putință încercând să îl readucă la o viață cât de cât normală. Mi-a relatat ultima discuție pe care o avusese cu el. A fost într-o seară, la el acasă. El stătea pe un fotoliu, avea fața obosită și ochii stinși. Ea i-a spus:

— E atât de monstruos totul în viața ta, încât simt că nu pot face nimic. Tu spui că mă iubești?

El a dat a încuviințare din cap.

— Ți-a dat prin minte că pot avea un copil?

— Nu.

— Mă gândesc că am același drept să fiu mamă ca oricare altă femeie.

El a ridicat din umeri.

— Aș putea să mă căsătoresc cu tine. În același timp, e clar că ar fi absurd. Nici una, nici alta nu sunt posibile. De ce? Tu te consideri condamnat la moarte. Dar noi toți suntem condamnați la moarte.

— Altfel.

— De ce?

— Pentru că toți înțeleg lucrul ăsta doar teoretic, eu însă știu ce e asta. De ce? Nu pot să explic. Sunt închisori în care deținuții sunt lăsați să iasă în oraș, sub cuvânt de onoare, pentru o zi sau două. Sunt îmbrăcați ca toți ceilalți, pot să mănânce la restaurant sau pot să se ducă la teatru. Dar ei nu sunt totuși ca ceilalți, nu-i așa? Eu am fost lăsat pentru o vreme; eu nu pot nici să gândesc, nici să trăiesc ca toți ceilalți, fiindcă eu știu că sunt așteptat.

— Asta e o formă de nebunie.

— Poate. Apropo, ce înseamnă nebunie?

— Înțelege, totuși, că asta nu poate continua așa. Eu nu pot să trăiesc așa.

— Orice alt fel de viață ți s-ar părea acum neinteresant și lipsit de atractivitate. Tu n-ai să mai fii niciodată cum ai fost înainte.

— De ce?

— În primul rând, pentru că este puțin probabil.

— Și în al doilea rând?

— În al doilea rând, pentru că eu nu voi admite.

— Vrei să spui că ai să mă oprești?

— Da.

— În ce fel?

— N-are importanță, i-a-o cum vrei.

Dacă discuția asta nu ar fi avut loc, probabil că ea ar mai fi rămas cu el o vreme. Dar ideea că putea fi silită la ceva sau ținută prin vreo amenințare n-a putut-o suporta.

Și, după ce a plecat de la el, s-a convins că vorbele lui erau în mare parte adevărate. Apropierea de el o otrăvise, poate pentru mult timp, poate pentru totdeauna. Și iată, parcă abia acum, pentru prima dată după luni și ani, ea simțea că era posibil ca lucrurile să nu fie ireversibile. Și a spus, exact așa, această frază:

— Și, uite, abia acum încep să mă gândesc că, poate, nu e fără întoarcere.

Am plecat de la fereastră și m-am așezat lângă ea pe canapea.

— Ce cald ești, a spus ea.

— El nu știe, desigur, unde ești, nu?

— Nu, el știe numai că am plecat. Nu cred că mă poate găsi. Pot să mă întind? M-a obosit că ți-am povestit asta. Și oricum, am știut mereu că la un moment dat voi povesti cuiva despre viața mea, pentru că mă va întreba despre ea și pentru că în clipa aceea eu voi fi îndrăgostită de el. Vezi cât de demult am știut despre tine?

— Da, așa e. Dar mai pe urmă ai să povestești altcuiva despre mine. Și o să spui: scria necrologuri, și comentarii sportive, și articole despre o femeie tăiată în bucăți – și mai ce, Lenocika?

— Ce? Că tu ai înțeles mai bine decât ai știut să spui, și că inflexiunile din vocea ta au fost mai grăitoare decât cuvintele pe care le-ai spus. Dar poate nu o să spun nimănui.

***

M-am întors iarăși acasă pe străzile pustii ale nopții și, în ciuda faptului că aș fi vrut să dorm și să nu mă gândesc la nimic, nu puteam scăpa de gândurile ce mă purtau la bărbatul despre care îmi povestise Elena Nikolaevna. Ce se putuse întâmpla cu el, ce îi provocase acel soi cumplit de boală sufletească? Știam că a căuta momentul de pornire, cel din care începe orice suferință sufletească, este întotdeauna dificil și, cel mai adesea, nu duce la absolut nimic. În afară de asta, chiar dacă aș fi găsit un răspuns cât se poate de clar la această întrebare, nu aveam nici o posibilitate să îl verific. Și pe urmă, ce aveam eu, de fapt, cu acest om? În fond, m-am convins o dată în plus că, în virtutea unei întâmplări care se repeta invariabil, sau poate în virtutea unor alte cauze neștiute de mine, în fiecare idilă a mea existase întotdeauna o dimensiune tragică inutilă, iar asta nu se întâmplase aproape niciodată din vina mea. Mai întotdeauna, fusese vina câte unuia dintre predecesorii mei, vină pe care, vrând-nevrând, trebuia să o ispășesc eu. Au existat situații când soarta a fost peste măsură de persiflantă cu mine. Nu pot uita episodul trăit cu o femeie remarcabilă din multe puncte de vedere, dar care făcea notă aparte printr-o inexplicabilă fire infernală; am stat cu ea câțiva ani, mi-era sincer milă de ea și am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a o face mai puțin nefericită, ea însăși fiind cea dintâi victimă a propriilor defecte. Această lungă perioadă de liniște sufletească a avut în cele din urmă un efect binefăcător asupra ei – iar după aceea a plecat de la mine, insistând în mod special asupra faptului că nu are nici un fel de resentiment față de mine, ceea ce, a considerat ea în naivitatea-i inconștientă, trebuia să mi se pară aproape o fericire nemeritată. Iar după o vreme, noul ei amant, un om foarte simpatic în general, mi-a spus că ea i-a povestit mult despre mine și că este bucuros să mă cunoască, că ea e o femeie formidabilă, cu un caracter ireproșabil, lucru atât de rar – a remarcat el – în nervosul nostru secol.

Și a început să mi se pară că, în general, rolul meu constă în a apărea după o catastrofă și că toate femeile de care îmi este dat să mă apropii sufletește au fost negreșit înainte de asta victime ale unei nefericiri. Unele cazuri au luat o întorsătură mai tragică, altele mai puțin tragică, dar ușor nu mi-a fost niciodată, iar lucrurile erau cu atât mai complicate cu cât eu, potrivit unui vechi și nesănătos obicei de care nu mă puteam dezbara, reflectam tot timpul la ele, în loc să le iau așa cum erau, și construiam în jurul lor un întreg sistem de supoziții inutile, despre cum ar fi fost dacă ar fi fost altfel. Căutam

Întotdeauna cauzele care duseseră la o catastrofă sau la alta – și, iată, acum mă gândeam la călătoria mea la Londra, la individul acela cu atracția lui de neînțeles pentru tot ceea ce purta în sine ideea de moarte. Prin ce se putea explica apariția unei asemenea infirmități sufletești? Nu aveam, evident, nici un fel de date pentru a judeca asta. Dar era o problemă care mă interesa, pe lângă toate celelalte, și pur teoretic, așa cum m-ar fi putut interesa orice problemă psihologică. Judecând după vârsta lui – Elena Nikolaevna spusese la un moment dat că el era cu vreo zece ani mai în vârstă decât mine – participase probabil la război; să-l fi influențat acest lucru? Cunoșteam, din propria mea experiență și din cea a multor tovarăși ai mei, ireparabilul efect distructiv pe care îl are aproape asupra oricărui om faptul de a fi luptat într-un război. Știam că permanenta apropiere a morții, faptul că văzusem oameni uciși, răniți, muribunzi, spânzurați și împușcați, că văzusem pâlălaia aceea enormă, roșie în aerul înghețat al nopții de iarnă, deasupra copacilor arși, cadavrul calului meu și senzațiile acelea sonore, alarma, exploziile proiectilelor, șuierul gloanțelor, strigătele disperate ale nu știu cui – știam că toate acestea nu vor trece niciodată nepedepsite. Știam că amintirea tăcută, aproape inconștientă despre război urmărește o sumedenie de oameni care au trecut prin el, și că în toți s-a rupt ceva odată pentru totdeauna. Știam în sinea mea că ideile omenești normale despre valoarea vieții, despre necesitatea legilor morale de bază – să nu ucizi, să nu furi, să nu siluiești, să ai milă – toate acestea se refăcuseră încet-încet în mine după război, dar își pierduseră puterea de convingere de dinainte și deveniseră doar un sistem moral teoretic, cu a cărei corectitudine relativă și cu a cărei necesitate nu puteam, în principiu, să nu fiu de acord. Și că acele sentimente care trebuiau să existe în mine și care au condiționat apariția acestor legi fuseseră spulberate de război, ele nu mai existau și nu fuseseră înlocuite de nimic.

Nu se putea, desigur, ca el să nu știe toate aceste lucruri pe care le știam eu. Dar, pe de altă parte, sute de mii de oameni au trecut prin asta și nu și-au pierdut mințile. Nu, desigur, normal era de presupus că în viața lui avuseseră loc niște evenimente deosebite, despre care nu știa nimic nici chiar Elena Nikolaevna și care predeterminaseră starea lui de-acum. Ce însemna, de pildă: *Elle m'a raté*? În orice caz, în ochii ei încremenise pentru multă vreme, fixă și nefirească, o expresie calmă, ca o imagine uitată în oglindă – și lucrul ăsta era legat deja de mine în mod direct, nu ca tot restul, care, din păcate, era și el legat de mine. Simțeam uneori, iar în noaptea aceea, în timp ce mă întorceam acasă, în mod deosebit, o iritare neobișnuită împotriva imposibilității de a scăpa de acea lume de fapte, gânduri și amintiri, a căror mișcare dezordonată și tăcută însoțise întreaga mea viață. Eram gata uneori să îmi blestem memoria care păstrase pentru mine multe lucruri fără de care mi-ar fi fost mai ușor să trăiesc. Dar de făcut nu puteam face nimic, și doar în rare perioade ale existenței mele, care mi-au impus o maximă concentrare a forțelor sufletești, toate acestea s-au depărtat pentru o vreme de mine, pentru ca după aceea să se întoarcă din nou.

Am făcut jumătate din drum pe jos, apoi am oprit un taxi și, odată ajuns acasă, am adormit ca mort.

Țin minte că a doua zi a fost o vreme minunată, cu soare și un cer albastru cu nori cirus albi. Lucram cu spor și, după câteva ore, scrisesem deja un articol amplu, de data asta nu despre o crimă și

nici despre o bancrută, ci despre anumite particularități la Maupassant. Elena Nikolaevna îmi spusese în seara aceea că se simte cu câțiva ani mai tânără: se supunea, după cât se pare, aceleiași mișcări involuntare ca și mine, declanșată de la bun început, din ziua primei mele vizite la ea și în cursul săptămânii care o precedase.

La un moment dat, după ce lucrase împreună cu mine o jumătate de zi, mi-a spus că în seara aceea este invitată la teatru și că ne vom vedea abia în dimineața următoare. „O să te trezesc cum se luminează“, mi-a spus ea la plecare. Știam că se duce la teatru cu o veche prietenă a ei, pe care o întâlnise întâmplător la Paris. O văzusem de două sau de trei ori, era o femeie elegantă, destul de frumoasă; dar când dădeam cu ochii de ea, indiferent de moment, mă apuca, nu știu de ce, pofta de mâncare. Chiar dacă mă aflam după un mic dejun copios, vederea ei mă făcea să mă gândesc invariabil la mâncare și, când închideam ochii, în față îmi apăreau difuz jamboane, nisetru, somon, homari; femeia asta purta cu ea, fără să știe, o întreagă lume de imagini gastronomice pe care le stârnea. N-am ajuns niciodată până la capăt cu analiza cauzei acestui fenomen; și cum nu aveam cunoștințe comune cu ea, nici măcar nu am aflat dacă avea același efect și asupra altora sau acesta era rezultatul unei perversități proprii mie, în care caz era cu atât mai de neînțeles. Era căsătorită cu un francez, un ins amabil și fără personalitate.

— Tu du-te la mine, dacă vrei, te servește Anny, a spus Elena Nikolaevna.

Eu am refuzat însă și, la nouă și jumătate seara, m-am dus la restaurantul rusesc. Apropiindu-mă, mi-am amintit de romanele ȋigănești și de Voznesenski. Cum am intrat, am și dat cu ochii de el. Nu era singur: la masa lui, cu spatele către mine, era așezat un bărbat într-un costum gri-deschis, cu un păr blond care nu îi acoperea bine începutul de chelie. Voznesenski mi-a făcut semn cu mâna și, ridicându-se de pe scaun, m-a invitat să mă apropii. Când am ajuns la masa lor, mi-a spus:

— Sunt sincer bucuros că te văd, dragă prietene. Iată, îngăduie-mi să vă fac cunoștință: Sașa Wolf în persoană, Alexandr Andreevici, abia sosit de la Londra. Încă o gărăfioară, te rog, frumoaso, a spus apoi adresându-se chelneriței care se apropiase de masă odată cu mine, că doar nu ne-oi lăsa de izbeliște, iubițico.

Alexander Wolf a întors capul și i-am văzut chipul. Era încă frumos, părea să aibă vreo patruzeci de ani. Poate că dacă nu aș fi știut că este el, nu i-aș fi dat cine știe ce atenție. Dar pentru că știam, mi s-a părut neîndoielnic faptul că aveam în fața mea chiar acel chip, teribil de cunoscut de atâta vreme, a cărui amintire mă urmărise atâția ani. Avea pielea foarte albă și ochi cenușii, ficși.

— I-am vorbit de dumneata, a spus Voznesenski. Sașa, dacă nu era dânsul n-aș fi aflat ce ai scris tu în cartea ta. Stai jos, dragă prietene, să bem un pahar, că doar, slavă Domnului, suntem oameni pravoslavnici.

Nu-mi găseam cuvintele pentru a-l aborda pe Wolf. Mă gândisem atâta timp la întâlnirea cu el și voiam să îi spun atâtea lucruri, că nu știam cu ce să încep. În afară de asta, prezența lui Voznesenski, atmosfera de local și vodca băută erau nepotrivite pentru acea discuție la care mă gândisem de atâtea ori. Alexander Wolf vorbea puțin, mărgininu-se la replici scurte. În schimb, Voznesenski nu se mai oprea din vorbit. Cum m-am așezat la masă, a și dat peste cap paharul umplut din nou și s-a uitat cu

priviri înțepenite de om beat la Wolf.

— Sașa, prietene, a spus el deosebit de elocvent, gândește-te numai ce om ești tu pentru mine: eu nu am nici un prieten mai bun. Că doar noi, porc de câine ce ești, te-am ridicat de-acolo mort și te-a pus pe picioare un doctor la spital, e sau nu e adevărat? Și dacă e adevărat, la cine a plecat de la mine Marina? A? Și ce fată mai era, Sașa! Ai cunoscut vreuna care să fie mai ceva ca ea?

— Am cunoscut, a spus neașteptat de apăsător Wolf.

— Minți, Sașa, nu se poate. Eu, unul, nu am cunoscut și nu cunosc. De ce nu scrii tu despre ea, fie și-n engleză? Că ea face toți banii în toate limbile. Scrie, Sașa, arată că ești prieten.

Wolf, fără să zâmbească, s-a uitat la el, apoi și-a întors privirea spre mine.

— Povestirea dumneavoastră, „Aventură în stepă“, am spus eu, m-a interesat din câteva motive pe care am să vi le fac cunoscute, dacă îmi îngăduiți, într-o atmosferă mai potrivită. În orice caz, aș vrea să stau de vorbă cu dumneavoastră despre câteva lucruri, importante din punctul meu de vedere.

— Vă stau la dispoziție, a răspuns el. Dacă doriți, ne putem întâlni tot aici poimâine, la ora cinci. Vladimir Petrovici mi-a povestit despre discuția pe care ați avut-o cu el.

— Foarte bine, am spus eu, atunci, poimâine la ora cinci, tot aici.

Am mai stat, nu am plecat imediat. De câte ori mi se ivera prilejul, mă uitam la Wolf cu avida și insistenta încordare pe care o încercasem tot timpul în ceea ce îl privea și care abia în ultimul timp se mai atenuase, pentru că alte sentimente, mai puternice, puseseră stăpânire pe mine. Mă sileam să îl văd așa cum mi s-ar fi părut că este dacă nu aș fi știut nimic despre el, încercam să îndepărtiez acele imagini sâcâitoare care mă urmăriseră prea mult timp și care mă dezorientau în momentul acela. N-aș putea spune totuși cu convingere în ce măsură am reușit. În figura lui Wolf era, mi se părea mie, ceva care îl deosebea totalmente de figurile văzute de mine. Era o expresie greu de definit, un fel de gravitate de mort, o expresie care părea absolut imposibilă pe figura unui om viu. Pentru unul ca mine, căci îi citisem cu atenție cartea, părea extrem de straniu că tocmai acest om cu privirea fixă și cu expresia aceea de nedescris putuse să scrie o proză atât de alertă și lipsită de rigiditate și să vadă, cu ochii aceia încremeniți, atât de multe.

„*Beneath me lay my corpse with the arrow in my temple*“, motoul la „Aventură în stepă“, mi-a venit deodată în minte. Iată, acest lucru era dominant la el: semăna într-adevăr cu un spectru. Cum de nu înțelesesem asta de la bun început? Pentru câteva clipe, m-au trecut fiori. Și, din nou, vocea de la gramofon cânta romanța preferată a lui Voznesenski:

*Nimic nu trebuie,
Nici târzii regrete...*

Și mi-am amintit că încă demult avusesem imaginea a ceea ce era acum: restaurantul, muzica și, într-o atmosferă de tristețe beată, țigănească, figura aceea moartă a autorului povestirii „I'll Come Tomorrow“. Am închis ochii; în fața mea era un iureș de gânduri, de amintiri și sentimente adunate în mod incredibil la un loc, și toate străbătute de câteva motive și melodii care îmi însoțiseră gândul când

mi-o imaginasem pe Marina cântând acompaniată de Sașa Wolf. Pe urmă am văzut cu deosebită claritate cătarea neagră a revolverului, legându-se ca prin vis, în fața ochiului meu drept. A început să mi se pară că am febră, că încep să delirez.

Într-un sfârșit, m-am ridicat și am plecat, în ciuda protestelor zgomotoase ale lui Voznesenski, care întinsese către mine o mână ce continua să țină paharul cu vodcă și căuta să mă convingă, mai întâi să rămân încă puțin acolo, iar pe urmă să mergem undeva în altă parte. Cum mi-ar fi fost poate foarte greu să refuz stăruitoarele lui invitații, am pretextat că lucram la ceva foarte urgent. Tot ceea ce ținea de literatură ori de jurnalism era pentru el aproape sacru, și asta rămânea valabil oricât ar fi fost de beat.

— Atunci nu îndrăznesc să te mai rețin, dragul meu prieten, a spus el. Îți doresc succes.

Am părăsit restaurantul, dar nu-mi venea să mă întorc imediat acasă. Am luat-o pe rue de la Convention, îndreptându-mă spre Sena. Era aproape unsprezece jumătate seara, era cald, frunzele tinere, departe încă de moleșala și praful din timpul verii, foșneau în arborii care nu demult erau abia înmuguriți. Întâlnirea cu Wolf nu-mi ieșea din cap, refăceam pentru a suta oară în minte tot ce era legat de el – din clipa când rămăsese nemișcat de-a curmezișul drumului până la cartea pe care o scrisese și la întrevederea mea cu editorul londonez care îi purta o ură atât de înverșunată. Mă gândeam că Wolf devenise fără voie pentru mine – și nu atât el, cât orice gând legat de el – întruchiparea a tot ce murise, a tot ce era trist în viața mea. La asta se mai adăuga și conștiința propriei mele vinovății: mă simțeam aproape ca un ucigaș stând, sub impresia crimei abia săvârșite, lângă trupul victimei sale. Și deși nu eram ucigaș și Wolf nu era un cadavru, nu puteam alunga această imagine. În ce consta, de fapt, vina mea față de el? mă întrebam. Și, în ciuda faptului că orice tribunal, presupuneam eu, m-ar fi achitat – dacă ar fi fost militar, pentru că uciderea este legea și sensul războiului, dacă ar fi fost civil, pentru că fusesem într-o situație de autoapărare – toate acestea continuau să aibă ceva nespus de împovăraător. Nu avusesem nici o clipă intenția să îl omor, nu îl văzusem decât cu o clipă înainte de a trage. Atunci de ce gândul la el era pătruns de o asemenea milă fără leac, de o asemenea tristețe covârșitoare?

Și, pe cât de neașteptat ca în urmă cu o jumătate de oră la restaurant, când am înțeles ce anume făcea ca Wolf să nu fie ca ceilalți – tocmai imaginea iluzorie pe care o aveam eu despre felul lui de a fi și faptul că se întâmplase ca înfățișarea lui să corespundă acestei imagini – tot așa mi-a devenit clar motivul pentru care acum eram conștient că vina nu exista. Era tocmai acea idee de crimă care îmi cotropise de atâtea ori imperios, devorator, imaginația. Era, poate, asemeni ultimului reflex al unui foc care se stinge, asemeni revenirii pentru o clipă la un instinct străvechi; era – din nou, poate – o manifestare aparte a legii eredității, și eu știam că aveam multe generații de străbuni pentru care omorul și răzburarea erau o indiscutabilă tradiție obligatorie. Iar această combinație de ispită și de repulsie, această predispoziție adânc înrădăcinată pentru crimă, a existat în mine dintotdeauna și, desigur, înțelegerea acestui fapt era temeiul apăsătorului regret pe care îl simțeam acum. Gândul la Wolf era cea mai puternică trimitere la acest detaliu ieșit din comun, criminal – teoretic vorbind – al biografiei mele sufletești. Dacă nu ar fi existat Wolf, el putea rămâne doar în imaginația mea și așa fi

avut iluzia consolatoare că toate acestea nu erau decât un rezultat al fanteziei mele și că, dacă acest lucru ar fi trebuit să se petreacă în realitate, aş fi găsit forţa sufletească necesară pentru a mă reţine de la gestul fatal, ireversibil. Existenţa lui Wolf mă lipsea de această iluzie, o făcea zadarnică. În afară de asta, dacă pe mine acel foc de revolver mă costase atât de scump, consecinţele lui nu putuseră, cu siguranţă, să nu îşi pună pecetea asupra întregii vieţi a lui Wolf. Confruntând încă o dată tot ceea ce povestise Voznesenski cu figura autorului povestirii „I’ll Come Tomorrow“, m-am gândit că, dacă nu ar fi fost această crimă nedusă până la capăt, pe Saşa Wolf l-ar fi aşteptat o viaţă fericită, iar acele lucruri dezolante despre care vorbea cartea lui Alexander Wolf ar fi rămas necunoscute. M-am gândit la asta – a câta oară – şi mi-am amintit cuvintele amantului londonez al Elenei Nikolaevna:

— Înşiruirea evenimentelor în orice viaţă omenească este miraculoasă.

Da, aşa este; şi dacă în această complicată acumulare de evenimente diferite şi succesive începeam să introduc, ca element explicativ, obişnuita lege a cauzalităţii, caracterul miraculos al celor întâmplare părea şi mai evident şi rezulta că, iată, dintr-o singură mişcare a mea apăruse o întreagă lume. Şi dacă socoteam că originea acelei lungi serii de evenimente fusese mâna mea întinsă, cu revolverul şi glonţul care străpunsese pieptul lui Wolf, rezulta că acest scurt interval de timp cât împuşcătura generase o mişcare complicată, pe care nu ar fi putut să o prevadă şi să o ia în calcul nici o minte omenească, nici cea mai fabuloasă şi mai formidabilă imaginaţie. Cine putea să ştie că în zborul acela de o clipă al glonţului erau cuprinse, de fapt, un oraş de pe Nipru, şi farmecul de nespus al Marinei, şi brăţările ei, şi cântecele ei, şi trădarea ei, şi dispariţia ei, şi viaţa lui Voznesenski, şi cala unui vapor, şi Constantinopolul, Londra şi Parisul, şi cartea *I’ll Come Tomorrow*, şi epigraful cu cadavrul cu săgeata în tâmplă?

***

În noaptea următoare, plecând de la Elena Nikolaevna, i-am spus:

— Nu ştiu la ce oră vin mâine, nu ştiu nici măcar dacă o să vin. O să-ţi telefonez.

— S-a întâmplat ceva?

— Nu, dar am o întâlnire foarte importantă.

— Cu un bărbat sau cu o femeie?

— Cu un spectru, am spus. O să-ţi povestesc pe urmă.

La restaurant nu era când am ajuns eu decât un şofer de taxi care, ameţit fiind, săruta întruna mâna chelneriţei care îl servea şi îi povestea cele trăite de el. Eu am intrat la zece fără cinci. Wolf nu venise încă, aşa că am reuşit să aud ce spunea şoferul acela. Era un bărbat galant, chiar galant, fost cavalerist, extrem de amabil – cel puţin când era euforizat – şi de o preţiozitate provincială descurajantă.

Cuvintele lui îmi ajungeau la urechi în timp ce îmi beam cafeaua.

— Şi atunci i-am scris o scrisoare. I-am scris: ce să fac, draga mea, drumurile noastre s-au despărţit. Dar am adăugat o frază pe care ea n-o s-o uite probabil toată viaţa ei.

— Ce frază? a întrebat chelneriţa.

— I-am scris textual așa: eu te-am pus pe un pedestal atât de înalt, și tu ai coborât singură de pe el.

Și atunci a intrat în restaurant Wolf. Purta un alt costum, albastru-închis. I-am strâns mâna. El și-a comandat o cafea și s-a uitat la mine calm-întrebător. În ciuda faptului că mă gândisem de multe ori cu ce să încep discuția și ce să spun după aceea, totul a ieșit altfel decât am presupus eu. Dar asta, desigur, nu avea importanță.

— Cu câteva luni în urmă, am spus eu, chiar la această masă, Vladimir Petrovici mi-a povestit că vă cunoașteți. S-a întâmplat după ce prima mea încercare de a afla ceva despre dumneavoastră – am să v-o povestesc mai târziu – a eșuat într-un mod absolut surprinzător.

— Și ce anume v-a suscitat un asemenea interes pentru persoana mea? a întrebat el.

Din nou, nu am putut să nu fiu frapat de vocea lui, foarte egală, inexpresivă, fără schimbări bruște de intonație.

Am scos din servietă cartea lui, am întors-o spre el cu pagina la care începea povestirea „Aventură în stepă” și am spus:

— După cum vă amintiți, povestirea dumneavoastră începe pomenind despre un armăsar alb de o frumusețe apocaliptică, pe care eroul mergea în întâmpinarea morții. După evenimentele descrise pe urmă, eroul se întreabă ce s-a întâmplat cu cel care trăsesese în el și care își continuase galopul spre moarte pe același cal, în timp ce el, eroul străpuns de glonț chiar deasupra inimii, murea zăcând de-a curmezișul drumului. Așa este, nu-i așa?

Wolf m-a privit cu atenție, încordat, mijindu-și ușor ochii imobili.

— Da. Și ?

— Pot să vă răspund la această întrebare, am spus eu.

Expresia figurii nu i s-a schimbat, doar ochii i s-au dilatat.

— Puteți să răspundeți la această întrebare?

Respiram anevoie, simțeam o greutate în piept.

— Am totul în minte ca și cum ar fi fost ieri, am spus eu. Eu am tras în dumneavoastră.

El s-a ridicat brusc de pe scaun și pentru o secundă a rămas în picioare, pregătindu-se parcă de ceva. Îmi dădea impresia că devenise deodată cu un cap mai înalt. Și atunci i-am văzut ochii, la fel de dilatați și de imobili, în care apărea și dispărea ceva absolut îngrozitor – și în secunda aceea am înțeles că în sinele autorului povestirii „I’ll Come Tomorrow” rămăsese totuși ceva aproape uitat, aproape mort, dar foarte bine cunoscut lui Voznesenski la vremea respectivă, ceva ce eu opriseam atunci – numai pentru că aveam un revolver și pentru că eram eu însumi capabil să devin un ucigaș. Dar Wolf și-a reluat imediat locul pe scaun și a spus:

— Îmi cer scuze. Vă ascult.

— Figura mea ați văzut-o deasupra dumneavoastră după ce ați căzut de pe cal. Nu ați greșit în descrierea dumneavoastră: eu aveam pe atunci șaisprezece ani. Aveam într-adevăr o expresie somnoroasă, nu dormisem de vreo treizeci de ore. Eu am plecat pe armăsarul dumneavoastră, pentru că mi-ați omorât iapa corbie când ați tras prima dată. Eu am stat aplecat deasupra dumneavoastră. M-

am grăbit să plec pentru că vântul adusese zgomotul unui ropot de copite. Și, de curând, discutând cu Vladimir Petrovici, am înțeles că era ropotul cailor cu care el, împreună cu doi tovarăși, plecase în căutarea dumneavoastră.

Wolf tăcea. Șoferul, beat acum de-a binelea, povestea din nou despre scrisoarea lui, dar deja altei chelnerițe.

— ... un pedestal așa de înalt, și tu ai coborât singură de pe el...

— Va să zică, dumneata ești, a spus Wolf pe un ton hotărât.

— Din nenorocire, am spus eu. Amintirea acestui lucru nu m-a părăsit niciodată în toți acești ani.

Am plătit foarte scump glonțul acela al meu. În tot ce am simțit, chiar și în cele mai bune momente ale mele, a rămas întotdeauna un fel de spațiu întunecat în care era invariabil regretul cumplit că v-am ucis. Și cred că veți înțelege cât de bucuros am fost când am citit povestirea dumneavoastră și am aflat că ați rămas în viață. Și, sper, îmi veți ierta acum lipsa de discreție față de autorul povestirii „I’ll Come Tomorrow“.

Așteptam răspunsul lui. El tăcea. Pe urmă a respirat adânc, și atunci am observat că părea la fel de tulburat ca și mine. Și a spus:

— E așa de neașteptat, mi te închipuiam cu totul altfel, și eram atât de obișnuit cu gândul că nu mai ești demult în viață...

În ușă a apărut Voznesenski. Wolf mi-a spus repede:

— Vorbim amândoi despre asta mâine, aici, la aceeași oră. E bine?

Am încuviințat din cap.

Voznesenski era deosebit de placid în ziua aceea. L-a bătut pe Wolf pe umăr, mie mi-a strâns mâna și s-a așezat. După ce chelnerița ne-a pus masa și o carafă cu vodcă, el a turnat în trei pahare și a spus:

— Ei, Sașa, Dumnezeu să te aibă în pază. Și pe dumneata, dragul meu prieten. Cine știe ce ne pregătește viitorul?

Wolf era absent și tăcut.

— Anglia-n sus, Anglia-n jos, a spus Voznesenski după al patrulea pahar, cică acolo se bea, nu glumă. Foarte frumos, n-am nimic de zis. Dar, iacă, așa rus modest cum mă aflu, nu mă speriați voi pe mine cu nici o Anglie. Mă prind să beau cu orice englez, și pe urmă mai stăm de vorbă.

După aceea s-a uitat dojenitor la mine.

— Dar ia uite, prietenul nostru o dă mai mult pe gustare. Mă rog, nu zice nimeni că la restaurant trebuie să mori de foame. Bun, dar baza e totuși băutura.

Când s-a făcut auzit gramofonul, Voznesenski, care cunoștea toate romănțele, a început să îngâne cu voce scăzută. La cea de a șasea placă, Wolf a spus:

— Ești neobosit, Volodea, mai odihnește-te.

— Dragul meu prieten, a spus Voznesenski strângând din umeri, ce nevoie am să mă odihnesc? Eu, frate, nu-mi uit obârșia, am în urmă atâtea generații care au tras la măsă, că pentru mine asta e o nimica toată.

Când am sfârșit masa îmi vâjâia puțin capul, deși nu băusem foarte mult. Voznesenski a propus să ne preumblăm puțin, cum s-a exprimat el, dar cum am ieșit în stradă a oprit un taxi și ne-am dus în Montmartre. Acolo am început să colindăm tot felul de locuri și, până la urmă, în mintea mea s-a învălmășit totul. După aceea mi-am amintit că erau acolo niște mulatre goale, că îmi ajungea vag la urechi trâncăneala lor guturală, pe urmă alte femei, care îmbrăcate, care dezbrăcate; niște tineri oacheși, tip de meridionali, cântau la ghitară, era un ritm negru și un jazz-band asurzitor. O negresă imensă executa cu deosebită măiestrie un dans oriental; mă uitam la ea și aveam impresia că era făcută toată din bucăți distincte de carne neagră elastică, care se mișcau de sine stătător, ca și cum totul avea loc într-un monstruos teatru anatomic care prinsese brusc viață. După aceea a fost iarăși muzică, au cântat ghitare havaiene, și Voznesenski, ținând în mână un pahar cu un lichid verde-alburiu, a spus:

— Cine a fost o dată în Tahiti se va întoarce negreșit ca să moară acolo.

A început să țină isonul muzicii cu vocea lui plină de bariton și a adăugat:

— Ce înseamnă o femeie din nord? Un reflex al soarelui pe gheață.

Beția lui era de un soi blajin-erotic; el bea pentru sănătatea tuturor interlocutoarelor sale de scurtă durată și părea absolut fericit.

Pe urmă, locul tuturor acestor scene exotice l-au luat distracțiile europene: au cântat țigani unguri, s-au produs artiști francezi. Când am ieșit de la un cabaret, am dat pe stradă, undeva pe lângă Boulevard de Rochechouart, de o încăierare între niște indivizi dubioși, la care luau parte, cu niște urlete feroce, stridente, și femei. Stăteam lângă Wolf; un felinar își arunca lumina tăioasă pe fața lui albă, cu o expresie de disperare calmă, după cum mi s-a părut mie. Simțeam că privesc din afară, că sunt departe de gloata aceea sălbatică și străină mie, aveam chiar impresia că aud strigăte de neînțeles, într-o limbă necunoscută, deși, firește, cunoșteam toate cuvintele și toate nuanțele acestui argou al peștilor și prostituatelor. Simțeam un dezgust chinuitor, care se amesteca în mod inexplicabil cu un interes crescând pentru încăierarea aceea. Care a și fost curmată nu după mult timp de o întreagă trupă de polițiști, veniți cu trei dube imense în care au încărcat douăzeci de femei și bărbați plini de sânge și au plecat val-vârtej. Pe trotuar au rămas câteva șepci care aproape că se confundau cu asfaltul și un soutien roz, pierdut nu se știe cum de una dintre participantele la lupta de stradă. Și cu toate că aceste detalii ar fi trebuit să nu lase nici o umbră de îndoială asupra întregii scene al cărui martor fusesem, nu puteam scăpa de intensă impresie de fantastic pe care mi-o dădea plimbarea aceea nocturnă, ca și cum, în obișnuita tăcere a imaginației mele, mergeam printr-un oraș străin, necunoscut, alături de spectrul din îndelungatul și neconținutul meu vis.

Începea deja să se lumineze de ziuă când am pornit pe jos spre casă. Mergeam prin lumina tulbure, amestecată, a felinarelor și a zorilor, pe străzile care coborau abrupt din Montmartre. După noaptea aceea zgomotoasă și obositoare mi-era greu să urmăresc tot ce spunea Wolf. Dar câteva lucruri mi-au rămas în memorie. Era interesant să stai de vorbă cu el, știa multe, vedea totul într-un chip foarte original – și am înțeles de ce acest om a putut să scrie o carte ca aceea. În acea noapte am avut impresia că, în realitate, el era indiferent la tot ce există pe lume: vorbea ca și cum ceea ce spunea nu avea legătură cu el. Filozofia lui se remarcă prin absența iluziilor: soarta personală nu are importanță,

purtăm întotdeauna în noi moartea, adică oprirea – cel mai adesea instantanee – a ritmului obișnuit; în fiecare zi se nasc zeci de lumi și mor alte zeci, și noi trecem peste aceste catastrofe cosmice nevăzute presupunând, în mod greșit, că această bucățică de spațiu pe care o vedem este o reproducere a lumii în general. Credea totuși într-un sistem de legi generale greu de definit, dar care era departe de orice armonie idilică: ceea ce ni se pare nouă întâmplare oarbă este cel mai adesea ceva inevitabil. Era de părere că nu există logică în afara unor construcții convenționale și arbitrare, aproape matematice; că moartea și fericirea sunt în esență noțiuni ce țin de unul și același ordin, fiindcă și una și alta conțin ideea de oprire.

— Dar miile de existențe fericite?

— Da, ale oamenilor care trăiesc ca niște cățeluși orbi.

— Nu neapărat, poate fi și altfel.

— Dacă avem curajul nebun și trist care îl face pe om să trăiască cu ochii deschiși, putem oare să fim fericiți? Nici măcar nu ne putem închipui că aceia pe care îi considerăm oamenii cei mai remarcabili au fost fericiți. Shakespeare nu a putut fi fericit. Michelangelo nu a putut fi fericit.

— Dar Francisc din Assisi?

Mergeam pe un pod peste Sena. Deasupra fluviului stăruia ceața zorilor, prin care, aproape fantomatic, se ivea orașul.

— El a iubit lumea așa cum iubesc adulții copiii mici, a spus Wolf. Dar eu nu sunt convins că a fost fericit. Nu uita că Hristos a fost trist neconținut, iar creștinismul este în general de neconceput în afara acestei tristeți.

Apoi a adăugat pe un alt ton:

— Mie mi s-a părut întotdeauna că viața seamănă cumva cu o călătorie cu trenul, lentoarea asta a existenței personale cuprinsă într-o mișcare exterioară năvalnică, lipsa asta aparentă de pericol, iluzia asta a continuității. Și pe urmă, când nu te-aștepți, într-o clipă – un pod prăbușit sau o șină desprinsă, și oprirea aceea a ritmului căreia îi spunem moarte.

— Așa v-o imaginați?

— Dumneata o vezi altfel?

— Nu știu. Dar dacă nu are loc această oprire forțată a ritmului, cum o numiți dumneavoastră, ea poate fi altfel: o plecare lentă, o răcire treptată și aproape imperceptibilă, o alunecare nedureroasă către locul unde, cu siguranță, cuvântul „ritm“ nu mai are deja sens.

— Fiecărui om îi este proprie, evident, moartea lui, moartea personală, deși felul cum și-o imaginează el poate fi greșit. Eu, de pildă, sunt convins că voi muri chiar așa, violent și instantaneu, aproape ca atunci, la prima noastră întâlnire. Sunt aproape convins de asta, deși în condițiile pașnice și prospere ale vieții mele de-acum ar părea puțin probabil.

În sfârșit, ne-am despărțit și m-am întors acasă. La ora trei trebuia să mă întâlnesc cu el la restaurant – așa încât esențialul, și anume acea „Aventură în stepă“, a rămas neabordat.

În cursul acestei întrevederi mi s-a părut ceva mai viu decât înainte: mersul îi era mai elastic, iar în ochi nu i-am văzut de această dată expresia obișnuită, ca de departe. Doar vocea o avea la fel de egală și de inexpresivă ca întotdeauna.

I-am povestit istoria încercării mele nereușite de a afla despre el ceea ce mă interesa și, în special, despre vizita mea la directorul editurii londoneze. Nu am putut trece sub tăcere faptul că ultimele cuvinte ale acelei persoane mă surprinseseră.

— Trebuie să recunosc, a spus Wolf, că avea unele temeiuri să vorbească așa. M-a considerat vinovat pentru o istorie foarte tragică trăită de el. Din păcate, nu pot să te introduc în detaliile ei, nu am dreptul să o fac. El m-a judecat în general greșit, dar îl înțeleg.

— Un aspect al acestei chestiuni nu mi-a dat pace, am spus eu, unul care, din punct de vedere pur psihologic, dacă vreți, este greu de explicat. Nu am avut nici o îndoială că descrierea făcută de Vladimir Petrovici lui Sașa Wolf a corespuns realității. Și atunci, cum a reușit acel Sașa Wolf, partizanul și aventurierul Sașa Wolf, să scrie „I’ll Come Tomorrow“?

El a zâmbit fără urmă de veselie, doar cu buzele.

— Sașa Wolf n-ar fi scris, cu siguranță, „I’ll Come Tomorrow“; cred că în general n-ar fi scris nimic. Dar el nu mai există demult, iar cartea asta a scris-o altcineva. Părerea mea este că trebuie crezut în soartă. Și dacă este așa, atunci trebuie considerat – cu aceeași clasică naivitate – că dumneata ai fost unealta ei. Atunci se leagă totul: întâmplarea, focul de revolver, cei șaisprezece ani ai dumitale, ochiul dumitale de om tânăr și, iată (și m-a atins mai jos de umăr), mâna care nu a tremurat.

Fără voie, m-am gândit cât de sălbatic sunau cuvintele lui: eram într-un restaurant rusesc, din bucătărie răzbăteau zgomot de vase și vocea enervată a bucătarului:

— Doar i-am spus: principal e șnițelul, în șnițel e baza.

— Dumneata spui că îți amintești tot ca și cum ar fi fost ieri. Și eu îmi amintesc tot. Când te-ai ridicat de jos după ce ai căzut și stăteai așa nemișcat, am crezut că ai încremenit de frică. Nu erai speriat?

— Se pare că nu. Întâi, că eram năucit, pe urmă, că în general nu prea înțelegeam ce se întâmplă, simțeam că, dacă nu dorm, mor, și mă împotriveam din toate puterile acestei nevoi. În afară de asta, eu nu mă tem în general de moarte, mai bine zis, nu am ținut niciodată viața la mare preț.

— Până una-alta, asta e singurul lucru de preț pe care ne-a fost dat să îl cunoaștem.

L-am privit surprins. O astfel de frază suna cu totul neașteptat în gura lui.

— Am înțeles asta când muream acolo, zăcând pe drum. În clipele acelea a fost clar pentru mine, clar ca lumina zilei. Dar după aceea nu am mai putut avea niciodată acest sentiment – și de aceea, pentru că nu am mai putut să îl am, am devenit autorul acestei cărți. Am așteptat întotdeauna, toată viața, să se întâmple brusc ceva cu totul neprevăzut, ceva care să mă zguduie profund, și să văd din nou ceea ce iubeam atât de mult înainte, lumea aceea caldă și senzuală pe care am pierdut-o. De ce am pierdut-o, nu știu. Dar lucrul ăsta atunci s-a întâmplat. Nu pot să-ți spun cât a fost de cumplit, dispariția asta a tot ce trăisem – drumul, soarele acela și ochii dumitale somnoroși deasupra mea. Eu credeam că dumneata ai pierit demult. Mi-era milă de dumneata, dumneata erai însoțitorul meu – și

iață, te prăvăliseși într-un hău de timp și de spațiu, și eu eram singurul care te văzusem plecând. Dacă aș fi putut vorbi atunci, ți-aș fi strigat că trebuie să te oprești, că ea te așteaptă, așa cum m-a așteptat pe mine, și că a doua oară n-o să mai rateze. Și, după cum vezi, aș fi greșit. Dacă ai ști de câte ori mi te-am amintit! Voiam să întorc timpul înapoi. Voiam să nu am pe conștiință moartea dumitale și să nu fac la rândul meu din dumneata un ucigaș.

— Și eu mi-am amintit, am spus eu. Aș fi dat mult ca să nu fiu urmărit în toți anii aceștia de spectrul dumitale.

— Cât de condiționat e totul! a spus Wolf. Dumneata ai fost convins că m-ai omorât pe mine, iar eu am fost convins că dumneata ai pierit, la urma urmelor, din vina mea, și amândoi am fost în eroare. Dar ce importanță mai are asta, vreau să spun, dacă am fost sau nu în eroare, de vreme ce dumneata ai trăit atâția ani niște regrete fără rost, iar eu – în așteptarea miracolului întoarcerii? Cine ne va întoarce acel timp și cine va schimba soarta dumitale sau a mea? Și cum vrei dumneata ca după asta să mai poți crede în niște iluzii naive?

— Putem ști că toate iluziile sunt zadarnice și că, până la urmă, alinare nu există. Dar, în primul rând, asta nu ajută la nimic, iar în al doilea rând, dacă nu suntem capabili de nici o iluzie, fie și de cea mai neînsemnată, atunci nu ne rămâne decât ceea ce numești dumneata oprirea ritmului. Și de vreme ce existăm încă, poate că nu e totul pierdut.

Plecându-și capul și sprijinindu-l în ambele mâini, ca un elev în fața unei teme grele, Wolf a tăcut un timp. Când și-a ridicat ochii spre mine, în ei era din nou expresia aceea aproape îngrozitoare care apăruse pentru prima oară după ce i-am spus că eu trăsesem în el. Dar felul cum mi s-a adresat nu se potrivea deloc cu el.

— Dragă prietene, a spus el, știi de ce am venit eu la Paris?

Ce mărturisire îmi mai putea face acest om?

— De șederea mea aici depinde rezolvarea unei complicate probleme psihologice, care are un dublu scop: unul personal, care este mai important decât orice, și unul abstract, care nu e nici el lipsit de importanță.

— Iertați-mi îndrăzneala: în ce măsură depinde această rezolvare de dumneavoastră personal?

— În totalitate.

— Atunci nu e o problemă.

— E *un cas de conscience*¹⁴, dacă vrei. Dar nu există ispită mai mare decât aceea de a face ca evenimentele să meargă cum vrei tu, neîngăduind să te oprească nimic.

— Și dacă se dovedește imposibil?

— Atunci rămâne doar să distrugi cauza care generează aceste evenimente. Ce e drept, este forma de rezolvare cea mai puțin de dorit.

Am ieșit din restaurant imediat după el. Am văzut cum a oprit un taxi, cum s-a urcat în el și am auzit zgomotul moale, ca un suspin, cu care s-a trântit portiera. Era o zi caldă de mai, soarele strălucea; era aproape de ora cinci după-amiază.

M-am întors acasă și m-am așezat la masa de scris, dar nu am putut să lucrez. Am închis ochii – și

în față mi-a apărut, schimbat, chipul editorului de la Londra. „Sigur, trebuie avute în vedere împrejurările excepționale și vârsta dumată de-atunci. Dar dacă ai fi tras cu mai mare precizie... *«Beneath me lay my corpse with the arrow in my temple»...*“ Am văzut din nou, deosebit de clar, drumul acela și pădurea, erau aici, în camera mea, ajunse până la mine peste spațiul, biruit, care mă separa în acel moment de îndepărtatul sud al Rusiei. Mi-a fost sincer milă de Wolf. „Lumea aceea pe care am pierdut-o, nu știu de ce“. Da, și pe urmă filozofia aceea consolatoare; trecem în fiecare zi prin catastrofe cosmice – dar nenorocirea este că ele, catastrofele cosmice, ne lasă indiferenți, în timp ce cea mai mărunță schimbare în propria noastră viață, atât de neînsemnată, ne produce durere sau regret, și nu e nimic de făcut. „Cine ne va întoarce timpul acela?“ Nimeni, firește, dar dacă această minune s-ar produce, ne-am trezi în viața, străină și îndepărtată, a altcuiva, și nu se știe dacă ea ar fi mai bună decât cea a noastră. De altfel, ce înseamnă *mai bună*? Viața care ne este sortită nu poate fi alta, nici o putere nu e capabilă să o schimbe, nici chiar fericirea, care ține de același ordin ca și noțiunea de moarte, căci conține în ea ideea de nemișcare. În afara nemișcării nu există fericire, acea fericire pe care un monarh oriental nu a putut-o afla „nici în cărțile de înțelepciune, nici în spinarea calului, nici la sânul femeii“. Lenocika ar fi putut spune: „Pe urmă, când ne vom despărți și eu voi avea alt amant...“. Poate că ea nu-i va povesti nimic despre mine, poate va remarca laconic: „În momentul acela aveam o idilă cu un bărbat“, și propoziția asta va conține toate nopțile când a fost a mea, chipul ei aprins, sânii ei striviți în îmbrățișările mele, grimasa ultimei clipe și tot ce fusese înainte – pe urmă vor fi îmbrățișările altcuiva și același glas cu aceleași inflexiuni, de fapt, aproape impersonale, pentru că așa vorbise și cu mine, iar înainte de mine cu alții, și asta, cu siguranță, suna la fel de sincer întotdeauna: ce belșug de oferte senzuale și ce sărăcie de exprimare! Da, desigur, nici cea mai minunată fată nu poate da mai mult decât are. Și cel mai adesea are atât cât ne ajunge nouă puterea sufletească să creăm și să ne imaginăm – de aceea a și fost neasemuită Dulcineea. Încă o mistificare – a considera că realitatea are mai multă dreptate decât închipuirea. Și poate că Lenocika nu merita blamul meu: ce mă împiedica să cred că ea îmi va aparține întotdeauna numai mie, că nu a iubit pe nimeni în afară de mine, iar dacă a crezut că iubește sau că va iubi, asta nu este decât o monstruoasă și absolut evidentă eroare, chiar dacă ea nu înțelege acest lucru? Și chiar dacă este inevitabil să plece și este inevitabil să mă înșele, iată, într-un anume crâmpei de timp, tot ce ceea ce înseamnă esența ei îmi aparține mie, și asta este lucrul cel mai important, pe urmă doar frânturi aveau să le revină altora, iar acești alții nu vor ști niciodată ce mi-a dat ea mie, toată bogăția sufletească și fizică primită de mine în dar de la ea – iar după aceea ce i-ar mai putea rămâne ei? Am simțit-o dintr-odată atât de aproape de mine, încât am avut brusc pornirea absurdă de a întoarce capul ca să văd dacă nu era acolo; simțeam atât de clar mirosul parfumului ei, freamătul trupului ei sub rochie, mi se părea că îi văd ochii și că aud tonul acela, ce se pierdea brusc, al vocii ei și pe care memoria mea recunoscătoare îl reținuse pentru totdeauna. O iubeam mai mult decât pe oricine și, bineînțeles, mai mult decât pe mine însumi – și, iată, o dată în viață, grație acestui sentiment lacom, eram aproape de idealul evanghelic, dacă Evanghelia ar vorbi despre o astfel de iubire. „Adu-ți aminte că Hristos era mereu trist.“ Și iată, din nou spectrul lui Alexander Wolf. În autorul lui *I'll Come Tomorrow* era ceva asupra căruia nu voiam

să mă opresc. Trebuia totuși să merg până la capăt. Mă simțeam infinit de vinovat față de el. Da, nu încăpea îndoială. Cu toate astea, observasem de două ori expresia aceea îngrozitoare în ochii lui: la început, când a aflat că eu trăsesem în el și s-a ridicat de la masă, și pe urmă, când mi-a spus „dragă prietene“. La urma urmelor, atunci, în Rusia, el gonise după mine pe armăsarul lui alb și, de fapt, victima ar fi trebuit să fiu eu, nu el. Și pe urmă, nu degeaba tot revenea el în ceea ce spunea la acea oprire instantanee și forțată a ritmului, absolut instantanee și forțată.

Da, sigur. El însuși era purtătorul acestei idei, care nu putea fi făcută să piară și nu putea fi biruită. Autorul englez, autorul „acelei cărți“, spectrul lui Alexander Wolf, acest călăreț pe un apocaliptic cal alb, bărbatul care zăcea atunci, după glonțul meu, pe drum – bărbatul acela era un ucigaș. Poate că nu voise asta, era, după cât se părea, prea inteligent și prea cultivat ca să vrea așa ceva. Dar nu putea să nu cunoască acea ispită a uciderii ca atare, fără obiect, pe care vag și teoretic o cunoșteam și eu și cu care a început istoria lumii, în ziua când Cain și-a ucis fratele. Iată de ce mintea mea se întorsese atât de stăruitor la el în toți anii aceia. Amintirea lui se lega invariabil de ideea de ucidere, cu atât mai tragică, cu cât nu puteai fugi de ea, fiindcă această idee îmbrăca forma unei duble iminențe: a purta cu tine moartea sau a-i merge în întâmpinare, a ucide sau a fi ucis; nimic altceva nu putea opri mișcarea aceea oarbă pe care o întruchipa Alexander Wolf. Iar asta era în general una dintre cele mai de neînvins imagini, care conțineau în același timp și întrebarea și răspunsul, pentru că în toate timpurile oamenii au răspuns la omor cu omorul, fie că a fost vorba de război sau de curtea cu juri, de conflictul de sentimente sau conflictul de interese, de răzbunare sau de dreptate, de atac sau de apărare.

În ce consta ispita acestei forme anume de crimă – indiferent cum era ea înțeleasă sau ce cauze ori motive exterioare o provocaseră? În acele câteva secunde de curmare violentă a vieții cuiva consta ideea de incredibilă, aproape neomenească putere. Dacă fiecare picătură de apă este văzută la microscop, o întreagă lume, atunci fiecare viață conține în învelișul ei vremelnice și întâmplător un imens univers. Dar chiar renunțând la aceste imagini exagerate – precum cea de la microscop –, tot rămâne o altă evidență. Fiecare existență umană este legată de alte existențe umane, și acelea sunt legate la rândul lor de următoarele, și atunci când ajungem la capătul logic al acestei succesiuni de interrelații, ne apropiem de suma oamenilor care populează imensa suprafață a globului pământesc. Deasupra fiecărui om, deasupra fiecărei vieți atârna pericolul morții în toată nemăsurata lui diversitate: catastrofă, deraiere de tren, cutremur, uragan, război, boală, accident, tot atâtea manifestări ale unei forțe oarbe și necruțătoare, caracterizate prin faptul că noi nu putem determina niciodată dinainte când se va produce acest lucru, această întrerupere de moment în istoria lumii. „Căci nu știți ziua și ceasul...“ Și iată, acelaia dintre noi care are suficientă forță sufletească pentru a înfrânge teribila rezistență față de acest act îi este dată deodată posibilitatea de a deveni pentru scurt timp mai puternic decât soarta și hazardul, decât cutremurul și uraganul, și de a ști cu precizie că în cutare secundă el va opri acea complicată și îndelungată evoluție a sentimentelor, gândurilor și trăirilor, acea mișcare a vieții pline de fațete care ar fi trebuit să îl zdrobească în implacabilul ei mers înainte. Dragostea, ura, frica, mila, căința, voința, pasiunea – orice sentiment și toate laolaltă, orice lege și toate la un loc, totul este neputincios în fața acestei puteri de o clipă a actului uciderii. Eu am această

putere și pot deveni și eu victima ei, și dacă i-am simțit ispita, tot restul, tot ce se află în afara limitelor acestei percepții mi se pare iluzoriu, neesențial, neînsemnat, și deja nu mai pot acorda interes mulțimii de lucruri ne semnificative care constituie sensul vieții pentru milioane de oameni. Din clipa aceea, știu acest lucru, lumea a devenit alta pentru mine și nu mai pot trăi ca aceia care nu au nici această putere, nici această înțelegere, nici această conștiință a fragilității a tot și a toate, nici această permanentă vecinătate de gheață a morții.

Aceasta era concluzia simplă și logică a originalei filozofii pe care mi-o expusese în frânturi Wolf, manifestarea acelei idei de nemișcare, absolut inacceptabilă pentru mine, dar împotriva căreia te puteai lupta numai cu armele ei; iar folosirea acestui mod de luptă apropia de mine, fără voia mea, lumea sinistră, moartă, al cărei spectru mă urmărea de atâta vreme. Ce se mai putea opune acestei filozofii și de ce fiecare cuvânt al ei trezea în mine un invariabil protest? Știam, cunoșteam și eu toată fragilitatea așa-numitelor concepții pozitive, știam și eu ce înseamnă moarte, dar nu mă simțeam nici înspăimântat, nici atras de ea. Era ceva greu de definit, ceva ce nu îmi permitea să ajung până la capăt în acest domeniu apăsător al înțelegerii adevărurilor ultime. Mă gândeam atât de concentrat la asta, încât a început chiar să mi se pară că aud un zgomot care se apropie și care, amplificându-se, trebuia să ajungă la mine. Mi se părea că știu răspunsul la această întrebare și că l-am știut întotdeauna, și el era atât de firesc și de evident, încât, în ultima clipă, nu m-aș fi putut îndoi care trebuia să fie acesta. Dar acum, astăzi, în clipa de față, nu-l pot găsi.

Mi-am scos o țigară și am scăpărat un chibrit care s-a aprins și s-a stins apoi pe loc, făcând să se simtă mirosul fosforului nears până la capăt. Și atunci am văzut clar în fața mea copacii deși ai unei grădini în lumina arămie a lunii și părul cărunt al profesorului meu de la gimnaziu, care ședea alături de mine pe o bancă încovoiată de lemn. Era toamnă timpurie și era noapte. În dimineața zilei următoare începeau examenele mele de absolvire. Învățasem întreaga seară și pe urmă ieșisem în grădină. Colegii întâlneau în ziua aceea pe lungul culoar al gimnaziului îmi spusese că, în urmă cu o oră, una dintre profesoarele noastre, o tânără de douăzeci și patru de ani, și-a pus capăt zilelor. În grădină l-am văzut pe profesor stând pe bancă. M-am așezat lângă el, am scos o țigară, am aprins un chibrit – și iată, atunci, ca și acum, chibritul s-a stins pe loc, și am simțit același miros.

L-am întrebat ce gândește despre moartea acelei femei și despre cruda nedreptate a sortii ei, și dacă se pot folosi pentru noțiuni ca *soartă* și *moarte* cuvintele noastre obișnuite: crudă, tristă, nemeritată. Era un om foarte inteligent, poate cel mai inteligent din câți am cunoscut eu vreodată, iar a sta de vorbă cu el era ceva minunat. Până și oamenii închiși sau răi din fire aveau o deosebită încredere în el. Nu își punea în evidență, niciodată și cu nici un chip, imensa superioritate spirituală și intelectuală pe care o avea față de ceilalți, așa încât nu erai deloc stingherit când stăteai de vorbă cu el.

Mi-a spus atunci, printre altele:

— Nu, desigur, nu există nici un fel de precept a cărui valabilitate să poată fi demonstrată fără drept de apel, după cum nu există nici o lege morală care să fie obligatorie în chip absolut. Și, în general, etica există numai în măsura în care suntem de acord să o acceptăm. Mă întrebi despre moarte. Eu aș spune: despre moarte și toate nenumăratele ei manifestări. Eu iau moartea și viața, în

mod convențional, ca pe două începuturi opuse care cuprind, în esență, aproape tot ce vedem, simțim și înțelegem. Dumneata știi că legea unei astfel de contrapunerii este un fel de imperativ categoric: în afara generalizării și punerii în antiteză, noi aproape că nu știm să gândim.

Asta nu semăna cu ceea ce ne spunea nouă în clasă. Îl ascultam fără să scap nici un cuvânt.

— Am obosit astăzi, a spus el, trebuie să mă duc să mă culc. Dar ai învățat, te-ai pregătit pentru examen? Aș vrea să fiu în locul dumatăle.

S-a ridicat de pe bancă; m-am ridicat și eu. Nu se clintea nici o frunză, în grădină domnea liniștea.

— Dickens are undeva o frază remarcabilă, a spus el. Ține-o minte, merită. Nu mi-o amintesc întocmai, dar sensul ei este următorul: viața ne este dată cu condiția obligatorie de a o apăra cu curaj până la ultima suflare. Noapte bună.

Și, iată, acum m-am ridicat și eu de pe fotoliu, ca atunci, de pe banca pe care am stat alături de el, și am repetat acele cuvinte, care acum au sunat într-un fel deosebit de semnificativ:

— Viața ne este dată cu condiția obligatorie de a o apăra cu curaj până la ultima suflare.

***

Și în clipa aceea a început să zbârnâie telefonul. Am ridicat receptorul. Vocea Elenei Nikolaevna a întrebat:

— Unde ai dispărut? Ți-am dus dorul. Ce faci acum?

Și cum am auzit primul sunet al acestei voci, modificat în bineștiutul chip de telefon, am și uitat tot ce abia avusesem în minte, atât de instantaneu și de deplin, de parcă nu m-aș fi gândit niciodată la acele lucruri.

— Mă ridic de pe fotoliu, am spus eu. În mâna stângă țin receptorul telefonului. Cu mâna dreaptă pun în buzunarul sacoului țigările și chibriturile. Apoi mă uit la ceas: acum e șase fără cinci. La șapte fără un sfert sunt la tine.

Am luat micul dejun devreme, pe la șapte. Ea era într-o rochie ușoară de vară. Ședeam la ea în cameră și ne beam ceaiul cu un tort de ciocolată făcut de Anny, deosebit de savuros, care crănțănea și se topea în gură și îți lăsa gustul plăcut al unei arome greu de ghicit.

— Cum ți se pare tortul?

— O minune, am spus eu. Dar are ceva cu specific negru, plăcut, ca ecoul îndepărtat al unui cântec de-al lor.

— Tu cazi în lirism numai în situații foarte bine definite.

— Se poate ști care sunt aceste situații?

— O, asta e foarte simplu. Există două lucruri față de care tu nu ești niciodată indiferent: în primul rând, mâncarea, și în al doilea, femeile.

— Mulțumesc pentru măgulitoarea părere. Îți pot exprima în acest caz compătimirea pentru alegerea pe care ai făcut-o?

— N-am spus că eu consider negative aceste trăsături.

Eram beat de prezența ei, și probabil că asta mi se citea în privire, pentru că ea mi-a spus:

— Ce nerăbdător ești, ce lacom! Oare chiar așa trebuie să mă ții, încolăcită cu un braț și cu coastele strivite?

— Când voi avea șaiszeci de ani, Lenocika, o să mă gândesc la deșertăciunea a tot ce este omenesc și la cât de incerte sunt sentimentele. Chiar și acum mă gândesc uneori la asta.

— Probabil că taman atunci când lipsesc acele împrejurări în care apare înclinarea ta spre lirică.

Remarcasem la ea o nouă trăsătură, care nu existase la începutul apropierii noastre: mă tachina des, dar întotdeauna prietenește, fără cea mai mică intenție de a-mi spune ceva neplăcut. Poate că se molipsise de la mine, de la atitudinea ironică pe care o aveam eu în multe privințe, și adoptase fără voie acest ton. Și în afară de asta, mi s-a părut neîndoielnic faptul că ea căpătase încet-încet acea libertate sufletească și acea directete a căror absență era atât de evidentă înainte.

I-am propus să mergem pentru câteva zile în afara orașului; a fost imediat de acord. A doua zi dimineață ieșeam din Paris, cu mașina, și timp de o săptămână întreagă, fără vreo destinație anume, ne-am aflat la o sută, o sută cincizeci de kilometri distanță de oraș, când într-un loc, când în altul. Odată, când am constatat pe neașteptate că nu mai aveam benzină în rezervor, am fost nevoiți să ne petrecem noaptea într-o pădure, stând în mașină. Era furtună, ploua torențial, și la lumina unui fulger am văzut prin geamurile numai stropi ale mașinii copacii care ne înconjurau din toate părțile. Elena Nikolaevna a adormit ghemuită pe scaunul ei, ținându-și capul cald și greu pe genunchii mei. Stăteam și fumam; și când am coborât pentru o secundă geamul mașinii ca să scutur scrumul țigării, auzul mi-a fost năpădit de zgomotul fremătător al picăturilor fără de număr de pe frunze. Și mirosea a pământ și a trunchiuri ude de copaci. Undeva, nu departe, se frângeau pârâind ud rămurele, pe urmă ploaia a conținut pentru un minut, pe urmă a strălucit iar un fulger, a tunat, și ploaia a început să bată iar în capota mașinii, la fel de tare ca mai înainte. Mă temeam să mă mișc, ca să n-o trezesc pe Elena Nikolaevna; ochii mi se lipeau și capul îmi cădea pe spate, și ațipind și trezindu-mă în aceeași clipă, mă gândeam la mai multe lucruri în același timp și, în primul rând, la faptul că oricum se va compune mai departe viața mea și orice evenimente s-ar întâmpla, aveam să-mi amintesc întotdeauna noaptea aceea, capul Elenei pe genunchii mei, ploaia asta și starea aceea de fericire, pe jumătate ca prin vis, pe care o simțeam acum. Potrivit vechiului meu obicei de a reține orice sentiment pe care îl încercam și de a-l diseca, tot căutam să îmi dau seama de unde și de ce știam atât de demult și de orbește că odată aveam să simt această fericire și că nu va fi absolut nimic neașteptat în ea, ci doar acel lucru firesc și legitim care îmi fusese menit dintotdeauna. Și atunci mi-a venit ideea că dacă aș vrea să înțeleg toate astea și să găsesc undeva, într-un spațiu îndepărtat, clipa imaginată a acestui început, dacă aș vrea să lămuresc până la capăt cum s-a petrecut totul și de ce a devenit posibil, și cum de mă aflu acum în pădure, noaptea, sub ploaie, cu o femeie despre a cărei existență nu știam nimic cu numai câteva săptămâni înainte și, cu toate astea, fără de care nu mi-aș mai putea concepe viața, mi-ar trebui ani de trudă și eforturi istovitoare ale memoriei, și aș putea scrie probabil despre asta câteva cărți. Zgomotul acela egal al ploii, sentimentul pe care mi-l dădea capul culcat pe genunchii mei – iar mușchii mei chiar începuseră să prindă gustul acelei gingașe poveri rotunde pe care o simțiseră – chipul acela la

care mă uitam în întuneric, parcă aplecat peste propria-mi soartă, și senzația aceea de neuitat, de fericire deplină – până la urmă, cum de era posibil așa ceva? Văzusem în viața mea atâtea lucruri tragice sau respingătoare, văzusem de atâtea ori trădare, lașitate, renegare, lăcomie, prostie și crimă, am fost atât de otrăvit de toate astea, încât parcă nu mai eram deja capabil să simt, oricât de palid și de trecător, ceva care să se poată numi perfecțiune. În ceasurile acelea am fost departe de îndoielile care nu mă părăseau de obicei, de permanentul sentiment de tristețe, de ironie – în general, de ceea ce constituia esența atitudinii mele permanente față de tot ceea ce se petrecea cu mine. Mi s-a părut că dacă nu ar fi fost ce era acum, viața mea ar fi fost trăită în zadar, și că așa ar fi avut să fie întotdeauna, orice s-ar fi întâmplat după aceea.

Nu simțisem niciodată acest lucru atât de clar ca în noaptea aceea; nu aveam cum să nu-mi dau seama că în viața mea nu existaseră niciodată sentimente atât de curate. Totul a fost concentrat – în acest răstimp – asupra unui singur gând; și cu toate că el conținea tot ceea ce știam și credeam și tot ce precedase acest răstimp, avea în el, desigur, acea idee de nemișcare despre care vorbise Wolf. La urma urmelor, poate că el avea dreptate: dacă noi nu am ști de moarte, nu am ști nici de fericire, fiindcă dacă nu am ști de moarte nu am avea idee cât de mult prețuiesc cele mai frumoase sentimente ale noastre, nu am ști că unele dintre ele nu se vor mai repeta niciodată și că numai acum le putem înțelege în deplinătatea lor. Până acum nu ne-a fost dat, iar pe urmă va fi prea târziu.

Acesta a fost, în mod special, unul dintre motivele care m-au făcut să nu îi povestesc Elenei Nikolaevna istoria lui Wolf. Nu avusesem deloc intenția de a i-o ascunde, din contră, mă gândisem nu numai o dată cum o să i-o povestesc. Dar în momentul acela nu voiam ca în lumea în care trăiam noi doi să pătrundă ceva străin și ostil ei. Bănuiesc că și Elena Nikolaevna gândea ca mine, pentru că nu a pomenit nici o dată în săptămâna aceea de „întâlnirea cu spectrul“ despre care îi vorbisem.

Mi-am amintit nu numai o dată că, dacă aș fi notat atunci, în zilele acelea, toate discuțiile mele cu Elena Nikolaevna, ar fi ieșit o aiureală fără cap și coadă, penibilă prin lipsa vreunei idei. Ele nu erau de fapt decât niște modulații ale sentimentelor care au dominat această perioadă și în afara cărora nu a existat nimic pentru noi, iar tot ce ne înconjura ni se părea amuzant sau caraghios – modelul tapetelor din hotelurile unde înnoptam, figurile cameristelor sau ale patroanelor, meniurile, felul cum erau îmbrăcați cei de la mesele vecine sau lucrurile acelea absolut insignifiante de care erau preocupați – pentru că singurele lucruri care aveau cu adevărat importanță le știam numai noi doi și nimeni altcineva.

Ne-am întors la Paris după exact o săptămână. Mă aștepta o urgență și, ca de obicei, Elena Nikolaevna mi-a fost de mare ajutor. Prima zi a trecut ca întotdeauna. Dar a doua zi dimineață, când m-a trezit, m-a frapat expresia panicată care, după cum mi s-a părut mie, i-a străfulgerat de câteva ori în privire. Și mi-a răspuns distrată, ceea ce nu se întâmplase niciodată până atunci.

— Ce-i cu tine?

— Nimic, a spus ea. Poate ți se pare o prostie, dar vreau să te întreb un lucru.

— Da?

— Mă iubești cu adevărat?

— Așa mi s-a părut.

— Am vrut să știu clar.

— Câți ani ai?

— Nu, chiar e important să știu.

M-am despărțit de ea ca de obicei, noaptea târziu; ea s-a plâns că e obosită și a spus că a doua zi o să vină la mine abia la patru după-amiază.

— Bine, am spus eu, o să-ți facă bine să te odihnești.

***

Am căzut pe loc într-un somn adânc, dar foarte repede m-am trezit. Pe urmă am adormit din nou – și după un ceas eram din nou cu ochii deschiși. Nu puteam să înțeleg ce era cu mine, m-am și întrebat dacă nu cumva mă intoxicasem cu ceva. Simțeam un soi de panică fără motiv, cu atât mai de neînțeles cu cât chiar nu părea să aibă nici un fel un temei. Dar, hotărât lucru, somnul fugea de mine, și la ora șase m-am dat jos din pat. Nu mi se mai întâmplase de ani de zile așa ceva.

Fiind sigur că nu aveam să mai adorm, am băut o ceașcă de cafea neagră, am făcut un duș și am început să mă bărbieresc. Din oglindă mă privea chipul meu și, cu toate că îl vedeam în fiecare dimineață a vieții, nu mă puteam obișnui cu urâtenia lui izbitoare, tot așa cum nu mă puteam obișnui nici cu privirea străină și sălbatică a ochilor mei. Când mă gândeam la mine, la sentimentele pe care le încercam, la lucrurile pe care, după cât mi se părea, le înțelegeam atât de bine, mă imaginam cumva aproape abstract, pentru că, altminteri, să port în memorie imaginea vizuală a persoanei mele era ceva apăsător și neplăcut. Cele mai frumoase, cele mai lirice sau cele mai plăcute imagini piereau de îndată ce îmi venea în minte înfățișarea mea, atât era de nepotrivită cu lumea convențională și strălucitoare văzută de imaginație. Mi se părea că nici nu era posibil un mai mare contrast decât cel care exista între viața mea sufletească și trupul meu, iar uneori chiar aveam impresia că sunt întrupat în învelișul străin și aproape odios al cuiva. Suportam liniștit imaginea trupului meu gol, în general normal, ai cărui mușchi răspundeau cu toții comenzilor și necesităților și erau dispuși exact așa cum trebuie; era un trup obișnuit și inexpressiv, nici prea slab, nici prea gras. Dar acolo unde începea fața, acolo se trecea în ceva care contrasta atât de puternic cu ceea ce s-ar fi zis că trebuie să fie, încât desprindeam de oglindă privirea ochilor acelora străini și mă străduiam să-mi abat gândul de la asta. Iar acum, după o noapte de nesomn, senzația asta neplăcută era și mai puternică decât de obicei.

Tocmai terminasem să mă îmbrac și mă pregăteam să mă așez la lucru când, deodată, în camera mea a sunat telefonul. M-am uitat mirat la ceas: era șase fără douăzeci. Nu știam cine mă putea suna așa de devreme. După o mică ezitare, am ridicat receptorul. O voce complet beată, în care am sesizat totuși niște inflexiuni cunoscute, a spus:

— Bună dimineața, draga mea.

— Ce e asta?

— Nu mă recunoști?

Era un bărbat care voia să fie luat drept femeie – și atunci chiar am recunoscut vocea. Era a unui coleg al meu de la ziar, un tip pe cât de simpatic, pe atât de lipsit de măsură. Din când în când se îmbăta până la a nu mai ști, pur și simplu, ce e cu el, lucru însoțit aproape întotdeauna de niște istorii de necrezut: ba voia să se ducă în toiul nopții în vizită la un senator care l-ar fi invitat în urmă cu câteva zile, ba se ducea în Place de la Bourse ca să-i trimită o telegramă mătușii lui care locuia la Londra, ca să-i spună că el e sănătos tun „în ciuda zvonurilor răspândite despre el“.

— După cum ai ghicit probabil, a continuat el mai mult sau mai puțin legat, m-am întâlnit cu un coleg care m-a invitat... Odette, nu mă mai smuci, te rog, sunt absolut treaz.

Odette era soția lui, o femeie foarte la locul ei și deloc proastă. O secundă mai târziu i-am auzit glasul – se vede că luase de la el receptorul.

— Bună dimineața, a spus ea, imbecilul ăsta beat te-a sunat cu o treabă.

— Spune-i că e un material formidabil.

— Treaba e că protejatul dumitale, Pierrot cel creț, e la un pas de a fi arestat. Philippe a dat din el la interogatoriu tot ce-a putut. Andrei – ăsta era soțul ei – e așa de beat, că nu-i în stare de nimic. Materialul e într-adevăr formidabil pentru un articol. Știu că nu ești amator de istorii cu gangsteri și cu melodrame. Că spui că asta e literatură proastă. Nu te-aș fi deranjat, dar e vorba despre un bun cunoscut comun al nostru. Du-te la Jean; în locul dumitale, eu aș lua și un revolver cu mine. Da, pentru orice eventualitate.

— Mulțumesc, Odette, am spus eu, îți rămân dator. Am plecat.

— Bine, a zis ea și s-a auzit telefonul închizându-se.

Jean, la care urma să mă duc, era inspector de poliție; îl cunoșteam de destul de multă vreme și eram în bune relații cu el. Avea un talent uluitor de a se metamorfoza, sau, mai degrabă, era victima unei originale dedublări a personalității. Când era în exercițiul funcțiunii și interoga, ca să spunem așa, un client aflat pe rol, stătea cu pălăria împinsă pe ceafă și cu o țigară în colțul gurii, și vorbea întretăiat, monosilabic și aproape numai în argou. Dar în clipa când se adresa unui anchetator sau unui jurnalist, se schimba instantaneu și devenea un prețios om de lume: „Dacă veți avea bunăvoința de a vă da osteneala să analizați în prealabil, ca să spunem așa, unele dintre aceste informații...“. Era de presupus că avea să îl interogheze chiar el pe Philippe, care era mâna dreaptă a lui Pierrot cel creț. Judecând după toate datele, mașina poliției trebuia să intre în scurt timp în Sèvres, unde se ascundea Pierrot, care de data asta nu prea mai avea șanse să scape. Am stat pe gânduri o clipă, apoi am ridicat receptorul și am sunat. Mi-am adus aminte că telefonul stătea lângă patul lui Pierrot. În secunda următoare, o voce feminină a întrebat enervată:

— Care-i problema?

— Cheamă-l pe Pierrot, am răspuns eu. Spune-i că e sunat din strada Lafayette.

— ăsta era consemnul.

— Nu-i aici, nu s-a întors încă. Philippe a dispărut de-alaltăieri, nu știu ce să mai cred.

— Philippe a dat tot, am spus eu. Încearcă să-l găsești pe Pierrot oriunde ar fi și cu orice preț și previno-l. Spune-i să nu se întoarcă acasă. Peste o oră va fi târziu.

Am agățat receptorul, am scos din birou revolverul, am verificat dacă era încărcat – era încărcat, l-am pus în buzunarul sacoului și am ieșit din casă. Am luat un taxi și am plecat spre Jean.

Toate astea m-au sustras de la panica sufletească pe care o simțeam, și acum, în mașină, mă gândeam la soarta lui Pierrot cel creț, „*Pierrot le frisé*“, pe care îl cunoșteam bine și de care îmi era milă, deși, potrivit justiției clasice, se părea că nu merită nici un fel de milă: era un tâlhar profesionist și avea pe conștiință câteva vieți omenești. Îl cunoscusem cu șase ani în urmă, după ce își împușcase prima victimă, fostul boxer Albert. Intrasem atunci întâmplător – era pe la patru dimineața – în cafeneaua unde își avea comandamentul lui secret, despre care nu aveam nici cea mai mică idee. Ședeam la o masuță și scriam. La tejghea zbierau și se ciorovăiau niște indivizi beți; pe urmă s-a lăsat deodată o liniște mormântală și cineva – pe atunci nu știam nimic despre el – a spus deosebit de elocvent și cu o voce omenească, sunând ciudat după vocile acelea care răgeau de te duceau cu gândul la niște fiare sălbatice turbate:

— Vrei să se întâmple și cu tine ce s-a întâmplat cu Albert?

Nu a urmat nici un răspuns. Eu scriam mai departe, fără să ridic capul. Cafeneaua s-a golit.

— Se speriară, a spus aceeași voce. Dar ăsta cine e?

Era vorba despre mine.

— Nu știu, a răspuns patronul. Nu l-am mai văzut.

Am auzit pași apropiindu-se de masuța mea, am ridicat ochii și am văzut un bărbat de statură mijlocie, foarte compact, fără barbă, cu o figură posomorâtă; era îmbrăcat într-un costum gri-deschis, cu o cămașă albastră și o cravată galben-țipător. M-a mirat expresia de jale din ochii lui, explicată, după cât se vedea, de faptul că era beat. Mi-a întâlnit privirea și m-a întrebat fără nici o introducere:

— Ce faci aici?

— Scriu.

— A! Da' ce scrii?

— Un articol.

— Un articol?

— Da.

Acest lucru a părut să îl mire.

— Adică nu ești de la poliție?

— Nu, sunt ziarist.

— Mă cunoști?

— Nu.

— Mi se spune Pierrot cel creț.

Atunci mi-am adus aminte că, în urmă cu câteva zile, în două ziare apăruse câte o notă despre moartea boxerului Albert, judecat de paisprezece ori și care stătuse în repetate rânduri prin tot felul de închisori. Notele erau intitulate „Dramă în rândul criminalilor“ și „Reglare de conturi“; în ele era menționată și o femeie care, din câte se părea, era cauza tuturor celor întâmplate. „Poliția nu are aproape nici o îndoială că vinovat de această crimă este Pierre Dieudonné, supranumit Pierrot cel creț,

intens căutat la ora actuală. Potrivit ultimelor informații, el a reușit să părăsească Parisul și se află, cel mai probabil, pe Riviera.“

Și iată, chiar acest Pierrot stătea acum în fața mea într-o cafenea de pe bulevardul St. Denis.

— Așadar n-ai plecat pe Riviera?

— Nu.

Apoi s-a așezat în fața mea și m-a întrebat:

— Dar despre ce scrii de fapt?

— Despre ce se nimerește, cele mai diverse lucruri.

— Da' romane nu scrii?

— Până acum nu am scris, dar poate că o să scriu cândva. De ce te interesează?

Stăteam de vorbă unul cu altul de parcă ne legau vechi relații de prietenie. M-a întrebat cum mă numesc și la ce ziare lucrez. Pe urmă a spus că poate să îmi povestească, dacă avea să se ivească prilejul, multe lucruri interesante, m-a poftit să mai trec pe la cafeneaua aceea și ne-am despărțit.

După aceea m-am mai întâlnit cu el de multe ori și, într-adevăr, mi-a povestit lucruri interesante. Nu de puține ori mi s-a întâmplat să dispun, mulțumită francheții lui, de date de care poliția nu dispunea, căci competența lui în acest domeniu era fără egal. Era, fără doar și poate, un personaj aparte, avea o inteligență înnăscută, ceea ce îl făcea să se deosebească net de „colegii“ lui, care se distingeau printr-o nu mai puțin remarcabilă prostie. Ca majoritatea tovarășilor săi de meserie, juca în disperare la curse și citea în fiecare zi ziarul *Veine*¹⁵, dar în afară de asta citea uneori și cărți, mai cu seamă romane de Dekobra, care îi plăceau la nebunie.

— Uite, asta scrie aici! îmi spunea. Ei? Ce spui?

Mi se păruse tot timpul că avea să sfârșească rău, nu numai pentru că meseria lui era prin ea însăși extrem de periculoasă, dar și din alt motiv: era atras tot timpul de lucruri de fapt ilegale, și înțelegea deosebirea dintre ceea ce îl interesa pe el în viață și ceea ce îi interesa pe alții, oameni din cu totul altă lume decât el.

A venit cu un Bugatti roșu; era într-un costum nou, cafeniu, cu îndrăgita lui cravată galbenă și cu bineștiutele inele strălucindu-i pe degete.

— Ce zici de toate astea? m-a întrebat. Așa cum arăt, pot să mă duc la o recepție pe la vreo ambasadă, ca tipii ăia despre care scriu ziarele? Hî? „Am remarcat... “

Eu am clătinat din cap în semn că nu; asta l-a mirat.

— Găsești că nu sunt bine îmbrăcat?

— Da.

— Eu? Păi știi cât am dat pe costumul ăsta?

— Nu, dar asta n-are importanță.

N-aș fi crezut că faptul de a-i dezaproba felul de a se îmbrăca îl putea amărî atât de tare. S-a așezat în fața mea și a spus:

— Explică-mi și mie, de ce crezi că nu sunt îmbrăcat cum trebuie?

I-am explicat cum am putut. A fost foarte recunoscător. Am adăugat:

— În plus, și pentru că, așa cum ești îmbrăcat, ești foarte ușor de reperat. Cineva cu o anume experiență, înțelegi, n-are nevoie să te știe la față sau să îți ceară actele. Numai după costum, cravată și inele, și știe cu cine are de-a face.

— Dar automobilul meu?

— Asta e mașină de curse. Ce nevoie ai de ea în oraș? Sunt puține de-astea, sunt știute pe degete. Ia o mașină nici prea-prea nici foarte-foarte, de culoare închisă, și n-o să atragă atenția nimănui.

Ședea cu capul sprijinit într-o mână, fără să spună nimic.

— Ce ai?

— Mă întorci pe dos când îmi spui de-astea. Încep să înțeleg ce nu trebuie înțeles. Spui de cărțile care-mi plac mie că sunt cărți proaste. În privința asta știi mai mult decât mine. Eu nu pot să discut cu tine de la egal la egal, fiindcă eu nu sunt un om cu carte. Sunt un om inferior, *je suis un inférieur*, asta-i problema. Și în afară de asta, sunt un bandit. Iar ceilalți oameni sunt mai presus de mine.

Am ridicat din umeri. El s-a uitat atent la mine și a întrebat:

— Spune-mi deschis: nu gândești la fel?

— Nu, am spus eu.

— De ce?

— Tu ești, într-adevăr, bandit, am spus eu, nu te îmbraci cum poate că ar trebui, și ești lipsit de cultură. Toate astea sunt adevărate. Dar dacă îți închipui că vreunul dintre oamenii renumiți despre care citești prin ziare, fie el bancher, ministru ori senator, e mai bun decât tine, te înșeli. Acela are o activitate și, în primul și în primul rând, riscă mai puțin. I se spune „domnul președinte” sau „domnul ministru”. E îmbrăcat și altfel, și mai bine, și are, bineînțeles, o oarecare pregătire, deși asta nu e nici pe departe o regulă. Dar ca om nu e mai bun decât tine, așa că poți să nu-ți faci probleme. Nu știi dacă asta te consolează, dar, după părerea mea, așa stau lucrurile.

Pierrot era un mare afemeiat, și mai toate „socotelile” lui, atât de tragic încheiate, erau tocmai din pricina femeilor.

— Se prea poate ca din pricina femeilor să și mori într-o zi – *peut-être bien, tu mourras par les femmes*, i-am spus. Ba încă, din pricina unora care nu merită.

Lucrul ăsta nu era greu de prevăzut. Iar faptul că acum, în timp ce eu mă îndreptam cu taxiul spre biroul lui Jean, locul unde se afla Pierrot le devenea cunoscut celor de care era imperios necesar să se ascundă, i se datora tot unei femei.

Situația lui era fără ieșire. În ultimul timp, activitatea lui devenise deosebit de intensă, jafurile se țineau lanț, iar la poliție îi puseseră pe treabă pe toți cei care puteau fi de folos în acest caz. Femeia din pricina căreia se petreceau toate acestea era soția lui Philippe, ajutorul lui Pierrot. Philippe era o namilă de bărbat, un Hercule care nu se temea, după cum spunea el, de nimic și de nimeni pe lume, cu excepția patronului său, renumit pentru faptul că țintea fără greș.

Pe această femeie, devenită nu demult amanta lui Pierrot – iar eu cred că tocmai din acest motiv obținuse inspectorul Jean mărturie din partea lui Philippe – o văzusem de câteva ori. Cu nedeزمینیتul prost gust propriu întregului mediu în care trăia, fusese poreclită Pantera. Avea niște ochi imenși,

sălbatici, albaștri sub genele albastre și ele, un păr creț-creț care nu avea nevoie niciodată de pieptănătură, o gură foarte mare, cu buze groase, rujate întotdeauna din belșug, sâni mici și un trup mlădios, iar eu n-am văzut în viața mea o ființă mai feroce. Își mânca amantii până la os, schelălăia și rodea, și se pare că nimeni nu o auzise vreodată vorbind cu o voce calmă. În urmă cu trei săptămâni îl părăsise pe Philippe și plecase la Pierrot – ea îmi răspunsese la telefon când îl sunasem la Sèvre, înainte de a mă duce la inspectorul Jean.

Când am intrat la el, inspectorul ședea pe scaun, cu pălăria lui dată pe ceafă. În fața lui, cu coatele pe genunchi, cu cătușe la mâini, ședea Philippe. Pe fața lui palidă și murdară se vedeau dărele lăsate de transpirația care șiroia. Cum în încăpere era cald și aerul era închis, iar el era atât de masiv, mirosea a transpirație de trăsnea. Jean i-a spus:

— Pentru data asta e de-ajuns. Ai făcut bine că ai fost sincer. Dacă tăceai, era vai de pielea ta. Acum o să stai un pic la răcoare și cu asta basta. Pentru unul sănătos tun ca tine, asta e floare la ureche.

M-am uitat la Philippe; el și-a coborât privirea. Doi polițiști l-au scos din încăpere.

— Presupun, a spus Jean adresându-mi-se, și nutresc speranța că îmi împărtășiți presupunerea..., presupun că Pierrot va dormi în scurt timp somnul celor drepti. Convenționale mai sunt expresiile curente! Prietenii noștri comuni m-au sunat că ați dori să mergeți cu noi. E adevărat?

— Da, am spus, mă așteaptă un taxi.

— În cinci minute plecăm.

Era în jur de șapte dimineața când mașina poliției s-a oprit la câțiva metri distanță de mica vilă în care locuia Pierrot. Obloanele erau închise. Soarele dimineții, deja fierbinte, lumina strada largă. La ceasul acela era foarte liniște.

Am oprit taxiul în spatele mașinii poliției și am ieșit trântind portiera. Eram apăsător de o tristețe grea care se adunase. Mi-l imaginam pe Pierrot, singur – căci pe ajutorul amantei lui nu putea, desigur, să conteze –, în casa aceea zăvorâtă și întunecată din care nu avea cum să iasă. Putea sări, ce-i drept, pe o fereastră laterală care nu era foarte sus, în mica grădină de lângă casă, dar de-a lungul gardului erau postați polițiști. Nici vorbă de fugă în condițiile astea.

Polițiștii erau în număr de șase. Pe toate chipurile era una și aceeași expresie, în care posomoreala era amestecată cu dezgustul. Simțeam, după cât mi se părea, că figura mea exprima același lucru.

Unul dintre polițiști a lovit de câteva ori în ușă și a strigat să se deschidă.

— Dați-vă la o parte, a spus Jean, poate să tragă.

Dar nu a urmat nici o împușcătură. Am început să sper că, poate, izbutiseră să îl prevină pe Pierrot. După cuvintele inspectorului s-a lăsat o liniște încordată, apoi în casa cufundată în întuneric s-a simțit prezența omului care își ținea răsuflarea, cu revolverul lui necruțător în mână. Reputația lui de țințaș le era cunoscută tuturor polițiștilor.

— Pierrot, a strigat Jean, te sfătuiesc să te predai. Ne scutești de o treabă grea. Știi că n-ai cum să pleci.

Nu a urmat nici un răspuns. S-a mai scurs un minut de tăcere chinuitoare.

— Repet, Pierrot, a spus Jean, predă-te.

Și atunci, din liniștea aceea s-a auzit o voce care a făcut să mă ia cu fiori de la primele sunete. Era vocea inconfundabilă, cu calmul și atât de omenească ei expresivitate, a lui Pierrot, pe care o cunoșteam atât de bine și care acum mă îngrozea, pentru că în câteva minute – dacă nu avea să se întâmple o minune – trebuia să amuțească pentru totdeauna. Iar faptul că în vocea aceea se simțea vigoarea unui om tânăr și sănătos era ceva de neîndurat.

— E totuna, a spus el. Dacă mă predau mă așteaptă ghilotina. Aș vrea să mor altfel, *je voudrais mourir autrement*.

Ceea ce a urmat după asta s-a petrecut cu o iuțea neînchipuită. Am auzit trosnind crengi în grădină, apoi a răsunat o împușcătură, și unul dintre polițiștii care stăteau lângă gard s-a prăbușit la pământ. L-am văzut pe Pierrot cățărându-se pe gardul acela – îl împiedica revolverul pe care îl ținea în mână, pe urmă a sărit de pe gard direct în stradă, și în clipa aceea au răsunat împușcături din toate părțile. Nici unul dintre polițiști, exceptându-l pe cel care fusese omorât lângă gard, nu a fost rănit, lucru care mi s-a părut de mirare. S-au năpustit cu toții spre locul unde căzuse Pierrot. Am înțeles după aceea de ce nu avusese nici unul de suferit: primul glonț îl nimerise pe Pierrot în mână în care ținea revolverul și îi zdrobise degetele. Zăcea într-o baltă de sânge, n-aș fi crezut că un om are atâta sânge. Dar încă mai horcăia. Polițiștii stăteau roată în jurul lui. M-am dus chiar lângă el. Îi gâlgâia ceva, când în gât, când în plămâni. Pe urmă gâlgâitul acela a încetat. Ochii lui Pierrot mi-au întâlnit privirea, și atunci s-a auzit gâjâit:

— Mulțumesc. A fost prea târziu.

Nu știu de unde a avut putere să mai spună asta. Stăteam nemișcat și auzeam cum îmi clănțăneau dinții de furie neputincioasă și de frigul de nesuportat care mă luase pe dinăuntru.

— L-ați prevenit? m-a întrebat Jean.

Câteva secunde am tăcut. Pierrot a avut un ultim spasm și a murit.

— Cred că delira.

***

Trupul lui Pierrot a fost ridicat. Polițiștii au plecat. Doi bărbați în haine de lucrători au venit cu o roabă și au presărat nisip peste balta de sânge de pe caldarâm. Soarele era deja sus pe cer. Am plătit șoferului de taxi și am luat-o pe jos spre Paris.

Senzația de dezgust sufletesc și de tristețe surdă nu mă mai părăsea; din când în când mă lua cu frig, deși ziua era aproape toridă. În ziua următoare, articolul despre Pierrot trebuia să apară în ziar. „Tragicul sfârșit al lui Pierrot cel creț“. Parcă îl vedeam pe redactor cu figura lui veșnic surescitată și parcă îi auzeam iar vocea răgușită spunând înfierbântat: „Jumătate din succes e titlul. El prinde cititorul. După aia e treaba dumitale să-l ții până la capăt. Nici o literatură. E clar?“. La început, când nu prea îl cunoșteam și când depindeam de el, strângeam din umeri cu ciudă. Pe urmă am înțeles că avea în felul lui dreptate și că, într-adevăr, literatura nu își avea locul în articolele de ziar.

Așa cum făceam foarte des, am intrat în prima cafenea relativ acceptabilă, am cerut hârtie și cafea și, fumând țigară de la țigară, am început articolul despre Pierrot. Sigur, nu puteam să îl scriu așa cum aș fi vrut să îl scriu și nici să spun în el ceea ce aș fi vrut să spun. Am descris în schimb pe îndelete dimineața aceea însorită într-o suburbie pașnică a Parisului, vilele de pe străzile liniștite și, fără nici o trecere, drama cu care s-a încheiat atât de tumultuoasa viață a lui Pierrot. Nu puteam, firește, să nu consacru câteva rânduri Panterei, și tot ce am simțit pomenind de ea a fost doar silă. Am scris despre Philippe, despre barul de pe Boulevard Saint-Denis, despre viața lui Pierrot, așa cum mi-o povestise el adăugând la fiecare minut:

— Poți să-ți închipui?

Pe urmă am intrat într-o cabină telefonică și l-am sunat pe inspectorul Jean:

— Nu ați aflat nimic nou?

— Nimic special. De altfel, Pantera susține că azi dimineață, foarte devreme, a sunat-o cineva și a insistat ca ea să îl prevină pe Pierrot.

— Și de ce n-a făcut-o?

— Ea spune că Pierrot s-a întors acasă chiar cu un minut înaintea sosirii noastre.

— Asta mi se pare greu de crezut, prea s-au potrivit lucrurile. Chiar nu știu dacă merită să pomenesc despre asta în articol. Apropo, rolul dumneavoastră e subliniat în mod special. Nu, nu, nu l-am putut trece sub tăcere.

Am agățat receptorul, am rămas pe gânduri câteva minute și, învingându-mi sila, am adăugat patru rânduri despre „misteriosul telefon“.

Când am terminat articolul și l-am dus la redacție, era deja aproape douăsprezece. Mă simțeam așa de mizerabil, starea aceea de deprimare pe care o avusesem și noaptea, când nu putusem să adorm, se amplificase atât de tare, încât aproape că nici nu observam ce se petrece în jurul meu. Potrivit obiceiului, fără să mă gândesc la nimic, doar cu sentimentul acela apăsător, am intrat într-un mic restaurant, nu departe de Boulevard Montmartre. Dar în momentul când am luat prima îmbucătură de carne, mi-a apărut în fața ochilor trupul lui Pierrot, și în clipa aceea m-a izbit literalmente mirosul puternic de transpirație degajat de Philippe la sfârșitul interogatoriului. Am făcut un efort teribil pentru a-mi opri nevoia bruscă de a vărsa. Pe urmă am băut puțină apă și am ieșit din restaurant, spunându-i patroanei mirate că mă simt rău și că am crampe la stomac.

Era o zi fierbinte, străzile erau pline de lume. Mergeam ca beat, încercând fără folos să scap de insuportabilul sentiment de tristețe și de pâcla aceea sufletească din care nu puteam să mai ies. Pășeam absorbind inconștient tot zgomotul acela, fără să-mi dau seama ce anume era. Din când în când mi se ridica din nou greața în gât și atunci mi se părea că, de fapt, nu putea fi nimic mai tragic decât mulțimea aceea de oameni în amiaza aceea însorită pe bulevardele pariziene și tot ce se întâmpla, și că abia acum înțelegeam cât de obosit eram, și cât de sătul eram de multă vreme de moarte. Mă gândeam că bine ar fi fost ca acum să mă culc și să dorm – și să mă trezesc dincolo de aceste evenimente și sentimente care îmi răpiseră liniștea.

Și, brusc, mi-am amintit că la ora patru trebuia să vină la mine Elena Nikolaevna. Ea era singurul

om pe care aş fi vrut să îl văd acum. Şi am hotărât să nu o aştept, ci, foarte simplu, să mă duc eu la ea. Dar nici în timp ce urcam scara imobilului ei, tristeţea aceea surdă, apăsătoare, nu m-a părăsit. În sfârşit, m-am apropiat de apartament, am scos cheile şi, cu nelinişte în suflet, am deschis uşa. Nu-mi dădeam seama care era cauza acelei nelinişti înfiorătoare, dar am înţeles în clipa când am dat uşa de perete: din camera Elenei Nikolaevna răzbăteau voci, iar tonul lor era foarte ridicat. Am simţit o spaimă obosită, n-am putut nici să mă gândesc ce anume provocase asta. Dar nici nu am mai avut timp să mă gândesc: de-acolo s-a auzit, disperată, strigând îngrozitor, vocea de nerecunoscut a Elenei Nikolaevna:

— Niciodată, auzi, niciodată!

Am alergat ca prin vis pe coridorul care ducea la uşa ei. Am văzut într-un colţ faţa pământie de spaimă a lui Anny, dar asta mi-am amintit abia mai târziu. Cred că în clipa aceea nu ştiam că ţin de mult în mână un revolver. Am auzit deodată un bubuit şi un zgomot de sticlă spartă; au urmat o împuşcătură şi un al doilea strigăt în care nu erau cuvinte, ci doar un sunet prelungit spasmodic: a!... a!... a!... Dar eram deja lângă uşa de sticlă, pe jumătate deschisă, din pragul căreia am văzut-o pe Elena Nikolaevna stând în picioare lângă fereastră şi, pe jumătate întoarsă către ea, silueta unui bărbat care, ca şi mine, ţinea un revolver. Fără să ridic braţul, aproape fără să ţinesc – de la distanţa aceea nu se putea da greş – am tras în el de două ori la rând. El s-a întors în loc, pe urmă s-a îndreptat şi s-a prăbuşit greoi la pământ.

Câteva secunde am rămas nemişcat, şi totul se clătina în faţa mea. Am zărit totuşi sânge pe rochia albă a Elenei Nikolaevna: era rănită în umărul stâng. După cum am aflat după aceea, ca să se apere, ea aruncase cu o vază de sticlă în cel care trăsesese, aproape în aceeaşi clipă în care el apăsa pe trăgaci. Aşa se explică faptul că glonţul deviasese.

Bărbatul zăcea acum cât era de lung, cu braţele desfăcute; capul lui era aproape la picioarele ei. Am făcut un pas înainte, m-am aplecat peste el şi, dintr-odată, mi s-a părut că timpul a dispărut ca un vârtej, ducând în învolburarea lui lungii ani ai vieţii mele.

De pe covorul gri care acoperea podeaua camerei se uitau la mine ochii morţi ai lui Alexander Wolf.

1. „Sub mine zace neînsufleţit trupul meu, cu o săgeată în tâmplă“ (în engl., în orig.).
2. „Plouă pe drum,/ Inima se face scrum.“ (în fr., în orig.)
3. „Fie vânt şi fie ploaie, de mă iubeşti cu-adevărat... “ (în fr., în orig.)
4. *Voznesti* – a ridica, a înălţa.
5. Fel de-a spune (în fr., în orig.).
6. Ca un soldat, în luptă viaţa şi-a dat (în fr., în orig.).
7. Ce se va întâmpla cu copiii săi? (în fr., în orig.)
8. Hai, Mimile! Arată-i! Dă-i! Trage-i şi dă-l gata!
9. Dar e terminat (în engl., în orig.).
10. În răspăr (în fr., în orig.).

- [11.](#) Da. Da, domnule (în engl., franc., în orig.).
- [12.](#) Lumea interlopă (în fr., în orig.).
- [13.](#) Vrerea ne arde și puțința ne distruge (în fr., în orig.).
- [14.](#) O problemă de conștiință (în fr., în orig.).
- [15.](#) Șansă, noroc, baftă (în fr., în orig.).